

FRANJEVCI U VARAŽDINU

KREŠIMIR FILIĆ

Franjevci u Varaždinu

Poviest franjevačke crkve i samostana

O 700-godišnjici

dolazka franjevaca u Varaždin

1 9 4 4.

Vanjski naslovni list, ponutrica franjevačke crkve te željezna vrata kapelice sv. Josipa izrađeni su po crtežima akad. slikara Pavla Vojkovića.

Tiskanje i razpačavanje dozvoljeno odlukom Glavnog ravnateljstva za promičbu Zagreb, broj 1991/1944. od 23. kolovoza 1944. godine.

Predgovor

Ljubav prema bližnjemu osnov je Kristove vjere, koja izjednačuje sve ljude, daje im jednaka prava i zahtieva od njih iste dužnosti; nema više podvlaštenih i nadvlaštenih — robova i gospodara; svi su oni djeca Božja i baštinici carstva nebeskoga.

Kršćani su tako i živjeli, držali se toga temeljnoga načela, zbog čega moradoše nuždno doći u sukob s idejom rimske države, koja počivaše na sasvim drugoj osnovici. To bijaše uzrokom silnim progonstvima kršćana sa strane Rima, jedna od mjera, da se spasi stari družtveni oblik, ali uzalud, — sve to ostade bez stvarnih uspjeha. S pravom se govorilo, da je krv mučenika uistinu sjeme vjernika, kojih bijaše sve više, te je, napokon, rimski imperij morao priznati kršćanstvo, kada mu već ništa drugo nije preostalo.

Ali samo kršćanstvo time je tek djelomično dobilo i uspjelo, dok je na drugoj strani, silom prilika, mnogo gubilo, kada se poče državna vlast uplitati u crkvene poslove, što je, konačno, dovelo do razciepa u kršćanskim redovima.

I na zapadu bilo je mnogo borbi i popuštanja pred silom, koja stvara nejednakost; malo ih je, zaista, koji su kršćani po srdcu i po duši.

U toj tami i propadanju zasjalo je najednom divno svietlo kršćanske ljubavi, koja obuhvati čovjeka i cielu prirodu te oživi klonule duhove novom nadom spasa. Nije to više bojovno kršćanstvo križarskih vojni, nego blaga rieč Kristove nauke, koju propovieda sv. Franjo iz Assissija, stvarajući novu epohu kršćanstva.

Nevjerojatnom brzinom okupljaju se oko njega sljedbenici, zavjetuju čistoćom i siromaštvom te se šire neodoljivom silom sve više, prodirući iz Italije u sve susjedne zemlje.

Prima ih objeručke mali svijet, koji žudi za utjehom i pravdom, te mu oni, zapravo, postadoše prava i iskrena braća, u koje se mogahu pouzdati i naći kod njih zaštitu.

Nije, dakle, čudo, da se u Zagrebu osniva prvi franjevački samostan još za života sv. Franje, koji je, po predaji, trebao i sam doći u Zagreb, što, međutim, nije historički dokazano.

Ubrzo dolaze franjevci i u Varaždin, koji žive ovdje među nama oko 700 godina, povezani i srasli s našim duhovnim i kulturnim životom više, nego što mi to obično i slutimo.

Nijesu oni vršili samo duhovnu pastvu, nego su bili pravi narodni učitelji i radnici, prijatelji malih i siromašnih, kakav im je i sam red prosjaka, nasljednika sv. Franje, propovjednika bratstva i ljubavi.

Prohujale su bure i oluje, nestalo je silnih mogućnika, srušile se tvrde gradine, propali redovi pavlina i isusovaca, redala se poviestna zbivanja, a franjevci ostadoše ipak zdravi, čili i čitavi.

Oni nam spasiše varaždinsku gimnaziju i njezin kontinuitet, zahvatiše svom snagom u hrvatski narodni preporod, da prebole krizu 19. stoljeća i dadu nam u blizim danima obnovu duhovnoga franjevačkoga reda te svoj golemi napor — kolegij s podpunom klasičnom gimnazijom, rasadište umne i moralne obrazovanosti mladoga hrvatskog pokoljenja.

Koliko se splelo znatnih događaja u samostanskim zidinama skromne franjevačke braće, što je sve slavna i veličajna doživjela njihova liepa i prostrana crkva!

Osjetila je silnu vjeru i zanos stotine tisuća vjernika, njihove jade, nesreće, suze i boli, njihovu sreću,

nade i duboku zahvalnost Bogu na primljenim dobrima, skrušene molbe i sinovsku odanost, da naposlied, primi i njihove zemne ostanke i dadne im zadnje počivalište u svojoj ponutrici te oko svojih crkvenih zidova.

I svi oni najvećim dielom mali i skromni, neimenovani i nepoznati, podupirahu i podržavahu siromašne redovnike, pomagahu ih i darivahu, da od njih prime obilnu duševnu naknadu — utjehu vjere u bolji prekogrobni život.

Da prema njima odplatimo naš veliki dug i da ih prikažemo u istinskoj, objektivnoj slici, odlučio sam se na taj posao velikom radošću te ovo djelo prikazujem našim franjevcima u tvrdom uvjerenju, da će što dalje to bolje poraditi oko duhovnog i kulturnog dobra varaždinskoga građanstva i hrvatskog okolišnoga seljačtva, kojemu su i do sada posvećivali sve svoje sile u dugom vremenskom nizu od punih sedam stoljeća.

VARAŽDIN, mjeseca srpnja 1944.

Ivanovci preteče franjevaca u Varaždinu.

Oduvijek bijaše poznata činjenica, da su franjevci bili prvi redovnici, koji dođoše u Varaždin, da zamiene plemićki vitežki red hospitalaca sv. Ivana Milosrdnoga. Ta se tradicija sačuvala stoljećima u našemu gradu, a da nitko nije ozbiljno i temeljito izpitao i učvrstio čiste poviestne činjenice. Pokazalo se, doduše, i u Varaždinu, da tradicija ima vrlo često pravo, ali ona nam sama nikako ne dostaje, nego je valja podkriepiti čvrstim dokazima, kako bi je mogli prihvatiti kao podpunu i nepobitnu istinu. — Pišemo li, dakle, poviest franjevaca u Varaždinu, moramo najprije nešto reći o redu ivanovaca, koji su prvi došli ovamo u našu sredinu.

Red ivanovaca zapravo je najstariji od tri vitežka križarska reda, a utemeljen je već godine 1048. — Osnovaše ga trgovci iz Amalfija i udariše temelje gostinjcu nedaleko svetoga groba. Preuzeše redovnička pravila benediktinaca, a cilj im bijaše briga i skrb oko siromašnih i bolestnih hodočastnika, koji dođoše u Palestinu pohoditi mjesta sveta kršćanima. Ime svoje dobili su po sv. Ivanu Milosrdnomu, koji bijaše 606. — 616. patrijarhom u Aleksandriji, a ne po sv. Ivanu Krstitelju, kako se to obično misli i tvrdi.[1] Prema tomu bijahu oni decenijima red milosrdnika, a tek poslije godine 1118. doda im Raymond Dupuys i zavjet borbe protiv nevjernika te tako postadoše i križarskim vitezovima. Odielo im bijaše crni plašt s osmerokutnim šiljatim bielim križem. —

Ivan Kukuljević, naš poznati hrvatski historičar i rođeni Varaždinac, izpitivao je ozbiljno dokumente, koji se tiču vitezova templara-božjaka, odnosno hospitalaca sv. Ivana u Hrvatskoj pa se tom zgodom dotaknuo i varaždinskih hospitalaca sv. Ivana. Nema sumnje, da su oni došli u naš grad koncem 12. stoljeća, a doveo ih je ovamo, sigurno, hrvatski vojvoda („dux Sclavoniae“) Andrija između 1197.-1200. godine, kako je to proveo i na mnogo ostalih mjesta u u Hrvatskoj i Ugarskoj.[2]

Taj Kukuljevićev zaključak i nije mogao biti drukčiji, budući da se već godine 1201. susrećemo s prvim poviestnim dokumentom, koji nam jasno govori, da su hospitalci sv. Ivana posjedovali u blizini Varaždina neko selo kod gaza ili broda Plitvice, zvanoga Prodni[3]). Tu je, svakako, morao biti prielaz preko male riečice Plitvice, a selo hospitalaca, o kojemu se ovdje govori, može biti samo Kučan. Kada su, dakle, ivanovci posjedovali to selo, nema i ne može biti nikakve sumnje, da su u to vrieme morali biti u Varaždinu bar već nekoliko godina, dakle su morali doći u naš grad zadnjih godina XII. stoljeća.

Tom prilikom morali su od hrvatskog vojvode

---

[1]) Weber-Baldamus: Lehr- und Handbuch der Weltgeschichte. B. II., str. 371 i 372.

[2]) Ivan Kukuljević-Sakcinski: „Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj“. Zagreb 1888., str. 39.

[3]) Codex diplomaticus, vol. III., p. 7-13. listina iz god. 1201., gdje se označuju međe zagrebačkog kaptola prema susjedima, a koje dolaze do varaždinske međe na Plitvici, navodi: „hinc tendit ad uadum Plituize dictum Prodni, hinc ad *villam Hospitaliorum*, ibi renovata est meta . . . . .“

primiti i rečeni posjed, kao i druge mogućnosti, da si u Varaždinu izgrade svoj hospitium i crkvu usred gradskoga naselja tamo, gdje se danas nalazi franjevačka crkva sa samostanom. Jedva je prošlo osam godina od ovoga prvog dokumenta, kad li je već varaždinsko naselje dobilo povlastice slobodnoga i kraljevskoga grada u godini 1209.

Zahvalni kralj Andrija I. (II.) odužio se brzo Varaždincima za njihove usluge, koje mu učiniše za vrieme njegova tamnovanja u blizkoj tvrđavici Knegincu. U toj povelji nabrajaju se međe varaždinskog gradskoga posjeda, koje dolaze i do križarskog posjeda — križarske zemlje[4], koja je kraj vode Plitvice; prema tomu to je isti posjed, koji spominje i listina iz godine 1201.

No, ubrzo, što su Varaždinci dobili povlastice slobodnoga i kraljevskoga grada po kralju Andriji, dolaze oni (g. 1220.) mladom kralju Beli, dakle hrvatskom vojvodi, s molbom, da im ponovno potvrdi gradske sloboštine, koje im dade njegov otac, budući da je izvorna listina nastradala požarom. Bela im izda 1220. godine novu povelju, kada su njegovi doglavnici potvrdili izpravnost navoda građana varaždinskih, koji su znali za Andrijinu povelju sloboština, te se kod navođenja granica gradskoga posjeda opet spominje križarska zemlja.[5]

---

[4]) „Codex diplomaticus", vol., III, p. 90. i „Monumenta historica liberaeregi aeque civitatis Varasdini". tom. I., p. 2. navodi međe: „deinde tendit ad aquilonem, cadit ad predictam aquam Plinc, inde conterminatur uille Domse et tenet metas cum ea, deinde tendit ad magnam viam per *quam itur ad terram cruciferorum et tenet metas cum ea* . . . . ."

[5]) „Codex diplomaticus", vol. III., p. 187. i „Monumenta hist. lib. reg. civitatis Varasdini", tom. I., p. 4. vele za međe: „deinde *uadit ad terram Cruciferorum* et tenet metas cum ea, deinde ad magnam viam, in qua gradiens priori mete conterminatur."

Ne može biti dvoumice o tom, da se radi o istom križarskom posjedu, koji leži nedaleko riečice Plitvice, a koji smo već ustanovili kao selo Kućan, koje se kasnije uvijek navodi kao Kućan gornji i doljnji, a koja su sela bila uzrokom sukoba raznih interesa.

Napokom susrećemo varaždinske križare sv. Ivana još i godine 1238. u listini kralja Bele III. (IV.), kojom potvrđuje dobra križarskim redovima[6].

Zanimljivo je, da se ovdje po prvi i posljednji put spominje zemlja sv. Ivana u Varaždinu, dok se prije govorilo o zemlji križara, odnosno hospitalaca. Time možemo utvrditi, da je varaždinska križarska crkva imala zaštitnikom sv. Ivana, ali po svoj prilici sv. Ivana Krstitelja, koji ostade i patronom franjevačke crkve sve do dana današnjega.

Nažalost, to je ujedno i posljednja viest, koju doznajemo iz poviestnih dokumenata o varaždinskim ivanovcima i to upravo nekoliko godina prije strašne mongolske provale 1241./42. godine. Zašto i kako je nestalo ivanovaca iz Varaždina, ne možemo sigurno uztvrditi, jer nema o tomu nikakvih podataka. Nema sumnje, da su njihov samostan i crkva podpuno nastradali za vrieme mongolske provale, kada je i cieli Varaždin bio obraćen u prah i pepeo. Poput večine stanovništva, koja je bježala pred divljim Mongolima u šume i gore, pobjegli su i ivanovci odavle, a pitanje je, da li se nijesu sklonuli bar za prvi čas, u utvrdu Belu, koja je gospodovala nad velikim ivanovačkim posjedom, a taj se protezao negdje od Remetinca uz brdo Čevo dolinom riečice Bednje kraj Stažnjevca te preko Ivanca pravcem prema štajerskoj međi.

---

[6]) „Codex diplomaticus", vol. III., p. 49. veli medu ostalim „Item concessimus eidem *domui* quandam terram quae est circa quatuor aratra exemtam a *comitatu de Vorosd*, quae est contigua *terrae sancti Ioannis de Vorosdino.*"

Po njima dobila je ime gora Ivančica kao i mjesto Ivanec, gdje je postojala i njihova crkva, pa im je tako bar u ta dva imena sačuvana uspomena.

Nakon užasne tatarske provale nema više ivanovaca u Varaždinu, a izgleda, da im kralj Bela nije bio osobito naklon, jer ga taj red nije u borbi protiv Mongola onako pomagao, kako su to učinili templari. Vjerojatno je, da im je kralj oteo neka imanja, kada im papa Inocencije IV. potvrđuje sva imanja, što su ih bili primili po kralju Andriji I. (II.) u Ugarskoj i Hrvatskoj.[7] Sigurno se oni obratiše na papu, da ih zaštiti, budući da su bili u kraljevoj nemilosti. Tako se moglo dogoditi, da se ivanovci nijesu više vratili u Varaždin, jer im je, kako dom, tako i crkva bila uništena, a imanje Kućan najvjerojatnije oduzeto po kralju, te im sva intervencija i papino posredovanje nije ništa koristilo. Oduzevši im tako imanje mogao je kralj s njime slobodno razpolagati i dati ga, komu ga bijaše volja.

Možda da se i sami ivanovci ne htjedoše vratiti natrag, jer im je bilo sve uništeno te se nijesu mogli upustiti u velike troškove zidanja i popravaka u gospodarstvu, pogotovu, uzme li se u obzir, da su oni osnovali i izdržavali hospital-gostinjac, što mi se čini podpuno mogućim. Kada znademo, da je kasniji gradski „domus hospitalis“ tik kraj današnjega posjeda franjevačkoga samostana, dakle prije u vlasti ivanovaca, onda nije težko pomisliti, da im je i to zemljište moralo pripadati i da su vjerojatno baš ivanovci bili utemeljitelji toga gostinjca već koncem 12. ili prvih godina 13. stoljeća.

---

[7]) Codex diplomaticus, vol. IV. p. 540.

Poviest varaždinskih franjevaca

I. dio od 1244. do 1655.

Sasvim je izvjestno, da su franjevci došli u Varaždin za kralja Bele III. (IV.), jer je on naročito podupirao širenje njihova reda u cielom svom kraljestvu, što potvrđuje i rukopis u našem franjevačkom samostanu. On govori o tomu, da su mala braća došla u Hrvatsku i Ugarsku za Bele III. (IV.), pod bielom zastavom[8], a koliko ih je Bela podupirao, vidi se po tomu, da se dao sahraniti kod franjevaca u Strigonu (Ostrogon). Dolazak njihov pada već i prije provale Mongola, a poslije u još većoj mjeri u čitavu Ugarsku i Hrvatsku.

Istodobno, dakle oko 1244., dolaze franjevci i u naš Varaždin te preuzimaju ruševine ivanovačke crkve i samostana, koji se nalažahu usred gradskog naselja, zadovoljavajući se podporama građanstva i dohodkom nekadašnjeg ivanovačkog posjeda Kućan, što su ga odmah kod dolazka sigurno dobili od vladara Bele, ukoliko im nijesu pravili neprilika i potežkoća gradska obćina i susjedni plemići.

---

[8]) „Relatio seu Descriptio“ u god. 1729. počinje ovako: „In Dei nomine Amen. Haec est genuina Relatio, seu Descriptio Provinciae Obstantis S: Ladislai Regis in Sclavonia, excerpta, et transumpta partim ex antiquissimo quodam Prothocollo tractante de variis rebus Provinciae Hungariae S. Mariae à tempore, quo per Belam 4-tum Fratres Minores sub Albo vexillo in Hungariam ducti sunt, qui quidem Bela cum fere 35 regnasset, obiit circa annum Domini 1275.(!) in festo Inventionis S: Crucis, et sepultus fuit apud Fratres Minores Strigonii in Basilica . . . . .“.

Biskupi u Hrvatskoj i Ugarskoj nijesu bili skloni dolazku i širenju franjevaca u našim stranama, što vidimo najbolje po tomu, da je papa Inocencije IV. godine 1245. naložio svim biskupima hrvatskim i ugarskima, da ne čine neprilike i ne uznemiruju franjevce, koji im, izgleda tako, bijahu trn u oku.[9]

Početci franjevačkoga reda u Hrvatskoj bijahu težki, iako se za njih zalažu sam kralj Bela i papa Inocencije IV., pa je novodošlim franjevcima i u Varaždinu bilo njihovo duhovno djelovanje skopčano s potežkoćama, pogotovu, uzme li se u obzir obćenito osiromašenje i opustošenje poslije mongolskoga divljanja.

O dolazku franjevaca u Varaždin piše u šematizmu franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, da su ovamo došli godine 1242. i da su izpravom kralja Bele IV. dobili varaždinski samostan, a govori o tom i „Pro memoria", spominjući rukopis remetinečkoga samostana iz godine 1591., koji se danas više ne nalazi među franjevačkim spisima u Varaždinu.[10] Taj potonji rukopis govori jasno, da su franjevci

---

9) Codex diplomaticus, vol. IV., p. 280-282 — listina god. 1245. izdana u Lyonu.

10) Schematismus almae provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodii ordinis fratrum minorum S. P. N. Francisci - - - - Zagreb 1925., str. 25. kaže: »Certo constat jam primo dimidio saeculi XIII. in finem vergente (circa annum 1242) Conventum hunc Varasdinensem a Bela IV. diplomate regio dotatum seraphicaeque Religioni consignatum fuisse«, a »Pro Memoria« (rukopis iz 1591.) veli: »Intra libros suppressi Conventus Remeticzensis, A. 1792. Varasdinum translatos, et incorporatus Bibliothecae, repertus est manuscriptus de A. 1591., in quo legitur, Conventum Varasdinensem tempore S. P. Francisci initium sumpsisse, aliquanto tamen tempore â Crucigeris habitatum fuisse, verum, et si pro certo affirmari nequeat, memoratum Conventum, B. P. Francisco adhuc in vivio agente, extitisse dubium tamen est, annis proximis post obitum ejusdem, domicilium accepisse - - - - «

došli ovamo za kralja Bele IV., ubrzo poslije smrti sv. Franje, a da im dobro Kućan pripada od toga doba.

Značajno je, da utvrđuje i činjenicu, da je samostan prije toga pripadao križarima. Da ustanovim podpunu i sigurnu istinu, pregledao sam ogromno djelo (franjevački diplomatski zbornik), koje je započeo franjevac Luka Wadding u 17. stoljeću, a nastavljaju ga drugi učeni franjevci, ne dovršivši ga ni do danas. U tom velikom franjevačkom djelu, koje posjeduje i naš varaždinski franjevački kolegij, skupljeno je silno poviestno blago o životu, širenju i radu franjevačkog reda iz svih strana svieta.[11]

I, zaista, našao sam prvu viest u šestom svezku ovoga djela, koji spominje varaždinski samostan za godinu 1301. i to u kustodiji pečujskoj, a za vrieme vladanja velikoga pape Bonifacija VIII. Tu se izričito napominje, da su varaždinski franjevci primili samostan od križara i da žive dosada, kako žele, u duhu sv. Franje.[12]

---

11) »Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum auctore A. R. P. Luca Waddingo Hiberno«. Ad Claras Aquas (Quaracchi) Prope Florentiam.

12) Ibid., tomus VI. (1301.–1322.) *(za 1301.)* p. 5. i 6. veli: »VII. Sequentes Conventus Provinciae Hungariae sanctae Mariae sub hoc anno reposuit *Gonzaga:* Sicabriensem (2), sacram prius aediculam Fratribus concessam, et piorum eleemosynis in Monasterium pro eisdem coaptatam: *Quinqueecclesiensem* per illustrem Cherodorium familiam fundatum, a quo integra cognominabatur. Custodia. Bachiensem a Templariis, uti ferunt, prius inhabitatum, olim ad Custodiam Sirmiensem spectantem: Banensem a Cruciferis ad nostros devolutum sub eadem Custodia: *Varisdiensem(!) ab eisdem Cruciferis, sed sub Custodia Quinqueecclesiensi, acceptum, vivente adhuc ut volunt, sancto Francisco . . . . .«*

U prvom redu možemo uztvrditi na temelju ove viesti, da su franjevci bezuvjetno u Varaždinu godine 1301., a kako su prema tomu primili samostan od križara, moglo se to dogoditi samo poslije straśne godine 1242., jer se križari ne spominju nigdje iza godine 1238.

Velimo li, dakle, da su franjevci došli u Varaždin 1243. — ili bolje 1244. godine, približili smo se najviše istini tako, da se upravo ove godine može proslaviti sedamstogodišnjica njihova boravka i rada u našemu gradu. Tiekom 14. stoljeća susrećemo se još samo jednom s franjevcima. Kukuljević, doduše, tvrdi u svom djelu[13], da se po listini kralja Ljudevita I. iz godine 1371. može zaključiti, kako je još u to vrieme samostan hospitalaca u Varaždinu, koji da je u kasnije doba pretvoren u samostan sv. Franje.

Ali u tomu se Kukuljević podpuno prevario, jer upravo po toj listini možemo posve protivno zaključiti, naime, da je god. 1371. posjed Kućan već u vlasti franjevačkoga samostana.[14]

Nikada i nigdje ne govori se za vrieme križara o »claustrum sancti Johannis", nego jedino o »terra cruciferorum«, odnosno »hospitaliorum« ili o »terra s. Johannis de Vorosdino«, a kada bi htjeli označiti križarski samostan, govorili bi ne »claustrum«, nego

---

[13]) *Ivan Kukuljević:* Priorat vranski . . ., str. 60.

[14]) Codex diplomaticus, XIV., str. 352. i »Monumenta historica lib. regiae civitatis Varasdini«, tom. I., p. 19. Utvrđuju se odnosi međa posjeda u varažd. županiji, te se među ostalim veli: »dehinc ad eandem plagam meridionalem *iuxta terram claustri sancti Johannis de Warosd* in longo spacio transeundo ipsamque terram *claustri sancti Johannis* ad partem occidentalem dimittendo cursus metalis caderet in fluuium *Plituyche* vocatum, ubi iungeretur terris filiorum Philippi et Pasa et *ubi in portu* dicti fluuii *Pliuiche* a parte septemtrionali esset vna meta terrea . . . . .«

»domus hospitalis de sancto Johanne«, kako se to izriekom veli u nekoliko listina, koje govore o nekadašnjem križarskom posjedu Kućan kraj Varaždina[15]).

Vidimo očito i po toj listini, da je taj posjed, o komu je govor, kraj riečice Plitvice, gdje je brod ili brodište, dakle prielaz. Upravo sve točno onako, kako je već bilo zabilježeno i u listini iz godine 1201.

Jasno je, dakle, i nedvoumno, da se taj »claustrum« tiče samo franjevaca, koji su već davno u Varaždinu.

Napokon taj naš zaključak ponovno potvrđuje i Wadding u svom djelu, kada za godinu 1400. opet spominje varaždinski franjevački samostan na prvom mjestu u kustodiji pečujskoj[16]). Budući da je Varaždin upisan prvi i pred samim Pečuhom, koji je kustodija, nema dvojbe, da je on stariji po osnutku, jer su na to osobito pazili.

Kraj Varaždina susrećemo po prvi put i samostane u našoj bližoj okolici kao: Ludbreg i Koprivnicu od hrvatskih samostana.

---

[15]) Monumenta historica lib. regiae civitatis Varasdini, tom. I., str. 46., 65. i 82. govore: »ac ad vsum hospitum et (civium de eadem quasdam terras terre ipsius civitatis contiguas olim vt fertur), a *cruciferatu (domus hospitalis de sancto Johanne* per regiam maiestatem concambia) li iure distinctas - - -«

[16]) Ibid.. tomus IX. (1377.-1417.), p. 293. navodi kod nabrajanja franjevačkih samostana za g. 1400. i varaždinski ovim redom:

»Custodia Quinque Ecclesiarum habet:

I. 1) Varasdinum 2) Varisdini(!) 3) Varisdini(!)
II. 1) Quinque Ecclesiensem — Quinque Ecclesiarum
III. 1) Caprinicam 2) Capucae 3) Caprunce (Koprivnica op. pisca)
IV. 1) 2) Lubrigi 3) Lubrigi (Ludbreg op. pisca)
c. exmissis

Upisano u »Codex M. S. Vaticanus« i to pod 1) i 2) u »Codex impressus«, a pod 3) »Codex M. S. Aracoelitanus«.

Tim potvrđenim viestima ustanovljeno je pouzdano, da franjevci obitavaju u Varaždinu i vrše duhovnu pastvu od polovice XIII. stoljeća dalje.

Sloga, istom sada, možemo vjerovati i samim varaždinskim franjevcima i riečima u njihovoj predstavci našoj gradskoj obćini iz godine 1712., u kojoj mole magistrat, da ih oslobodi plaćanja gornice za njihov vinograd zbog duhovne službe, koju vrše već više od 400 godina u gradu Varaždinu. Navodno su tako siromašni, da nemaju ni najpotrebnijih stvari za život, a ne da bi bili u stanju još plaćati i gornicu[17]).

Znalo se po tomu u varaždinskom samostanu sasvim stalno, kada su franjevci došli ovamo, premda je u velikom požaru god. 1582. izgorio cieli arhiv zajedno s crkvom i samostanom.

U franjevačkom rukopisu »Pro Memoria« spominje se, kako je provincial za Ugarsku franjevac Bartolomej iz Virovitice na kapitulu, držanom u Segesdinumu 1415. godine točno odredio službu i podavanja kućanskih kmetova, koja su oni dužni izvršivati svake godine franjevačkom samostanu sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu[18]).

To su dužnosti kod skupljanja siena, koje moraju

---

[17]) »Prothocollum politicum liberae et regiae civitatis Varasdinensis 1703-1754., str. 73-75 za god. 1712. navodi »Memoriale Reverendorum Patrum Franciscanorum«, u kojem, medu ostalim, vele: Nehoteiuch pod vuhu(!) pusztiti onomadnessega V. M. (Vašeh Milosteh); gozpoczkoga opomenka nam po Varaskom Kapitanu uuchinienoga Zbogh Gornicze y dohotka od Klosterzkoga Vinograda potrebuvanoga, moramosze Kot vbogi y sziromaski Redovniki y Sz: po Sziromastvu odichenoga Ocza Ferencza Szini y naszledniki, a Plemenitoga Varassa Varasdinszkoga *vech od 400 let* duhovni Szlugi ----- (c. e.) k Vmttem (Vašem milostem) z poniznum nassum y Szirotinszkom prosnium y molbom vutechi ------«

[18]) »Pro Memoria« - transumtum primum, p. 1. —

dovezti kući u samostan; svaki, koji ima jednoga ili dva vola mora o blagdanu Svih Svetih dovezti po voz drva; dužni su orati polja, ali sjeme im mora dati poglavar samostana. Moraju, nadalje, žeti žito i dopremiti ga kući, obirati vinograd te mlado vino dovezti u samostan. Osim toga plaćaju tri puta godišnje određeni novčani prinos u bečkim denarima i t. d. Sigurno je, da su morale postojati tužbe sa strane kućanskih kmetova zbog prevelikih podavanja, zato se sada tako točno odreduju njihove dužnosti na tom kapitulu.

Pitanje je tom prigodom obvezatno riešeno za varaždinske franjevce kao i za njihove kmetove tako, da se povrh određenoga ne može i ne smije ništa više tražiti.

Srećom se sačuvaše i gradski sudbeni zapisnici od g. 1454.—1464., u kojima nailazimo novih dokaza i to ne samo da su franjevci u Varaždinu, nego da su i vlastnici nekadanjeg križarskoga posjeda, kako smo to već na nekoliko mjesta utvrdili.

Ovi su sudbeni zapisnici zabilježili na nekim stranicama franjevački samostan. U godini 1454. ostavila je Doroteja, žena Klementova, za samostan blaženoga Ivana Krstitelja utemeljenoga u Varaždinu, jednoga vola i jedan jastuk.[19])

Izgleda, da su franjevci u međuvremenu bili izgradili crkvu i samostan, nakon što su dugo razdoblje živjeli u vrlo skromnim prilikama i skalupili u-

---

[19]) Sudb. zapisnici za god. 1454., str. 9. bilježe: »Ittem idem Dorothea uxor Clementis pro anima sua ad fabricam Ecclesie *Scti Nicolai* legavit et dimisit unam vaccam et unum bovem cum uno puluinar ad Monasterium beati Johannis baptiste in Warosd fundato pro anima sua legavit et dimisit«.

*

prvi čas siromašni stan i valjda drvenu crkvicu[20]), što su, medutim, ili koncem 13. ili početkom 14. stoljeća zamienili zidanom crkvom i samostanom.

Nadalje se iste godine 1454. govori u navedenom gradskom zapisniku, da je Jakob, podložnik franjevački, tužio Tomu Komorša za dužnih 73 denara, koji ih morade platiti, jer niti je pristupio sudu, niti je koga poslao u zamjenu mjesto sebe[21]). Taj Jakob mogao je biti samo iz sela Kućan, gdje su bili kmetovi franjevačkog samostana na njihovom priznatom posjedu.

Ubrzo iza toga ima i bilježka o nekoj Uršuli, koja želi, da vinograd njezin i njenoga Pavla bude njihovom sinu, a umre li on, da taj vinograd pripadne crkvi sv. Nikole, sv. Vida i samostanu sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu[22]).

Eto nam, dakle, za samo jednu godinu triju zabilježki o franjevačkom samostanu u tom gradskom zapisniku!

Kraj njega se spominje, kako župna crkva sv. Nikole, tako i ona sv. Vida te, za onda, tri jedine i najstarije crkve Varaždinu.

Još se, konačno po zadnji put govori u tim zapisnicima godine 1457. o zemlji Blaža Kučinića[23]),

---

[20]) »Schematismus almae Provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodii - - - - st. 25. veli: »Domicilium primum exile, successive auctum, circa annum 1583. conflagravit - - - «

[21]) Sudb. gradski zapisnici za god. 1454., str. 10. pišu: »Item *Jacobus jobagio fratrum* citavit Thomam Comors pro debito septuagintatribus D. non venit neque misit solvere debet«.

[22]) Ibid, p. 22. za god. 1454. zabilježeno je: »et si ab hac luce decessit, tunc ipsa vinea sup eccl. Scti Nicolai et scti viti necnon et *monosterio Scti Johannis baptlste in Warosd* fundatarum condescendere debeat et teneatur«.

[23]) Ibid., p. 102. za god. 1457. utvrđuje, da se zemlja *Blaža Kučinića* nalazi »penes Jobagionis seu Colonis Sanctissimi Johannis baptiste - - - -«

koji je daje rođaku Georgiju Kučiniću, a ta je zemlja pokraj podložnika ili kmeta sv. Ivana Krstitelja.

Viesti o franjevcima, kako vidimo, nijesu preobilne ali i ove, koje naiđosmo u dugom njihovom varaždinskom životu od preko dviesta godina, dostaju nam podpuno, da si stvorimo prilično jasnu sliku i upodpunimo prikaz njihove poviesti, povezavši ih s bilježkama iz 13. i 14. stoljeća.

Premda je nedvojbeno, da je posjed Kućan pripao kraljevskom darovnicom našim franjevcima već kod njihova dolazka u Varaždin, ipak izgleda, da je gradska občina nastojala, kako da se bar djelomično domogne toga imanja. Ne smije nas, stoga, mnogo začuditi, kada se grad buni protiv plemića braće Herkfy-Herković, Đure Kersara i franjevaca samostana sv. Ivana u gradu Varaždinu zbog posjeda Goričana, Zbeljeva, doljnjeg i gornjega Kućana te Velkovca i ulaže po svojim zastupnicima mesaru Ambrozu te Nikoli Oberdeliću protest protiv navedenih plemića i varaždinskih franjevaca radi prisvajanja posjeda.[24]) Protest su uložili godine 1505. pred

---

[24]) Monumenta lib. regiae civitatis Varasdini, tom. I., p. 262. i 263. listina iz 1505. od 23./IV. veli: »quomodo a multis jam retroactis temporibus certe possessiones cum suis pertinenciis, videlicet Gorychane, Zbelyewo, inferior et superior Kwchane, nec non Welkowcz, omnino in comitatu Warasdiensi existentes habite, que alias et ab antiquo dicte communitatis prefuissent, ab ipsa communitate dicte civitatis Warasdiensis alienate et ad manus nobilium Emerici et Thome litteratorum nec non Nicolai, Stephani et Georgii Herkfy, item Georgii Kersar ac *religiosorum* fratrum ordinis sancti Francisci in *claustro beati Johannis* in dicta civitate Warasdiensi fundato degencium, nescitur quo iure deuente et devolute forent, ipsasque possessiones cum earundem pertinencus prenominati nobiles et fratres minus iuste et indebite ac preter omnem viam iuris tenent et conservant in preiudicium et dampnum dicte communitatis manifestum, super quibus quidem possessionibus ipsa communitas dicte civitatis certas litteras et efficacissima iura et litteralia instrumenta pro sua parte habet confectas et emanata.«

čazmanskim kaptolom kao vjerodostojnim mjestom. Nije to prvi slučaj, da se gradska obćina parniči i tuži sa svojim susjedima; bilo je to gotovo na dnevnom redu kroz stoljeća, ali je nedvoumno, da najčešće grad nije imao pravo na tražene posjede te ih se morao odreći ili ih djelomično odkupiti, kako je bio slučaj s Knegincem.[25]

Za franjevački posjed Kućan znademo, da je ostao njihovom redu uzprkos nastojanja grada, da ga se domogne. Taj protest grada Varaždina god. 1505. protiv franjevaca, da nepravedno uživaju posjed Kućan gornji i doljnji, utvrđuje nam ponovo, da su oni već odavno u našoj sredini i da uživaju nekadanji križarski posjed. Jedva možemo vjerovati, da je grad, zaista, imao pravo na to imanje, jer bi inače bilo slabo vjerojatno, da bi ga franjevci bili mogli zadržati protiv gradskih aspiracija tako dugo vrieme.

Sasvim je druga stvar bila s plemićima, koji su napadali oružjem, odnosno se branili protiv napadaja, a svojim vezama s uglednicima uspievahu pobieđivati i onda, kada je pravo bilo očito na strani varaždinskih građana.

Napokon se franjevci ni nijesu mogli odreći toga jedinog stalnoga vrela prihoda, koji im je omogućivao život u Varaždinu, budući da milostinje, skupljanja kao i prigodni darovi nisu bili dostatni, da održe redovnike na životu i da im još uspije popravak i zidanje crkve te samostana.

Upravo ovo posljednje nam najrječitije govori, da su franjevci sigurno odmah kod svog dolazka u Varaždin, dobili od kralja Bele osim porušene crkve i doma križara-ivanovaca takoder i imanje Kućan,

[25]) Monumenta liberae regiae civitatis Varasdini, tom. I., p. 259. i 260.

koje im je imalo osigurati život u tom novom obitavalištu, a ujedno i pružiti sredstva za podizanje crkve i samostana.

Poslije toga sukoba s gradskom obćinom 1505. nastupa razdoblje od sedamdeset godina, o kojemu nam o našim franjevcima nedostaju bilo kakvi poviestni podatci.

Po prvi put iza toga spomenut je godine 1575. samostan sv. Ivana Krstitelja u oporuci Gašpara Kreza, krojača[26], a ubrzo po tom govori o ostavštini istomu samostanu i oporuka Georgija Perdaka iz godine 1582.[27] Vidimo, prema tomu, da se građani sjećaju franjevaca i da su s njima povezani za života, a i poslije smrti, kada im oni primaju zemne ostanke te ih sahranjuju u crkvenoj grobnici ili na groblju oko same crkve.

Za godinu strašnoga požara 1582., kada je gotovo cieli Varaždin nastradao, znademo, da je među ostalim zgradama podpuno uništen i franjevački samostan s crkvom. Franjevački rukopisi odreda stavljaju požar oko 1583., što je netočno, budući da nam je u »Liber fassionum« izričito zabilježeno, da se to zbilo 1582. godine.[27]

Franjevci ostadoše bez krova te bijahu prisiljeni privremeno otići iz Varaždina, da se smjeste kod svoje bližnje braće, dok su samostanske srebrne dragocjenosti pohranili na gradskoj obćini u Varaždinu, o čemu se sačuvala i bilježka u gradskim zapisnicima.[29]

[26]) »Liber fassionum«, str. 94. za god. 1575.

[27]) Originalna oporuka *Georgija Perdaka* iz 1582., koju je pisao *Franjo Hadar*.

[28]) »Liber fassionum«, na strani 39. veli: »Item in Anno dni 1582. dominica similiter exaudi hora circiter secunda diei tota Civitas funditus igne cremata est«.

[29]) »Liber fassionum«, god. 1588., str. 254.

Neki su građani, međutim, jednostavno posvojili njihove vrtove i sigurno ih obrađivali bez naplate, kada protiv toga protestira gradski sudac Blaž Škrinjarić, poznati hrvatski književnik.[30]

Ipak, kraj tih sebičnjaka, susrećemo odmah poslije požara građanku Baysowyczu, udovu Jeronima de Balth, koja je negdje već god. 1582. ili 1583. dala tadanjem sudcu Jakobu Gechilu za popravak samostana 100 rajnskih forinti, a koju je svotu sudčeva udova predala nakon četiri godine gradu.[31]

Međutim i Wadding upravo u to vrieme navodi po treći put u svomu djelu varaždinski franjevački samostan i to za godinu 1587.[32] Ta nam viest potvrđuje, da se, po svoj prilici, franjevci već opet povratiše natrag i da su te godine ovdje u Varaždinu.

Značajno je, da Wadding od svih hrvatskih samostana znade samo zaštitnika zagrebačkoga samostana sv. Franju, dok su mu zaštitnici ostalih samostana nepoznati.

S ovom Waddingovom viešću podudara se najbolje bilježka u našem gradskom »Liber fassionum« iz godine 1588., koja zakašnjuje po njemu jedva nekoliko mjeseci.

Po drugi put susrećemo u tom gradskom zapisniku god. 1588. naše franjevce, koji traže ne samo

---

[30]) Ibid., str. 54. za god. 1588.

[31]) Ibid., str. 54. i 55. za godinu 1588.

[32]) *Wadding* „Annales Minorum«, tom. XXII., p. 123. nabraja za g. 1587. ove samostane »Provinciae Hungariae S. Mariae« te na 23. mjestu piše:

23. S. - - - -	Varasdiensis
25. S. - - - -	Lubreganus
31. S. Francisci	Zagrabiensis
35. S. - - - -	Chapronschius (Koprivnica op. p.)

svoje dragocjenosti, nego i povratak svojih dobara, iznajmljenih gradskoj obćini.[33]

Grad je pripravan udovoljiti tomu opravdanom zahtjevu baš tako, kao što se niti ne protivi izručenju samostanskih dragocjenosti. Za svaki slučaj bio je častni Ivan Moković obskrbljen kraljevskim pismom, ukoliko bi se grad bio opirao izdavanju tih pohranjenih stvari, a pogotovu vraćanju iznajmljenoga dobra, na koje je ozbiljno aspirirao već početkom stoljeća. Izgleda, da je sve prošlo u najboljem redu i na obostrano zadvoljstvo, budući da nigdje kasnije ne nalazimo nikakvih viesti o bilo kakvim sukobima između grada i franjevačkog samostana.

Nema nikakve sumnje, da su franjevci, povrativši se u Varaždin, započeli sa skupljanjem milodara za najpreči popravak crkve i samostana. O tomu nam svjedoči oporuka Margarete ud. Marčec iz godine 1588., koja stanovitu svotu novca, što je ima dobiti od bilježnika Ivana Pergošića i njegove žene, ostavlja za izgradnju samostana, a novac treba utjerati gradska obćina.[34]

A posve je i razumljivo, da su franjevci morali po svomu povratku uprieti sve sile, kako bi uredili svoje obitavalište te crkvu popravili toliko, da bi se u njoj mogli obavljati svi crkveni obredi.

Kako su izgledali crkva i samostan poslije velikoga požara godine 1582. saznajemo iz franjevačkog rukopisa, koji veli, da je mjesto bilo pusto i da su

---

[33]) »Liber fassionum« civitatis Varasdinensis ab anno 1587. usque ad annum 1589., str. 199. za godinu 1588.

[34]) Ibid., str. 202. za godinu 1588. oporuka *Margarete udove Marchecz* remara veli: »hanc autem summam praescriptam lego ad *edificationem Monasterii* ut illa Civitas ab ipso *Pergossych* et sua consorte requirat«.

jedva preostale podrtine samostana, dakle, da je sve bilo uništeno.[35]

Nije težko zaključiti po tomu, da su franjevci bili prisiljeni privremeno ostaviti Varaždin, te je baš zato dvorska kancelarija, odnosno štajerska vlada u Grazu zatražila, da bi se spaljeni samostan dao varaždinskom generalatu za spremište. No hrvatski su staleži odbili taj priedlog uz navod, da su to mjesto nekoć kraljevi ugarski odredili za službu Božju, te da oni nemaju ovlasti išta na tomu mienjati.[36] Taj je saborski zaključak spasio franjevcima bar njihovu ruševnu imovinu i omogućio im kasniji povratak u Varaždin. Da nije bilo toga odpora hrvatskih staleža najvjerojatnije ne bi danas bilo među nama franjevaca, a prema tomu ni crkve, ni njihova samostana.

Značajno je, da i zapisnici mesarskoga ceha iz godine 1605. spominju franjevce, koji služe sv. misu na njihovom cehovskom žrtveniku s. Križa, a mesari plaćaju im zato 26 denara.[37] Prema tomu su franjevci bar u ovom slučaju misili u župnoj crkvi i to u vrieme, kada je njihova nastradala crkva bila bar djelomično popravljena.

Napor franjevaca oko najpotrebnijih popravaka crkve i samostana morao je biti vrlo zamašan, ali

---

[35]) »Pro Memoria« (parnica s isusovcima za dobro Kućan) kaže na strani 36.: »Domicilium, et habitaculum primum Patrum Franciscanorum Varasdiense haud dubie exille, et humile, successive auctum, et in meliorem formam deductum, circa Annum 1583. conflagravit, videturque Locus vacuus, aut vix Monasterii mansisse rudera - - - .«

[36]) Ibid. navodi izpis iz saborskih zapisnika za godinu 1583., koji je franjevačkom samostanu potvrdio *Aleksandar barun Patačić 9.-VII.-1732.*

[37]) Zapisnici mesarskog ceha 1605. vele: »Item gozpode Redownikom zazlusbo na nasem oltaru pod zwethem krysem - - - - d. 26«.

ipak je sve bilo tek učinjeno privremeno i za najveću nuždu. Sigurno je, da je obitavalište franjevaca bilo u najbiednijem stanju, jer su najprije počeli izgradnjom novoga samostana od temelja 1617., koju su, nakon mnogo godina pobožnom darežljivošću vjernika priveli željenom kraju.[38]

Na kamenoj bifori (renesansnom dvodjelnom doprozorniku) samostanskoga hodnika u prvom katu prema sjevernoj strani, koja gleda u vrt, uklesana je godina 1628., kada je bio izrađen, što posve odgovara navodima rukopisa.

Novi samostan nije bio posve na onom mjestu kao prije, a gradnju je provodio zaslužni gvardian Gabriel Kirinić nekih 16 godina,[39] doklegod nije djelo sretno dovršio godine 1634. Odmah poslije toga započeo je on i gradnju novoga zvonika, koji dogotovi godine 1641., kako tvrdi franjevački rukopis, a dokazom nam je i kamenita ploča, uzidana na južnoj strani zvonika. Ona nosi isto velikim brojkama označenu godinu 1641. (u visini drugog sprata) koja obilježuje svršetak ogromnih žrtava i napora.[40]

---

[38]) *»Relatio seu Descriptio«* na strani 6. godine 1743. bilježi: »qui quidem Conventus a nostris incepit de novo à fundamentis extrui Anno 1617., et cum sedulitate, piaque Fidelium liberalitate post multos annos ad finem pervenit optatum«.

[39]) »Pro Memoria« na strani 36. izričito veli: »Post annum 1583. Patres novi Monasterii, etiamnunc existentis, constructionem, non omnino eodem, quo primo erat, Loco, ut patet ex Transum: 6 teste 3-o meditari coeperunt; opus autem adversus An: 1617. *P. Gabriel Kirinich* guardianus, perfectumque intra annos circiter 16. idem P. Gabriel A; 1641. et 4-o errexit juxta antiquam Ecclesiam turrim, Lamina tectam - - - -«

[40]) »Relatio seu Descriptio Prov. S. Ladislai« iz g. 1743. na strani 7. bilježi: »Turris seu Campanile inchoatum fuit 1633. feliciterque post multos annos completum singulari industria, ac labore Adm. Rdi. Patris *Gabrielis Kirinich,* exprovincialis optime de Provincia Mariana meriti«.

O. Gabriel Kirinić morao je, zaista, biti čovjek neumorne energije i izvrstan organizator svih poslova, koji je punih 25 godina posvetio sve svoje sile za izgradnju samostana i zvonika te ih sretno dovršio. Da je baš on bio pokretač i stvaralac, pokazuje i činjenica, da je bio i provincijalom provincije sv. Marije, za koju je, također, stekao velikih zasluga.

Jasno je, da je za ovako veliki podvig trebalo i mnogo novaca, kojih franjevci nisu imali pa se uglavnom, oslanjahu na prinose pobožnih vjernika, a i time nije bilo moguće pokriti sve troškove. Ako su željeli još izgraditi novu crkvu, onda je pogotovu trebalo pomišljati, kako da se nađu potrebna sredstva.

Nije, dakle, nikakvo čudo, kada su franjevci zaključili, da bi bilo najzgodnije, da prodaju svoje dobro Kućan Gornji i Doljnji te tako dobiju potrebni novac.

General slavonske krajine sa sjedištem u Varaždinu bijaše početkom 17. vieka Sigismund grof Trautmannsdorf, veoma nabožan čovjek, koji se izticao kao veliki prijatelj i zaštitnik varaždinskih franjevaca. Ovi su mu, opet, bili uviek na usluzi u duhovnom pogledu, kadgod je on to zaželio. On im je, bezuvjetno, morao mnogo novčano pomagati kod izgradnje novoga samostana, dok su oni radili sve po njegovoj želji, kako tvrdi Gašpar Šambar, bivši gradski sudac, u svojem izkazu o dobru Kućan u godini 1631., dana 13. kolovoza.[41] Prema njegovoj volji gradi se samostan na drugom mjestu, najsigurniji dokaz, da je odlučno pomagao njegovu gradnju, kao i popravak stare crkve, nad čijim ulazom bijaše i njegov grb, kako izvješćuje znameniti varaždinski

[41]) »Pro Memoria« zapisuju na strani 10.; »Servivissentque iidem Patres pro voluntatis Arbitrio defuncti Generalis; quin imo ad mandatum ejusdem etiam campanas Loco movere, et Monasterium in alium Locum movere debuerunt«.

sudac Petar Riđanec u svojem izkazu godine 1631.[42] Kako su franjevci ozbiljno pomišljali na prodaju svoga dobra Kućan, vidi se i po tvrđenju bivšega sudca Gašpara Šambara, da su oni, u prvom redu, htjeli prodati gradu svoje imanje, ali se nijesu mogli nagoditi zbog prevelike svote novca. Slično iznosi i njegov sin Ivan Šambar,[43] koji je u ime gradske obćine vodio pregovore s patrom Franjom Veghom, jer je gradu bilo mnogo stalo do toga, da kupi posjed Kućan, ali su uvjeti bili stvarno pretežki. Grad bi, prema zahtjevima pregovaratelja o. Vegha, morao odmah položiti 10.000 forinti u zlatu odnosno srebru te se obvezati na izgradnju samostana prema nacrtu, kao i na popravke u budućnosti, a i na ostale stalne podpore samostanu, na što, dakako, nije pregovaratelj mogao pristati. Pater Vegh je na to izjavio, da inače, nego uz te uvjete, ne može prodati samostanska dobra, ali, uostalom, da on ima takvoga kupca, koji pristaje na

[42]) »Pro Memoria« — Testimonia ad mandatum D. Bani Collecta Anno Domini 1631. die 13. Augusti in Civitate Varasdinensi — zapisuje izkaz na strani 14.: »Generosus Dominus *Petrus Rigianecz* lib; Civitatis Varasd. Judex, annorum 37., juratus, et examinatus fassus est scitu, sicut etiam aliis omnibus patet, qui ingrediunt Ecclesiam Conventus Varasdin., *manifeste existere insignia super portam ejusdem Ecclesiae:* in communi autem colloquio se saepe audivisse ab aliis, quod Illustrissimus Generalis velit caemeterium cingere muro«.

[43]) Ibid. strana 11. veli: »qualiter eo tempore, quo videlicet P. Francisc: *Vegh* in Civitatem Varasdinensem et Conventum appulisset, missus fuisset ex parte Civitatis ablegatus nuntius pro coemptione et aquisitione eorundem bonorum Conventus, dumque cum eodem Patre agere, et transigere coepiset, ex tunc idem Pater non secus, quam sub talibus conditionibus, et modis bona Conventus se dare velle, assemisset, videlicet, ut eidem Conventui decem millia in auro et argento simul, et semel deponat .....«

njihove zahtjeve, želeći dobiti njihov posjed. Taj kupac bio je general Sigismund grof Trautmannsdorf, njihov dobročinitelj, koji je kupio imanje Kućan 13. rujna 1624. za svotu od 10.500 forinti. On je tom kupnjom preuzeo i obvezu, da će pomagati izgradnju samostana i crkve, a on sam je izjavljivao pred svjedocima, kako će kupljeni posjed ostaviti franjevcima. Upravo ta okolnost najviše je potaknula franjevce, da njemu prodaju Kućan za razmjerno jeftinu cienu, budući da se već godine 1631. i narednih godina govori u isusovačkim spisima, kako je taj posjed vriedan oko 20.000 forinti.[44]

U međuvremenu ostavio je grof Sigismund Fridrik Trautmannsdorf Varaždin i otišao na službu u Graz, gdje je ubrzo umro. Svojom oporukom ostavio je posjed Gornji i Doljnji Kućan i svotu od 7.680 forinti isusovcima, ali nije izričito spomenuo kojima. Stoga su gradački isusovci tražili ostavštinu za sebe, ali se tomu protivio zagrebački kolegij, tvrdeći, da su pod isusovcima mišljeni oni u Varaždinu, što da je pokojnik nedvoumno izrazio svomu izpovjedniku otcu Lamornaini-u tik pred samu smrt.[45] Napokon, grof nije svoje imanje mogao ostaviti strancima, jer je to izričito branio dekret kralja Ladislava iz godine 1504., te je ovo imanje moglo pripasti samo varaždinskim isusovcima.

Veliko bijaše iznenađenje i razočaranje naših franjevaca, kada su saznali za tu oporuku, kojom su trebali izgubiti Kućan, a da pokojni grof nije ni

[44]) Acta Collegii S. J. Varasd. Fasc. XI. nro 20, iz godine 1633. (drž. arhiv u Zagrebu).

[45]) *Dr. Miroslav Vanino:* Prinosi poviesti varaždinske gimnazije XVII. i XVIII. vieka. »Vrela i prinosi«, svezak 2., strana 148.—151.

izdaleka izpunio svojih obećanja u pogledu podpomaganja gradnje crkve, zvonika, samostana te zida oko franjevačkog groblja. Oni odmah godine 1631. podigoše parnicu protiv isusovaca, najprije gradačkih a poslije i varaždinskih, zahtievajući, da se njima povrati imanje, koje bijaše i prodano pod uslovom povratka. U tu svrhu bijahu izpitani mnogobrojni svjedoci kao: Gašpar i Ivan Šambar, gradski župnik Nikola Čeroković, barun Ivan Drašković, Jakob pl. Rudelli i među ostalima varaždinski sudac Petar Riđanec.[46]

Vidjelo se jasno po izkazima svjedoka, da grof Sigismund Trautmannsdorf nije bio održao svojih obećanja prema franjevcima, ali s druge strane bila je tu njegova oporuka, koja je govorila u prilog isusovcima. No franjevci se ne dadoše prestrašiti, niti se ne htjedoše tako lako odreći Kućana, te, kada je godine 1632. došao u Varaždin zagrebački biskup Franjo Ergelski-Hasanović s kraljevskom komisijom i pročitao kraljevo pismo, da se spomenuta imanja imaju predati varaždinskim isusovcima, uzbuniše se franjevci toliko, da se oduprieše sa svojim oboružanim kmetovima predaji posjeda isusovcima.

Izgleda, dakle, da su kmetovi držali sa svojim gospodarima franjevcima, a protiv isusovaca, koji posljednji ipak uđoše u posjed Kućana. Svakako ta čitava stvar nije bila posve čista i uvjerljiva, budući da je sam gradački isusovački rektor došao osobno u Varaždin te se s franjevcima nagodio, platvši im za njihovo bivše imanje svotu od 3.500 forinti.

[46]) »Pro Memoria« — Testimonia ad mandatum D. Bani, collecta Anno Domini 1631. die 13. Augusti in Civitate Varasdinensi (rukopis u franjevačkom samostanu u Varaždinu), str. 10.-15

U Varaždinu se, doduše, onda govorilo, da su franjevci dobili dvaput plaćen svoj posjed, ali je bezuvjetno sigurno, da to ne bi bio učinio rektor gradačkoga kolegija, kada bi franjevci bili podpuno u nepravu.

Svojim nepokolebivim odporom postigli su franjevci, za onda, veliku svotu novaca od 3.500 forinti, koji su im bili i te kako potrebni za nastavak njihovih gradnja. Ne ću pogriešiti, ustanovim li, da im je upravo taj novac poslužio, da posvrše gradnju samostana i bez straha započnu zidanjem novog velikoga zvonika godine 1633.

Ipak se lišiše svoga stalnoga dohodka, što ga imađahu od posjeda, a to se kasnije sve jače osjećalo, premda su ih vjernici obilno podpomagali. Samo zbog tih podpora mogahu se odvažiti na gradnju nove prostrane i liepe crkve, koja iziskivaše težke žrtve i napore. Stara posve dotrajala crkva bila je srušena, a gradnjom nove započeše godine 1650., za koju si steče najveće zasluge otac M a t i j a J a n t o l o v i ć. Gradnja bila je svršena nakon pet godina uztrajnoga rada. Sabraše u tu svrhu 4.000 forinti; od generala T r a u t m a n n s d o r f a za dobra Kućan primljeno je od isusovačkog gradačkoga kolegija 2.300 forinti (valjda ostatak od 3.500 forinti!) a najveći dio primljen je milodarima vjernika, ne samo iz Varaždina i kraljevine Hrvatske, nego i iz Štajerske, Ugarske i Banata, gdje su skupljala tamo poslana franjevačka braća.[47]

---

[47]) »Pro Memoria«, str. 36. veli doslovno; »Tandem Ecclesiam, veteri funditus eversa, cum Sacristia de facto existentem, aedificare coepit *P. Mathias Jantolovich* A. 1650. perfectaque annis quinque sequentibus: in haec aeternae memoriae monumenta, collata sunt quatuor circiter millia flor., ab Illmo Gnrali Trautmannsdorf in meritum bonorum Kuchan, accepta 2.300 a

Pribilježka, da je gradačkom zidarskom majstoru plaćeno 2.120 forinti za radne troškove, pokazuje nam, da je novu crkvu gradio majstor iz Graza, samo je velika šteta, da nije spomenuto i njegovo ime.

Još godine 1638. (zadnjega dana mjeseca veljače) izdao je kralj F e r d i n a n d III. svoju darovnicu za vječno svietlo pred glavnim žrtvenikom franjevačke crkve te ujedno zapoviedi, da varaždinska tridesetnica ima franjevcima u tu svrhu izplaćivati godišnjih 30 forinti, što su samostanu, sigurno, redovito doznačivali, kako potvrđuju računi franjevačkog samostana, koji se sačuvaše. Zadnji put napominje se ta izplata godine 1834., a poslije je već nigdje ne nalazimo spomenute u knjigama.[48]

Sigurno je, da su franjevci već prije požara 1582. morali obavljati duhovnu pastvu za Niemce u Varaždinu, kada su po povratku godine 1601. opet tu službu nastavili, preuzevši tako zvanu njemačku kapelaniju, dokgod im ova nije bila oduzeta po generalu C a p r a r i 1687., a bila je, doista, potrebna njemačka duhovna služba, jer, ne samo, da je u gradu bilo mnogo doseljenih Niemaca, nego je i sva sila njemačkih vojnika služila ovdje u Varaždinu, sjedištu generalata.

Jezuitis Collegii Graecensis in vim transactionis praestita maximam autem partem eleemosyna, a fidelibus, non solum in Regno Croatiae, sed et Styria, Hungaria et Banatu, in hunc finem missis Patribus, et Fratribus collecta«.

[48]) »Liber Constitutionum Conventus Varasdinensis« 1779–1898. spominje za godinu 1834.: »Apud Tricesimam Varasdinensem pro termino 30 Junii Altaristicum 30 fl.«

II. Dio od g. 1655. do 1944.

Varaždinski franjevci od osnutka ladislavske provincije do danas.

Nekako u isto vrieme, kada je bila dovršena gradnja nove franjevačke crkve, uspjelo je konačno, da se osam hrvatskih franjevačkih samostana odciepe od ugarske provincije sv. Marije, koja se tako nazivala od godine 1523. Tako je osnovana nova provincija sv. Ladislava u godini 1655. najviše uztrajnim i neprekidnim radom otca Timoteja Međurečkoga, koji se upravo žrtvovao, dok napokon ne bijahu njegovi napori okrunjeni podpunim uspjehom. Njegov rad nije obasizao samo novu provinciju, nego je on u više slučajeva vršio poslove u Poljskoj i Bosni, što samo još jače dokazuje njegovu sposobnost i agilnost. Umro je 6. ožujka 1677. i pokopan u varaždinskoj franjevačkoj grobnici.[49]

Zasluge otca Timoteja Međurečkoga jedva možemo danas dovoljno ocieniti, ali treba se uživiti u ono vrieme, kada je trebalo svaki, pa i najmanji

---

[49]) »Relatio seu Descriptio« na str. 8. govori: Hic jacet etiam magnus ille Pater Timotheus Megyurechky plenus zelo communis boni, qui post Reverendissimum Patrem Paulum de Tauris, hanc provinciam ab Hungaria separavit, et primo in Custodiam redegit: et ex post eandem titulo Provinciae gaudere fecit, non sine magno labore, expensis, fatigiis, contradictionibus, et obstaculis, quae omnia: (uti supra relatum est): fortiter sustulit, ex intentum suum Gloriose ad finem deduxit: ac ultimatim anno 1677. die 6. Martii - - - - (c. e.) abdormivit, et ad Patres nostros appositus est.«

hrvatski uspjeh, platiti nerazmjerno ogromnim naporima i žrtvama. Pomislimo samo na sličnu borbu naših bielih fratara - pavlina, kao i stoljetna nastojanja, da zagrebačka biskupija postane nadbiskupijom i da tako ne bude više odvisna od kaločkoga nadbiskupa. Da postignemo taj cilj, trebalo je dočekati godinu 1853., kada je to ban Jelačić uz veliko naprezanje, napokon, dosegnuo.

I mlada ladislavska provincija značila je novi jači položaj, kojim se poboljšala i jačala mogućnost borbe hrvatskoga naroda za postignuće narodnih ideala.

Nije, dakle, čudo, da ga ljetopisac toliko cieni i slavi izabranim riečima, jer je tu hvalu otac Timotej Međurečki punim pravom i zaslužio.

Njegovim radom bijaše postavljen čvrsti temelj, da se kasnije iz ove provincije razvije samostalna velika i jedinstvena hrvatska franjevačka jedinica: provincija sv. Ćirila i Metodija.

Kako je, međutim, bila dovršena nova crkva, a valjda uređena također i ciela ponutrica, zamoliše franjevci zagrebačkoga biskupa, da bi im je posvetio.

Petar Petretić odazva se njihovom pozivu i obavi svetčanim načinom posvetu crkve godine 1657. na blagdan sv. Jakoba. Ujedno je posvetio, kako glavni žrtvenik sv. Ivana Krstitelja, tako i šest manjih žrtvenika u pobočnim kapelicama. U žrtvenike bile su postavljene moći svetih mučenika Justa, Lukrecija i Valentina.[50]

---

[50]) »Relatio seu Descriptio« na str. 7. kaže: »Antiqua ecclesia funditi destructa aedificari coepit de novo circa annum 1650., sat magnae capacitatis, et pulchri laboris, quam consecravit Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Petrus Petretich, episcopus Zagrabiensis, anno 1657. unacum altari majori, S. S. Francisci, Antonii, Didaci, Ladislai, B. V. et Clarae; in his altaribus sunt reliquiae SS. MM. Justi, Lucrii et Valentini.«

No, jedva što je nova crkva bila s tolikim naporom i žrtvama uređena, bukne u Varaždinu 6. travnja 1665. u 7 sati ujutro veliki požar u varažd. predgradu, koji se proširio i u unutarnji dio grada te zahvati i zgrade franjevačkoga samostana. Tom prilikom izgorjela je kupola crkvenoga zvonika i raztalila se sva zvona; stradao je i sam samostan, nadalje crkveno krovište, veliki žrtvenik, a i mnogi drugi ostali crkveni predmeti. Zanimljivo je, kako rukopis izričito bilježi, da se još sada opažaju nagorjele grede kraj stražnjega vatrobranog zida. Danas to dakako, nije više moguće vidjeti, jer je cielo krovište bilo koncem 19. stoljeća izmienjeno.

Kolika je morala biti žalost franjevaca i varaždinskih građana, nije potrebno ni govoriti, ali upravo ona ih je potakla, da prionu svim žarom, kako bi što prije popravili nastalu veliku štetu. Zapisci franjevački vele, da je sve bilo postavljeno u dobro stanje pomoću kršćanskih vjernika za okruglo 20 godina,[51] ali nije vjerojatno, da su sve štete bile popravljene i nadomješteni svi propali predmeti, jer se mnogošta nabavlja koncem 17. i početkom 18. vieka. Treba samo spomenuti, među ostalim, današnji veliki žrtvenik, sakristijske ormare i pokrajne žrtvenike, koji svi nastadoše kasnije, a ne prvih dvadeset godina.

Prigodom obnove crkve nadozidan je i samostanu treći kat (zapravo drugi), ali ubrzo primjetiše, da se spušta zid nad blagovaonicom, pa izgradiše vanjske podpornjake sa strane vrta, dok su u hodniku bile provučene željezne spojnice u godini 1688.[52]

---

[51]) »Pro Memoria« str. 37. veli: »Omnia tamen intra annos 20 circiter, benigne concurrentibus Christi fidelibus, in Statum bonum reposita sunt.«

[52]) »Pro Memoria« str. 38. veli; »Porro, cum post annum 1665. restauretur Conventus tractus tertius superpositus est. Cum autem tardius animadversum fuisset, partem, in qua positum est

Poznata je činjenica, da je već stara, a i kasnija nova franjevačka crkva bila pozornicom znatnih političkih manifestacija, kako je na primjer bila sjajna instalacija bana Nikole Zrinskoga godine 1649.

Ne mogu mimoići jednu nadasve značajnu bilježku, koju je zapisao o. Nikola Somogy, rođeni Varaždinac, a koja glasi: Anno Domini 1671. sub Imperatore Leopoldo primo decapitati sunt tres Comites Petrus Zrinius, Franciscus Nadasdius et Frangepanus, in hoc ultimo est linia finita, quae fuit ante Christi Nativitatem 300 Annis. Znači: Godine gospodnje 1671. za cara Leopolda I. odrubljene su glave trojici grofova Petru Zrinskomu, Franji Nadasdy-u i Frankopanu; s ovim posljednjim izumro je rod, koji bijaše (postojaše) 300 godina prije Kristova rođenja. Druga ruka nadopisala je kasnije ime grofa Tattenbacha, a Frankopanu nadodala ime Franjo.[53]

Vidi se po tomu najjasnije, kako se kosnula ta katastrofa našega Varaždina i hrvatskih franjevaca. Nije, dakle, nikakvo čudo, da su varaždinski franjevci bili opet oni, u čijoj se crkvi od godine 1871. dalje čitaju zadušnice za poginule hrvatske velikane Petra Zrinskoga i Frana Krstu Frankopana sve do danas.

Pater Nikola Somogy pribilježio je još nekoliko viesti, koje je vriedno objaviti. Tako kaže, da je godine 1670. zavladao u Hrvatskoj veliki glad, iza kojega prosliedi kuga 1681.

Refectorium, inclinatum esse, aut forte superposita structura, inclinari coepisse, posita sunt ex parte, ut cernitur, suffulcra A. 1688. et in ambitu ductae Ligaturae fericae.«

[53]) »Relatio seu Descriptio« pod: Decreta pro Provincia Regularis Observantiae S. Ladislai.

Iste se godine ukaza i strašni komet, imajući glavu prema zapadu, a rep prema jugu. Spominje nadalje varaždinski požar u godini 1665., koji je na tri mjesta zabilježen u franjevačkim rukopisima, a i veliki zagrebački požar godine 1674. (25. lipnja).

Nakon konstatacije smrti zagrebačkog biskupa Martina Borkovića 31. listopada 1687. zaključuje ovom bilježkom: »Knez prvi Nikola Zrinski imenovan banom u Sigetu godine 1543«.[54]

Zar nije značajna i ta zadnja viest, a osobito usporedi li se s onom prvom o katastrofi toga roda god. 1671? Svakako nije bila slučajno zabilježena te joj druge viesti poslužiše više kao plašt, kada nije smio ni mogao drugčije izraziti svoje osjećaje.

Od tih Somogyjevih zapisa zanima nas također onaj, koji veli, da je u Hrvatskoj harala kuga 1681., koja se približila i Varaždinu. Zbog toga je već 1682. podigao, u ime zavjeta, spomenik sv. Trojstvu Andrija Hus, gradski bilježnik sa ženom Barbarom Žitomirskom, da Bog očuva Varaždin od strašne kuge. Spomenik bijaše postavljen na desnoj strani južnoga mosta.[55]

Oko 1676. godine osnovana je franjevačka ljekarna o kojoj ćemo nešto obširnije pregovoriti iza poviesti samostana.

Bogati varaždinski trgovac Krištof Neustetter svojom oporukom od 13. lipnja 1660. mislio je na župnu i franjevačku crkvu, kao i na varažd. gostinjac (građanski špital). Ostavio je u tu svrhu svotu od 3.000 forinti, svakako za onda vrlo mnogo novaca, a od kamata dobivali su svake godine od gradske

[54]) Ibid. kaže ovako: »Comes primus Nicolaus à Zrinio Banus Creatus in Zigeth Ao 1543.«

[55]) K. Filić: »Stari svetački spomenici grada Varaždina«, »Hrvatsko Jedinstvo« 1944. — uzkrsni broj.

obćine po jednu trećinu: župna crkva, franjevački samostan i građanski hospital. Franjevački samostan dobivao je u mjesecu siečnju kamate u visini od 50 forinti, koji su služili za nabavu misnog ruha. Neystetter je također ostavio još posebno 1.000 forinti za crkvenu propovjedaonicu, koja je bila podignuta i pozlaćena iz toga zapisa.[56]

Nakon velikoga požara, u kojem su nastradala i crkvena zvona, moradoše franjevci nabaviti nove zvonove, koje smjestiše u donekle popravljeni zvonik već godine 1666. Bila su svega tri zvona, od kojih je jedino najveće trajalo bez popravaka. Veoma je značajno za intenzivnu duhovnu brigu naših franjevaca, da su u svojoj crkvi osnovali tri bratovštine, koje su od svoga osnutka u XVII. stoljeću živjele neprekidnim životom sve do godine 1786.

Prva bijaše bratovština sv. Franje Serafinskoga uvedena godine 1642., dana 2. srpnja za pontifikata Urbana VIII.
Druga je bila posvećena Blaženoj Djevici Mariji Škapularskoj, a uvedena je godine 1673., dana 8. svibnja za pape Klementa X. Treća bratovština sv. Antuna Padovanskoga započela je svojim djelovanjem dozvolom pape Benedikta XI., danom 15. srpnja 1677.[57]

[56]) »Pro Memoria« str. 39. bilježi: »Circa Annum 1670. erecta, et inaurata est defacto existens Cathedra ex Legato 1.000 fl. Generosi, ac Nobilis Domini Christophori Neystetter ex cujus testamentaria dispositione de Anno 1660. 13. junii Conventus Varasdiensis etiam singulis annis mense Januario in subsidium Vestiarii, medio Magistratus Varasdinensis obtinet fl. 50.«

[57]) Ibidem u pribilježkama »Pro Memoria« str. 42. veli: »Confraternitates in Ecclesia Varasd. PP. Franciscanorum vigebant usque ad Annum 1786. tres.«

Sačuvala se dosada samo jedna liepa knjiga bratovštine sv. Franje uvezana u crveni baršun, koja bijaše nekoć bogato okovana srebrnim ukrasima i sponkama, dok danas vidimo samo obrise tih ukrasa u baršunu. U knjizi je najprije zabilježena bula pape Urbana VIII. od 2. srpnja 1642., a onda i bula Siksta V. o glavnoj bratovštini sv. Franje od 7./V. 1586. Pred upisanim članovima nalazi se u bojama izveden grb grofova Draškovićevih, a zatim sliedi popis mužkih članova od 1651.—1784. Umrle mužke članove navode, nažalost, tek od 1766.—1783.

Poslije toga umetnut je pergamentni list s grbovima u bojama članice Josipe barunice Patačić, rođene Miseroni, koja je ujedno zaštitnicom bratovštine u godini 1767. Odmah drugi list pokazuje na običnom papiru grb Karoline grofice Breuner, rođene barunice Pflug, koja bijaše zaštitnicom kongregacije sv. Franje prije barunice Patačić i to od 1761.—1766. godine. Ženske članice, kao i popis umrlih uvedene su točno za iste godine, kako smo ustanovili za mužke članove.

Ova knjiga čuva se sada u našem muzeju zajedno s knjigom Marijine njemačke bratovštine, koju su vodili isusovci.

Koliko je poznato, imale su te bratovštine kipove svojih zaštitnika, s kojima su išli na procescije i sprovode svojim članovima. Kipove su nosili određeni—izabrani članovi i članice, a za nošenje na sprovode morala se platiti omanja svota od 3 krajcara pojedinoj bratovštini, kako to imademo zabilježeno kod plaćanja troškova za neke sprovode.[58]

[58]) Krešimir Filić: „Oporuka Jalžice Lenard iz godine 1737. i računi Martina Pavića o njezinu izvršenju." Viestnik hrv. državnog arhiva IX/X. za godinu 1941., str. 95. citira: „od Bratovszkeh treh kipov, Sz. Antona, Sz. Ferencza y Maike Bosie nosenia Dekaniczam 9 kr."

Sigurno je, da su franjevci nastojali što više zadržati vjernike uza se te osnivahu redom bratovštine, budući da su im varaždinski isusovci bili ozbiljnim takmacima svojim bratovštinama „Muke i smrti Isusove, đačkom kongregacijom „B. V. Mariae ab Angelo salutatae" te kasnijom njemačkom Marijinom bratovštinom, utemeljenom godine 1732.[59]

Nema dvojbe, da je duhovni život Varaždina bio u to doba veoma živ i dubok, te su franjevci uzprkos isusovcima uspjeli zadržati svoje položaje, jer su hrvatskom građanstvu i puku bili bliži i naklonjeniji, dok su isusovci znali za sebe pridobiti više krugove.

Nije nam poznato, da li su franjevci, osim svoga posjeda Kućan, koji su prodali grofu Trautmannsdorfu, imali još kakvih zemalja.

Znademo tek za jedan vinograd, koji se spominje godine 1678. na „Szrednyaku", kada je gradski senator Georgije Glik prodavao vinograd, čiji su susjedi sa sjevera bili nasljednici Zaharije Bengera, a s južne strane samostan varaždinskih otaca franjevaca.[60] Sasvim stalno bio je to isti onaj vinograd, za koji su franjevci tražili oprost od plaćanja gradske gornice u svojoj predstavci gradskom magistratu godine 1712., gdje tvrde, kako je taj vinograd više nego stotinu godina u rukama siromašnoga samostana.[61]

[59]) Vidi knjigu njemačke Marijine bratovštine u muzeju iz godine 1732.

[60]) „Prothocollum fassionum 1674—1714." str. 111. za god. 1687. veli, da je tomu vimogradu „a meridie verò plagis Conventus PP. Franciscanorum Varasdinensium."

[61]) „Prothocollum politicum Liberae et Regiae Civitatis Varasdinensis 1703.—1754", str. 73—75. za god. 1712. govori izriekom: „Znaiuch dobro *daie visse od Szto lett ou Sziromaski Vinogradecz pod rukami Sziromaskoga Klostra* ter vu vszem Thom Vremenu nechette naiti dabi kada od Plemenitoga Varassa bila Kakova Gornicza od nasz potrebuvana, ali od Koieh pregih nassih Plemenitomu Varassu bila dana - - - -"

Ako je tomu tako, onda su taj vinograd posjedovali nekako od polovice 16. stoljeća, dakle svakako još prije požara 1582., koji ih je tako teško pogodio. Međutim su kasnije sigurno prodali taj vinograd, ali o tomu ne nailazimo nikakvih viesti u njihovim spisima. Prigodice naći će se valjda i to, kao možda i svjedočanstva o drugim njihovim zemljama u gradskim fasijama.

Nakon velikog požara 1665. razviše franjevci začudnu djelatnost, obnavljajući ne samo crkvu i samostan, nego gradeći novu zgradu za ljekarnu 1676., a onda i svoju bolnicu za nemoćne i bolestne franjevce 1697., o čemu će kasnije još biti govora.

Zbog potrebnog redoslieda važnijih događaja spomenut ćemo, da je glavni žrtvenik bio svršen 1702. u mjesecu travnju, a još za vrieme njegova izrađivanja naručeni su sakristijski ormari u godini 1700. U nastavku tih radova postavljena su u svetištu sjedala za svećenike, koja su također bila izrađena u Mariboru kao i glavni žrtvenik te sakristijski ormari. Osim toga nabavio je otac Maksimilijan Klarić za 12 crkvenih pilova 10 slika i 2 kipa, kojih danas više ne nalazimo u crkvi, a zamieniše ih neukusne slike križnoga puta.

Na dan prvoga siečnja 1715. umro je zaslužni i neumorni o. Maksimilijan Klarić, koji se još prije smrti pobrinuo, da veliki žrtvenik bude i pozlaćen te tako i podpuno dovršen. Provedoše to još iste godine 1715. uz velike materialne žrtve.[62]

Manji žrtvenici podignuti su poslije požara 1665. po raznim dobročiniteljima, ali sigurno nijesu zadovoljavali, jer su u 18. stoljeću podignuti novi, koji se

[62]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 38. kaže: »Anno 1715., cujus prima Januarii P. Maxim. Klarich, ter Ex Minister, obiit, inaurata est Ara major, pretio 1.107 fl.« —

uzdržaše u dobrom stanju sve do danas.[63] O njima bit će govora u samom opisu crkve. Od godine 1714. dalje čitali su franjevci dnevno mise duvnama sv. Uršule u Varaždinu, a na nedjelje i blagdane obavljali blagoslove uz malu svotu od 30 forinti godišnje, dok su od 1722. za mise i ostalu duhovnu službu dobivali već 120 forinti.[64] To kao i germanska kapelanija, koja im je bila povraćena godine 1717. za generala grofa Herbersteina, bijahu im u ono vrieme jedini veći i stalni prihod, s kojim su mogli računati, jer sve ostalo bijahu tek prigodni darovi vjernika.

Crkveni zvonik popravljen je poslije požara 1665. te su već 1666. u nj bila smještena 3 zvona, od kojih je najveće jedino izdržalo bez popravaka, dok su druga dva bila kasnije prelita. Zvonik bijaše jednostavno pokrit, jer nije bilo novaca za bolju izvedbu, te je današnja kupola izvedena tek godine 1741. i onda obita bakrenim limom, koji sada ima vanredno liepu zelenkastu patinu. Ožbukan i podpuno dovršen je toranj naredne godine 1742., a bio je i ostao jednim od najznačajnijih obilježja grada Varaždina, kako dobrom kupolom, tako i svojom visinom od 54 metra 50 cm.[65]

Odavno se bila osjećala velika potreba za dobrom žitnicom te ubrzo, zbog toga, po dovršenju zvonika pristupiše zidanju solidne zgrade na kraju vrta prema sjevernoj strani (Padovčeva ulica) u godini 1748. Zgrada postoji još uvijek u svom starom obliku sa zjalima za topove, samo sada služi kao staja.

[63]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40.

[64]) Ibid, str. 40.

[65]) Dne 20. svibnja 1944. izmjerili su visinu tornja franjevačke crkve g. *Milan Korica*, profesor franjev. klasične gimnazije u Varaždinu, te g. Ing. *Božidar Oštrić*, profesor rudarske škole. Visina iznosi točno 54,417 metara. Neka im je na dobroti i susretljivosti naša najsrdačnija hvala!

U međuvremenu prišlo se i podpunom popravku crkvenoga krova godine 1755., pa je tom prigodom odstranjen mali drveni limom obijeni tornjić nad samim korom, koji je crkvenom pročelju davao ugodni izgled.[66] Taj se mali zvonik opaža jasno na starim varaždinskim vedutama, a napose na slici grada Varaždina u knjizi Marijanske njemačke bratovštine iz godine 1732. Zaista je šteta, da je nestalo toga tornjića, u kojem je visilo malo zvono, koje je franjevce pozivalo na skupne molitve. Držim, da bi kod obnove crkvenog pročelja trebalo ozbiljno pomišljati na njegovu uzpostavu, jer nam je oblik dobro poznat, a nema sumnje, da bi pročelje time moglo samo dobiti. Imali su ti stari i jednostavni majstori mnogo osjećaja i razumievanja za te stvari, mnogo više, nego ga u današnje doba susrećemo kod graditelja s visokim školama. Na slični način nestala su u Varaždinu još dva takova tornjića: onaj na branič-kuli Staroga grada, te zadnji ovoga trolista na zgradi isusovačke gimnazije, — danas građanske škole kraj isusovačke crkve, koju Varaždinci nepravom nazivaju pavlinskom.

Mali zvonovi iz tih tornjića sačuvaše se do naših vremena i to: preliti franjevački u lanterni velikoga zvonika, starogradski iz godine 1692. nad kapelicom sv. Lovrinca, te gimnazijski iz godine 1828. u tornjiću mrtvačnice na varaždinskom groblju, kojega je izlio Anton Fiel u Varaždinu.[67]

Za nekih stotinu godina dotrajao je i crkveni

[66]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40. veli: »Anno 1755. reparatum totum Ecclesiae tectum, sublataque, supra chorum errecta et lamina vestita turricula«.

[67]) Nadpis na posljednjem zvonu, koje svojim zvukom prati po zadnji put svakoga našeg sugrađanina, glasi:
»Anton Fiel goss mich in Warasdin 1828.«

pločnik te je zamienjen novim godine 1760., a već naredne godine 1761. izvedeno je novo krovište nad sakristijom.

Krovište samostana obnovljeno je 1785, a nova velika stojna ura za hodnik u prvom katu nabavljena je 1788. te još i danas stoji na istom mjestu. Istovremeno dobio je samostanski refektorij 8 liepih baroknih stolova iz orahovine, kojima se franjevci još uviek služe, a samostanski hodnici (danas u drugom katu) ukrašeni su s 35 uljenih slika slabe vriednosti.[68]

Samostan je izgrađen tako, da zatvara pravilni kvadrat, kako ujedno i zovu franjevci nutarnje dvorište, koje opasuje sama zgrada. Izgleda, da je ta samostanska zgrada bila preslabo građena u svom početku (1617.—1633.), jer se nije računalo s nadogradnjom drugoga kata, koja je usliedila za obnove 1666. god. Pokazalo se, međutim, ubrzo, da se sa sjeverne strane spustio zid te ga već godine 1688. moradoše poduprieti ojakim podpornjacima.[69]

Oni stoje još i danas te vrše svoju službu, ali svakako nagrđuju cielu građevinu, koja i inače ne pokazuje ništa naročito osim dvaju dvodjelnih prozora (bifora).

Isto tako, ali znatno kasnije, opaziše, da se spuštaju zidovi u nutarnjem dvorištu — kvadratu, te bijahu prisiljeni godine 1793. zazidati lukove prizemlja i ugraditi jednostavne prozore.[70]

I narednih godina 1794.—1796. provađani su ve-

[68]) »Liber Constitutionum Conventus Varasdinensis 1779.-1898.« — za godinu 1788.

[69]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 38.

[70]) Ibid., str. 42. piše: »Anno 1793. in infimis ambitibus arcus reducti sunt in formam fenestrarum, ad firmandam Conventus structuram, in tribus partibus ruinam minitantem«.

liki popravci crkve i samostana, a uređena je i samostanska knjižnica u prostoriji nekadanje ljekarne. Spominje se i bieljenje crkve, pa je prema tomu jasno, da crkva nije od početka bila bojadisana, nego jednostavno pobieljena.[71]

Nekih dvadesetak godina miruju veći popravci, da se opet u znatnijoj mjeri obavljaju 1817. i 1822., ne računajući, kako potrebe nalažu u međuvremenu razne izdatke za popravak i nabavu predmeta potrebnih za crkvu i samostan.

Franjevački samostan posjeduje altarističke novce, koje su pojedinci bili ostavili za čitanje sv. misa, a da te zaklade nešto donesu, posuđuju novac raznim osobama kao na primjer: grofu Tomi Kegleviću, Amaliji grofici Sermage, dr. Mlinariću, Leopoldu Ebneru i nekim drugim manje poznatim građanima.

Iako franjevci imaju dosta kositrenih tanjura i čaša, naručuju ipak godine 1827. također i krapinske tanjure iz kamenjače, koji su bili mnogo praktičniji.[72]

Crkveni zvonik, koji bijaše temeljito uređen god. 1741./42., morao je biti u lošem stanju, budući da godine 1832. pristupaju ponovnom pokrivanju kupole bakrenim pločama, umetanju novih prozora i bojadisanju tornja.[73]

Istodobno bila je obojadisana i crkva, po svoj prilici u jednoj boji, ali ipak nije više bila, kao dosada, samo obieljenjena. Prema potrebi popravljaju sve

---

[71]) »Liber Constitutionum 1779.—1898.« za god. 1796. zapisuje: »Ecclesia cum Sacristia inalbata«.

[72]) Ibid. za godinu 1827. veli, da su naručili »orbium Crapinensium Nro 24«.

[73]) »Liber constitutionum 1779—1898« veli za god. 1832.: »Ecclesiae turris novitus cupro tecta, novis valvis provisa et incolorata«.

zgrade redom te obnavljaju i naručuju nove stvari za samostanske sobe, kuhinju i gospodarstvo. Među tim nabavkama eto i salonske garniture iz tvrdoga drva (1842.), a i klavir (1846.) za samostanskoga organistu.[74] Nema sumnje, da je taj klavir bio kupljen pod utjecajem patra Fortunata Pintarića, profesora i poznatog skladatelja iz vremena hrvatskoga narodnog preporoda.

* * *

Upravo u to doba preuzimaju franjevci našu staru varaždinsku gimnaziju u svoje ruke i tako spašavaju njezin kontinuitet. Bilo je to 5. svibnja 1835., kada su trojica otaca franjevaca započela obučavanjem gimnazijske mladeži. Kraj njih bila su još trojica starih nastavnika, čija su mjesta trebali preuzeti franjevci njihovom smrću ili umirovljenjem. Mjesto propovjednika preuzeo je odmah otac Fortunat Pintarić, koji je ujedno i gimnazijski organista, koji uči đake crkvenom pjevanju i orgulja u gimnazijskoj crkvi, kako mi je pričao 1919. pokojni kanonik Stjepan Valdec, ondašnji đak naše gimnazije. Profesori-franjevci primili su na sebe težku zadaću u najsudbonosnijem vremenu pa se pokazaše ne samo dostojnim nastavnicima, nego i vatrenim hrvatskim rodoljubima.

Kao prvoborac za hrvatski jezik izticao se otac Henrik Hergović, koji započe godine 1838. predavati gramatiku hrvatskoga jezika, što je rado učinio na molbu svojih učenika. Taj isti franjevac bio je kao prvi tajnik »Ilirske čitaonice«, prve u cieloj Hrvatskoj (18. I. 1838.), stup u prvim godinama njenoga postojanja. Mladež je listom polazila njegova

---

[74]) Ibid. za godinu 1846. veli, da je naručen „Fortepiano pro Organista Conventus 1".

predavanja i obasipala ljubljenoga nastavnika svojim izkazima simpatije i odanosti.[76]

Kraj svih tih pozitivnih strana franjevačkih profesora, ipak su neki svjetovnjaci prigovarali u varaždinskoj županijskoj skupštini i u samom saboru, što su franjevci uzeti kao profesori, tvrdeći, da nastava, po njihovu mišljenju, bolje doliči svjetovnjačkim profesorima. Zaboraviše, međutim, da su baš svećenici osnivali i vodili hrvatske gimnazije skoro tri stoljeća.

Neobično je zanimljivo, da su varaždinski profesori-franjevci zapisivali narodna prezimena svojih đaka već u školskoj godini 1839./40. Gajevim pravopisom.

Kako je mladež plamtjela narodnim oduševljenjem najboljim je dokazom, što je zatražila od svoga okružnog ravnatelja godine 1847., da im dozvoli slušati propoviedi na hrvatskom jeziku i pjevati u crkvi hrvatske pjesme te da ih oslobodi učenja mađarskoga jezika kao obligatnog predmeta. Okružni ravnatelj pristade na prvi zahtjev, dok o oslobođenju učenja mađarskoga jezika nije htio ni čuti, nego je mladež zbog toga traženja najstrože opomenuo.

Izvan svake je sumnje, da tomu ne bi kumovao otac H e n r i k H e r g o v i ć, koji je znao upotriebiti svaku priliku za buđenje hrvatske narodne sviesti pa mu je odana mladež u tom poslu bila najboljim oružjem.

Zbog rata s Mađarima bilo je u školskoj godini 1848./49. tek neko osamdeset đaka, koje podučavahu profesori u svojim privatnim stanovima, dakle većinom u franjevačkom samostanu, jer je gimnazijska zgrada za vrieme rata bila vojničkom bolnicom i skladištem.

---

[76]) *Krešimir Filić:* »Povijest varaždinske gimnazije«. Spomenica varaždinske gimnazije o 300 godišnjici njenoga postojanja, str. 86-94.

Kolika je bila radost profesora i đaka, kada je odredbom od 3./IX. 1848. bilo naloženo, da se svi predmeti imaju od školske godine 1849./50. predavati na hrvatskom jeziku, to se ne može izreći, ni opisati.

U godini 1851. provedena bi prema Thunovoj osnovi nova organizacija gimnazije, a ministarski izaslanik dr. J o s i p M u r š e c obećava profesorima franjevcima jednaku plaću s ostalim svjetovnim nastavnicima, samo neka ostanu na svojim mjestima i predaju dalje prema novoj osnovi. Sada bijahu profesorima već samo otci franjevci i to:

o. F o r t u n a t P i n t a r i ć predaje vjeronauk i matematiku,

o. H e n r i k H e r g o v i ć grčki, fiziku i prirodopis,

o. A n s e l m o B o l é n y i latinski u nižim razredima,

o. Ć i r i l C e r n o g a j latinski u 5. i 6. razr.,

o. P a v a o P a u l i ć latinski u 4. razredu i hrvatski jezik u svih šest razreda te napokon

o. F a u s t i n P u r g a r poviest i zemljopis u svim razredima.

Franjevci si razdieliše predmete, kako su najbolje znali i mogli, jer bi za šest gimnazijskih razreda bilo potrebno 9 profesora, a ne samo šest. Rad bijaše vrlo naporan, a plaće slabe tako, da su franjevci s pravom tražili, da im se plaća povisi svakomu na godišnjih 300 forinti. U slučaju, da im vlada ne bi htjela dati traženu povišicu, oni ne će više od srpnja 1852. držati predavanja. Došlo je i do sukoba s vladom, u kojem franjevci profesori nisu popustili. Zbog njihove upornosti bila su trojica od njih dignuta sa službe: oo. F o r t u n a t P i n t a r i ć, H e n r i k H e r g o v i ć i Ć i r i l C e r n o g a j, jer su liečničkim svjedočbama potvrdili svoju bolest. Ostala

trojica moradoše još pod silu ostati nastavnicima, premda im to nije nikako odgovaralo.[76] Otac A n s e l m o B o l é n y i riešen je na vlastitu molbu zbog slaba zdravlja profesorske službe 17. ožujka 1854., a preostala dvojica: o. P a v a o P a u l i ć te o. F a u s t i n o P u r g a r završiše svoje nastavničko djelovanje koncem školske godine 1853./54.[77] Naredne školske godine susrećemo među nastavnicima 3 svjetovna svećenika i 9 svjetovnih nastavnika, a franjevaca više nema.[78] Treba iztaknuti, da se među franjevcima profesorima naročito izticao kao znameniti latinista i pjesnik na latinskom jeziku otac P a v a o P a u l i ć.

Tako je bio završen veliki napor franjevaca, koji svojom mukom i požrtvovnošću spasiše obstanak varaždinske gimnazije u razdoblju od 1835.-1854. Najžalostnije bijaše, da su najvriedniji među tim profesorima oo. F o r t u n a t P i n t a r i ć, H e n r i k H e r g o v i ć te P a v a o P a u l i ć bili premješteni iz Varaždina, kojemu dadoše sve svoje snage oko odgoja mladeži u hrvatskom preporodnom duhu, a samomu gradu Varaždinu vanredno mnogo za njegov kulturni prestiž.

* * *

Osim najnuždnijih popravaka u crkvi i samostanu u tom razdoblju pa sve do godine 1888., kada je opet počelo bilježenje najznatnijih događaja našega franjevačkog samostana, koje od te godine vode veoma točno i savjestno, ne nalazimo nikakvih viesti.[79]

[76]) Pervo godišnje izvestje o c. k. gimnazii varaždinskoj 1852./53., str. 15. i 22.

[77]) Drugo godišnje izvjestje o carsko-kraljevskoj gimnazii varaždinskoj koncem šk. godine 1854., str. 17.

[78]) Dritter Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Warasdin am Schlusse des Schuljahres 1855. str. 20.

[79]) Liber memorabilium Conventus Franciscanorum Varasdini.

Izgleda, da je život franjevaca naglo zatajio, jer su najsposobniji otišli iz Varaždina i ostavili veliku i neugodnu prazninu. Trebalo je preko trideset godina, dok su neki agilniji otci započeli življim duhovnim radom, a pogotovu obraćaju pažnju temeljitim popravcima crkve, koja je, zaista, vapila za obnovom. Nažalost, da to obnavljanje nije pošlo izpravnim putem, nego se mnogošta pokvarilo i uništilo, što su mogli lako sačuvati.

Godine 1888. popođen je i oslikan refektorij, a crkveni pločnik obnovljen u sredini crkve; stara crkvena kripta (grobnica) bila je zazidana, a nova uređena na varaždinskom groblju. Te su godine također obnovljene i sve slike u refektoriju, od kojih treba iztaknuti portrait-e bana F r a n j e grofa N á d a s d y - j a te princa E u g e n a S a v o j s k o g a, koji su dosta dobri. Oltarne menze bile su nanovo bojadisane, a crkvene klupe popravljene, koje su tiekom godina postale veoma trošne. Ponovljen je i Božji grob, te nešto dotjerane orgulje, valjda one iste, koje se spominju godine 1834., kada su također bile popravljane. Vrlo vjerojatno, da te stare orgulje datiraju iz početka XVIII. vieka, koje su uz česte popravke s mukom trajale do pred nekoliko godina.[80]

Glavna briga novoga gvardijana otca K o r n e l i j a K o p č i ć a bijaše sakupljanje milodara za popravak crkve, u koju svrhu je u samom Varaždinu skupio nekih 700 forinti. Vlada u Zagrebu dala je u tu namjenu također 1.000 forinti, ali sve to nije moglo dostajati za temeljitu obnovu crkve. Stoga se samostan obratio molbom na ministarstvo u Budimpešti, da bi mogli milodare također sabirati u Ugarskoj. Kada je stigla zatražena dozvola, poslao je samostan

[80]) »Historia domus« od 1920. — dalje za godinu 1937.

odmah na sabiranje dva fratra, koji su znali madarski i kojima je uspjelo u razmjerno kratkom roku sabrati 1.800 forinti.[81]

Crkvena obnova započe 1. lipnja 1889. i to izrađivanjem nove krovne konstrukcije, koju je preuzeo bio varaždinski tesarski poduzetnik J o s i p K r e f l. Za samih 16 dana skinuše podpuno staro crkveno krovište, dok je već za daljnjih 10 dana bilo postavljeno novo, a ovo bi prekrito isto za deset dana novim criepom, koji je dala zabadava gradska obćina. Od 40.000 criepova nešto je još preostalo i u druge svrhe.

Samo novo krovište stajalo je 2.800 forinti, dok se pokrivanje i razkrivanje krova moralo još posebno naplatiti.

Od naknadnoga sabiranja u Ugarskoj priteklo je 3.085 forinti, a obćenito skupljanje donielo je osim toga 2.100 forinti.

Za vrieme zime 1889./90. izrađeno je bilo 6 novih prozora, a u travnju 1890. započeo je S o d i č M a r t i n i zet mu A n t u n R i h a r slikati crkvu, za koju svrhu je gvardijan K o p č i ć već prije dao postaviti skele, koje je izradio domaći tesar I v a n B r a t u š a uz pripomoć uznika i samostanskih sluga.[82] Posao slikanja crkve trajao je sve do 24. kolovoza, jer su bile nešto »popravljane« i fresko slike u kapelici sv. A n t u n a P a d o v a n s k o g a, a djelomično i nanovo oslikane.

Pod pjevalištem bijaše otvoren južni luk do kapelice sv. Križa, koji je već odavna bio zazidan. Na istom zidu bio je iz sadre načinjen veliki križ s razpetim Kristom. Kako je taj bio odstranjen, nabaviše

[81]) Historia domus — za godinu 1889.

[82]) Historia domus — za godinu 1890. I nadalje se služimo tim vrelom, kao i s »Liber constitutionum« za iste godine.

novi veliki crucifix, koji je metnut u kapelicu pod pjevalište.

O svemu tomu priča nešto sažetije i „Liber constitutionum« za godinu 1890. ističući, da je za crkvu nabavljeno 11 novih prozora, zatim da su postavljeni krovni žliebovi, a orgulje da su prenešene usred pjevališta.

Faldistorium (sjedala za svećenike) bio je također nešto preinačen, a kupljena su za nj i tri nova stolca. Naredne godine je, napokon, posve obnovljen i pozlaćen.

U četiri godine (1891.—1894.) obnovljeni su i pozlaćeni svi pokrajni žrtvenici u kapelicama po pozlataru F r a n j i V o r š i ć u.

Bratovština Majke Božje Škapularske obnovljena je, nakon prilično duge neradinosti desetljećima, pod vodstvom otca S t a n i s l a v a Š a l k o v i ć a. On se gorko tužio na nemarnost svojih predšastnika, što nijesu htjeli ni imena članova upisivati u bratovštinsku knjigu. Dosada nijesmo pronašli te knjige među ostalim franjevačkim rukopisima, no možda da se negdje kasnije pronađe. Novomu upravitelju bratovštine uspjelo je u tri godine sakupiti 1.200 članova, što je za Varaždin upravo rekordan broj, a i taj se još do konca 1895. povisio na 2.200 članova.

Na dane 27.—29. rujna 1895. boravio je u Varaždinu zagrebački nadbiskup dr. J u r a j P o s i l o v i ć, koji bijaše primljen s velikim počastima i oduševljenjem, a 28. rujna posjetio je i franjevački samostan. Zapis završuje riečima: »Deus illum qua bonum Croatam et sacerdotem multos in annos salvum faciat et vivificet!«[83]

Na godinu 1896. tuži se pisac kućne poviesti, da je bila »neizmierno zločesta« tako, da uobće nije ni

[83]) »Historia domus« — za godinu 1895.

bilo sabiranja mošta (mendikacije). U Zagorju je već u listopadu zavladao glad, te rodoljubi započeše sakupljanjem milodara po cieloj domovini, a glavni je odbor bio u metropoli Zagorja u Varaždinu. Razumljivo je, da je time bio tangiran veoma i franjevački samostan, jer je ostao ne samo bez sabiranja milodara u naravi, nego i novcu, što je za franjevce bio vrlo težak materijalni udarac.

Kako se bio svinuo križ na tornju, morao je samostan pristupiti njegovoj obnovi godine 1897. Načinjen je novi križ s fratrom, a šiljak same lanterne također je iznova obit bakrenim limom. Ove su radnje obavili domaći majstori Hercezi i Söhnel. Malo dalje opisuje poviestnik samostana saborske izbore i veseli se, da je opozicija izniela protiv Khuena 32 mandata, kašto i napada velikoga župana varaždinskog Radoslava pl. Rubidu-Zichy-ja zbog nedoličnog dočeka zagrebačkoga nadbiskupa dr. Jurja Posilovića. Taj je došao u Varaždin, da dieli sv. potvrdu, ali nije bio trpljen od mađarona, koji su u njemu osjećali i znali hrvatskoga opozicionalca. Nadbiskup je 14. lipnja 1897. prispio ovamo, ali mu bi odrečen svaki doček sa službene strane. To je uzbudilo ne samo Varaždin, nego i cielo hrvatsko javno mnienje, čemu je svjedokom pisac kronike. On veli doslovce: „a varaždinski veliki župan, al maloga duha i slabe (sic!) naobrazbe čovjek zabranio je svim oblastim, da prisustvuju dočeku. Istoj gardi varaždinskoj! Toga radi sam se i ja zahvalio na časti njezinog duhovnika, što sam 4 godine bio. I zaista, službeni sviet je odsutnošću briljirao, zastave na nijednoj javnoj zgradi nisu bile izvješene, a ni na privatnim kućama činovnikah, nego je zato neodvisno gradjanstvo dočekalo svoga nadpastira, kako se pristoji! Zastave, vjenci, urnebesno klicanje, oduševljenje — da nema konca ni kraja". Živim riečima opisuje i nadbiskupov odlazak u Međimurje: "Odlazak bio je triumfalan, sjajan. Sve što noge ima, hiljade i hiljade izpratilo ga iz župne crkve do dravskoga mosta. To se slavlje opisati ne da, treba ga doživjeti!"[84] Priobćio sam ovo točno prema kronici, jer nam najjasnije prikazuje rodoljublje varaždinskih franjevaca, koje je bilo i ostalo uvijek jednako — samo hrvatsko! Ni za najtežeg Khuenovog režima nijesu se pokolebali franjevci, nego su ostali dobri Hrvati, blizi svomu narodu, ne dajući se ničim zastrašiti.

* * *

Godine 1898. javlja tadanji provincijal otac Norbertus Nith, da se po odredbi preč. generala Alojzija Lauera odieljuju od uprave provincijala samostani zagrebački i pečujski te se povjeravaju komisaru provincije sv. Ladislava. Njemu se predaje primanje u red i tako se provincija razdielila u dvije česti. Oni, koji su primili reformu, bili su premješteni u zagrebački i pečujski samostan te bijahu pod upravom komisara, a koji nijesu bili pripravni primiti reformu, ostadoše pod upravom provincijala.

Godine 1900. sjediniše se svi franjevački samostani u Hrvatskoj i Slavoniji u novu provinciju, nazvanu provincijom sv. Ćirila i Metodija, koja broji 22 samostana i to: 1) Zagreb, 2) Varaždin, 3) Čakovec, 4) Koprivnica, 5) Virovitica, 6) Kloštar-Ivanić, 7) Krapina, 8) Kostajnica (ovi bijahu samostani bivše provincije sv. Ladislava), zatim 9) Karlovac, 10) Trsat, 11) Jaska, 12) Samobor, 13) Klanjec, (tih 5 samostana od bivše provincije sv. Križa) te napokon 14) Cernik, 15) Brod Slavonski, 16) Vukovar, 17) Ilok, 18) Šarengrad, 19) Našice, 20) Požega, 21) Osijek i

[84]) Historia domus — za godinu 1897.

22) Zemun (ovih 9 samostana od bivše provincije sv. Ivana Kapistrana).[85]

Time je, konačno, uspjelo ujedinjenje hrvatskih franjevačkih samostana, za čim su tolike generacije bile težile.

Značajni datum za franjevački samostan u Varaždinu bio je dan 4. kolovoza 1903., kada je održan kapitul u Zagrebu, gdje je zaključeno: 1) da se imade varaždinski samostan pripojiti reformiranim samostanima, 2) da se u taj samostan prenese studium philosophicum iz Samobora i da se čim prije otvori »dječačko sjemenište« u varaždinskoj samostanskoj rezidenciji.

Prvim varažd. reformiranim gvardijanom imenovan je na priedlog otca Filipa Fribeca o. Rafael Rodić, dotadanji zagrebački gvardijan.

Dne 13. kolovoza iste godine dođoše u Varaždin prvi reformirani franjevci i to: kao gvardijan o. Rafael Rodić, zatim o. Alfons Haubrich (Niemac) kao lektor i o. Klaro Horvat te braća laici i terciari fr. Benedikt, fr. Donat Goričanec, fr. Tomo i Ladislav Tolnay.

Napokon je 22. rujna 1903. prispio o. Efrem Turk s klericima iz Samobora i Trsata. Za klerike su popravljene i uređene neke sobice, koje bijahu posve zapuštene.

Već u mjesecu listopadu bila je u crkvu i samostan uvedena električna razsvjeta, a potrebni novac uzet je iz misnih zaklada uz obvezu, da će se tiekom godina istima povratiti.

Također mjeseca listopada uvedena je u crkvi pobožnost sv. krunice, koja se od onda do danas drži u 6 sati naveče.

[85]) Historia domus — za godinu 1900.

Još godine 1903., ali ponajviše 1904. provedeni su veliki popravci u samostanu, a posljednje je godine podpuno preuređena i obnovljena rezidencija za dječačko sjemenište. Za taj popravak i preuređenje pridonio je velike materijalne žrtve susjedni čakovečki samostan s dozvolom otca provincijala.

Đačko sjemenište otvoreno bi 1. rujna 1904. s 30 đaka, koji pohađahu većinom prvi razred gimnazije, a prvim prefektom bio je imenovan o. Kapistran Geci.

Iste godine osnovano je i kleričko tamburaško društvo „Bunjevac« te započe živim radom pod vodstvom o. Klara Horvata, koji uvježbavaše i crkveno pjevanje.

Mjeseca studenoga prenešeno je u Varaždin i uredničtvo listova »Dušobrižnik« te »Ružičnjak«, koje je do toga doba bilo u Samoboru.

U godini 1905. došao je na red crkveni zvonik, koji je naročito u ponutrici bio silno zapušten, te je u njemu postavljeno novo drveno stubište i stalak za zvonove, kaošto je popravljen i donji dio kupole,[86] koji bi djelomično pokrit novim bakrenim limom.

Među ostalim došlo je na red i uređenje samostanske knjižnice, koja je posjedovala veliki broj knjiga, a mnoge su ovamo donešene iz Ormuža, Križevca i Remetinca. Sve bijaše u to vrieme zapušteno: soba, podovi, ormari, pogotovu se knjige nalažahu u strahovitom neredu. Može se i pomisliti, da je kraj toga nereda mnogo knjiga nestalo i bilo upropašteno, a to se već nikada ne će moći nadoknaditi. Sobe za samu veliku knjižnicu, odnosno ona za priručnu knjižnicu bile su posve preuređene, dobile su nove stropove, a velika soba i parketni pod; nadalje su popravljeni ormari, neki naručeni novi, a nabavljen je

[86]) Historia domus — za godinu 1901.—1905.

i veliki stol, koji služi za rad u samoj knjižnici. Knjige bijahu razpoređene po strukama u drugim sobama te onda prenešene u novo uređenu knjižnicu, da se ondje razmjeste i popišu.

Za taj popravak potrošeno je preko 2.000 kruna, što je, za onda, bilo mnogo novaca.

Alfabetski katalog knjižnice konačno bi svršen 5. veljače 1907. te se iz toga kataloga vidi, da knjižnica broji sveukupno 3.106 djela u 4.141 svezku. Najstarija knjiga bila je „Biblia sacra" tiskana godine 1475., koja ima rukom izrađene inicijale u raznim bojama, kao i neke druge od 25 tiskanih knjiga iz 15. stoljeća (tako zvana incunabula). Iz 16. vieka imaju u knjižnici 243 knjige, a među njima je i »Postila« knjiga varaždinskoga župnika Antuna Vramca, koja je u hrvatskom jeziku tiskana u Varaždinu godine 1586. Najstarija slovenska knjiga potječe iz godine 1513., a to su evanđelje i listovi izdani od Thomascha, ljubljanskoga biskupa.

Danas su te najstarije knjige prenešene na čuvanje u zagrebački franjevački samostan, dok su još mnoge od njih bile godine 1923. izložene na varaždinskoj kulturno-poviestnoj izložbi.

Stanje knjižnice sada je u dobrom redu, a i arhivalija se liepo čuvaju u posebnom ormaru, samo je neprocienjiva šteta, da su najstariji spisi bili uništeni čestim požarima.

Da nije bilo toga, bila bi nam poviest franjevačkoga samostana, a i grada Varaždina mnogo jasnija i podpunija.

Odkako su preuzeli upravu samostana reformirani franjevci, popravlja se svake godine u samostanu i crkvi, što pokazuje njihovu energiju i sposobnost. Tako je u god. 1908. popločena bila liepim cementnim pločicama ciela crkva i na našu najveću žalost »popravljen« i preslikan liepi i ukusni veliki žrtvenik.

Godine 1909. popravljeno je i ponovo pregrađeno dječačko sjemenište, jer se za to pokazala neobhodna potreba. Iste godine proslavljena je u samostanu svetčanim načinom 700-godišnjica obstanka franjevačkoga reda. Osim trodnevnih (8.–10. prosinca) crkvenih pobožnosti i propoviedi održan je 8. prosinca poslije podne u 5 sati i crkveni koncerat.

Koncem godine 1910. izašao je prvi broj novoga »Glasnika sv. Franje«, koji bijaše, zapravo, promienjeni i prošireni oblik dotadanjeg »Ružičnjaka«. Bio je odtisnut u 3.500 primjeraka.

Varaždinski franjevački samostan bio je godine 1911. najbrojniji u cieloj provinciji, jer je brojio otaca, klerika i laika upravo 50, a osim toga stanovalo je u njemu 40 đaka, 2 kandidata te 5 sluga. Uredničtvo »Glasnika sv. Franje« prenešeno bi u Zagreb od početka 1912., što je i posve razumljivo, jer je za izdavanje lista bilo tamo mnogo pogodnije tlo, nego u Varaždinu.

Za vrieme praznika znatno je proširen i dotjeran đački refektorij, koji se pokazao premalenim i trošnim, a izdatak za popravak je preuzela provincijalna blagajna.

Mora se priznati, da je samostan u razdoblju od deset godina, što ga preuzeše reformirani franjevci, pokročio silnim korakom napried u svakom pogledu tako, da se to ne da nikako uzporediti sa stanjem prije toga.

U prvom redu popravljena je i uređena crkva, zatim samostan, osnovana filozofija, đački konvikt, izdavalo se nabožne listove i stalo gojiti glazbu, a da ne spominjemo bujni duhovni život, koji su otci franjevci probudili u Varaždinu.

Kao završetak toga desetgodišnjeg djelovanja 1913. provedena je obćenita obnova samostana, rezidencije i gospodarskih zgrada. Tom prilikom promienjena je stara žitnica u staje, koje su maknute iz prednjega dvorišta, gdje im nikako nije bilo mjesto. Jedva što je sve bilo dovedeno u ljepši red, kad li strahovita tuča 19. rujna polupa na samostanu nekih 240 prozorskih stakala. Bilo je to užasno nevrieme, koje je poharalo veliki dio Hrvatske, a najgroznije se izkalilo oko Petrinje i Siska, koji su gradovi silno nastradali od groznoga orkana, koji je popratila strašna tuča. I u Varaždinu bilo je velikih šteta, a naročito su postradali okolišni vinogradi te voćnjaci.[87]

Za sve ratno vrieme nijesu franjevci malaksali u svom radu i nastojanju, iako se morađoše boriti s daleko većim potežkoćama, nego je to bio slučaj u mirnim vremenima. U godinama 1914. i 1915. pružio je samostan zaklonište nekolicini klerika i otaca bazilijanaca, koji se ovamo skloniše zbog rata u Galiciji, kamo se povratiše 20. kolovoza 1916. Za to doba svoga boravka u našem gradu, služili su u franjevačkoj crkvi u nekoliko navrata službu Božju na staroslavenskom jeziku, što je mnogobrojno građanstvo pratilo naročitim zanimanjem.

U spomenici samostana iztiče pisac sve veću skupoću, osobito živežnih namirnica, o kojima samostan toliko ovisi, pa spominje slabije sabiranje, kao i razne neprilike kod sakupljanja u Međimurju i Prekomurju. Samo velikim i uztrajnim intervencijama sa strane samostana uspjelo je spasiti pravo sabiranja u onim krajevima. Naročite potežkoće za ogriev te prehranu nastupile su za franjevce početkom god. 1917., kada je samostan ostao bez drva, a kraj vrlo jake i duge zime, koja je zavladala. Ipak su prošla i ta

[87]) Historia domus — za godine 1906—1913.

težka ratna vremena, premda se posljedice rata osjećahu još niz godina, ali poboljšanjem materijalnih prilika bila je dana veća mogućnost za daljnji rad.

Franjevački klerikat u Varaždinu dignut je godine 1920., kada su franjevački klerici, studenti filozofije, bili određeni, da svoje nauke svršavaju u nadbiskupskoj gimnaziji s pravom javnosti u Zagrebu.[88] Budući da je tako nestalo klerikata, raziđoše se i lektori na sve strane, koji do to doba poučavahu klerike u našem samostanu. Jasno je, da je s tom promjenom nestalo ovdašnjeg bujnog života, koji se bio razvio u nekih 15 godina, a najteže se osjećao taj manjak u crkvi, gdje je prestalo liepo pjevanje, a opažalo se i pomanjkanje svećenika, koji bijahu prije uvijek na službu narodu, kadgod je to uztrebalo.

Novicijat preselio se također u godini 1921. opet natrag na Trsat, gdje bijaše za nj, uistinu najpogodnije mjesto.

Godine 1921. održao se u Varaždinu kapitul hrvatske franjevačke provincije od 6. do 18. listopada i to zbog toga, što je klerikat bio prazan, te bijaše dosta mjesta za kapitularce.

Među ostalim zaključcima definitorskih sjednica treba iztaknuti, da je varaždinski samostan bio određen za novicijat braće laika. Tako se, bar na neki način, htjelo odštetiti ovdašnji veliki samostan.

* * *

Godinama nijesu već funkcionirale orgulje te je mjesto njih kod pjevanja služio harmonij, što je bilo slabo i nedostatno za veliku franjevačku crkvu. Treba primietiti, da te orgulje nijesu valjale desetke godina, premda ni u svom početku nijesu bile naročite. Većinom loši popravci produživali su im nezavidni život, pa se godine 1922. odlučiše franjevci na njihov

[88]) Historia domus — od 1920—1938. za godinu 1920.

popravak, koji obavi F r a n j o W e s t e r za svotu od 16.000 kruna. Ali i ovaj popravak vriedio je tek za nekoliko godina, da opet pokvarene zadaju samostanu daljnje brige.[89]

Vanjsko lice crkve bilo je takoder dosta zapušteno, te je trebalo pristupiti obnovi, koja je i provedena 1922. uz veliki trošak od 119.048 kruna. Da se namakne ova velika svota u malomu gradu, moradoše franjevci apelirati na požrtvovnost članica trećega reda, koje se žrtvovahu te postignuše vrlo liepi uspjeh. Želja bijaše pisca samostanskoga ljetopisa, da se doskora obnovi i ponutrica crkve, do čega nije došlo ni do danas, iako je od onda prošlo više nego dvadeset godina.

Za crkveni zbor, koji je sastavio iz mužkih i ženskih članova otac P a n k r a c i j e, a taj nije zbog klauzure mogao pjevati na pievalištu, izgrađene su godine 1922. drvene stube iz kapelice sv. Križa na kor dozvolom definitorija.

Jedan od najvećih i najznatnijih događaja u životu varažd. franj. samostana bijaše osnutak franjevačke privatne gimnazije u kolovozu godine 1925. Za tu svrhu pregrađena bi zgrada sjemeništa, da bude dovoljno mjesta za primljene pitomce. Drugi kat je bio preuređen u veliku spavaonicu, a u prvom katu bi odstranjen zid, te je time bila povećana škola, dok je u prizemlju na isti način povećana blagovaonica.

Dne 16. rujna odslužio je ministar provincijal V e n d e l i n V o š n j a k svetčani »Veni Sancte« za sretan početak gimnazije. Đaka bijaše u I. razredu 36, u II. 15, u III. 25, a 6 je đaka IV. razreda pohađalo državnu realnu gimnaziju u Varaždinu.

Početkom listopada uveden je vodovod u sjemenište i samostan.

[89]) Historia domus -- za godinu 1922.

Franjevci proslaviše osobito svetčano na dane 2., 3. i 4. listopada 1925. u crkvi i izvan nje 700 godišnjicu blažene smrti sv. otca F r a n j e.

Jedan od najznatnijih događaja za naše franjevce bila je kupnja vile B e d e k o v i ć, koju je ministar K o l o m a n pl. B e d e k o v i ć bio kupio godine 1875. od dr. V i l i m a M ü l l e r a, znamenitog liečnika i osnivača varaždinskoga šetališta.[90] Vila s prostranim parkom kupljena je od nasljednika Bedekovićevih barunica J o r d i s za 500.000 dinara s namjerom, da se na tom zemljištu izgradi velika nova zgrada za franjevačku klasičnu gimnaziju.

U svibnju g. 1927. održana je anketa u franjevačkom samostanu, kako provincijalata, tako i predstavnika mnogih franj. samostana, koja se pozabavila pitanjem nabave novčanih sredstava za gradnju nove gimnazije. Svi prisutni odlučno se izjaviše, da se još godine 1927. ima pristupiti gradnji nove zgrade. I, zaista, već 25. srpnja započelo je kopanje temelja, a kamen temeljac postavljen je svečano 4. rujna 1927.

Kod kopanja naiđoše na staro dravsko korito, pa zbog množine pieska moradoše u zemlju zabijati pilote, da učvrste zemljište. Graditelji te velike i liepe zgrade bijahu Ing. I v o S e n k i arhitekt I v a n K u l i š e k. Već 1. prosinca bio je novi kolegij pod krovom, što je za naše prilike bila velika brzina, kojom to postigoše.

Na definitorijalnom sastanku u Požegi odlučeno bi, da se kolegij odieli od samostana i 12. kolovoza 1928. preseli se o. A l f o n s A n d r a š e c u staru vilu Bedeković, jer zgrada kolegija još nije bila uređena. U istom mjesecu (13./VIII.) došlo je u Varaždin iz novicijata 13 klerika, koji su ovdje imali nastaviti

[90]) »Pučki prijatelj« godište 1876. broj 27 od 6./VII.

nauke s 5. gimnazijskim razredom. Za njih su bile uređene prostorije staroga klerikata u samostanu.

Radom školske godine 1928./29. započeto je 17. rujna, ali raditi bijaše vrlo teško, jer su dva otca lektora bila premještena, a nitko nije došao, da ih zamieni. Time je najviše bila pogođena duhovna pastva, jer su svi otci bili neobično obterećeni školom.

Silna zima 1929. godine pogodila je i samostan, koji nije smagao sredstava za potrošnju goriva.

Kako je 16./IX. 1929. bio objelodanjen zakon o srednjim školama, to se kolegij našao u veoma nezgodnom položaju, da li će mu uspjeti održati svoju gimnaziju i steći za nju pravo javnosti.

Tek polovicom svibnja 1932. dobila je, konačno, franjev. gimnazija pravo javnosti za 4 niža gimnazijska razreda. Tom su prigodom polagali završni izpit (malu maturu) svi njihovi pitomci od god. 1929. dalje tako, da ih je bilo oko 60 kandidata.

Godine 1936. preurediše staro sjemenište, kako bi moglo biti odgojilištem za đake, koji se kane posvetiti redovničkom životu.

Kako bijaše već prije utvrđeno, orgulje franjev. crkve nijesu nikada vriedile uzprkos svih popravaka. O. Kamilo Kolb, poznati glazbenik, počeo je odmah s akcijom sabiranja, čim je došao u Varaždin, kako bi se nabavile nove orgulje. To mu je neobičnom marljivošću i uztrajnošću i uspjelo. Nove orgulje je izradio graditelj Franjo Jenko iz Št. Vida kraj Ljubljane, upotriebivši i stari materijal kupljen u Zagrebu. Novi instrumenat ima 23 registra, postavljen je dublje na pjevalištu i odlično služi u toj velikoj crkvi. Orgulje bijahu svetčanim načinom posvećene 11. srpnja 1937., a 31./VII. održan je veliki i uspjeli crkveni koncerat kao kolaudacija novoga instrumenta.

Rad franjevačke gimnazije, koja je dosegla pravo javnosti 5./III. 1940. sa završnim izpitom zrelosti, sve se ljepše i bolje razvijao u njihovoj velikoj modernoj zgradi, zahvaljujući uztrajnom radu nastavnika, strogoj stezi i nadzoru nad životom i radom đaka, od kojih je većina boravila u konviktu samoga kolegija.

Današnje težke ratne prilike pogodile su i rad na franjevačkoj gimnaziji, koja uzprkos svemu nastoji, kako bi se održala na doličnoj visini. Mora se priznati, da su zadnjih 20 godina varažd. franjevci pokazali neobičnu marljivost i sposobnost stvaranja, kako u svom samostanu, tako osnivanjem gimnazije i radom na istoj oko uzgoja hrvatske mladeži, pa je poželjno, da tim radom nastave, što dalje, to većim uspjehom.

*

Bolnica i ljekarna franjevačkoga samostana

Uztrajnim radom otca Timoteja Međurečkoga bijaše godine 1655. osnovana nova provincija sv. Ladislava, koja drža svoj prvi kapitul u Ormužu 2. siečnja 1662. Tamo bi zaključeno, da se u varaždinskom franjevačkom samostanu osnuje infirmarja — neke vrsti franjevačka bolnica. U njoj se imađahu liečiti bolestni franjevci iz hrvatskih samostana. Da bi se lakše postigao taj cilj, valjalo je prodati neko srebro u Tursku, koje dobiše u tu svrhu na dar u Zagrebu, jer se tamo mogla za srebro postići bolja ciena. Taj zaključak bi potvrđen po generalnom vikaru Sebastijanu iz Napulja 1. travnja 1662.[91]

U istomu spisu navodi dalje, kako treba nastojati, da se što prije podigne nova bolnica u mladoj provinciji i to u varaždinskom samostanu. Nalaže se, ujedno, predstojnicima svih okolišnih samostana, da bolestnu braću voze u Varaždin i da mole varažd. otca gvardijana, neka bi se »dostojao imati skrb za njegovu nemoćnu ovcu«.[92] Ipak taj zaključak nije bio

[91]) Decisiones Deffinitoriales concernentes Residentiam Franciscano-Varasdinensem ex Provinciae Matricula excerptae (rukopis u varažd. franjevačkom arhivu).

[92]) Ibid. veli: »strictissime mandatur omnibus vicinorum Conventuum Superioribus, quatenus per suas commoditates curent suos infirmos Patres et Fratres Varasdinum vehi, humanissime rogando Patrem Guardianum Varasdinensem, ut Suae ovis curam dignetur habere - - - «.

odmah proveden, jer je njegovo izvršenje omeo strašni požar u gradu godine 1665., koji je teško pogodio cieli Varaždin, a među ostalima i franjevce tako, da su morali uprieti sve sile, kako bi što prije popravili i nadoknadili štetu, koju pretrpješe njihova crkva i samostan.

Ovaj se prvi zaključak iz godine 1662. ponovi opet 31. srpnja 1675. s napomenom, da se što brže i što prije ima podići nova bolnica, a provincijal će za nju imenovati dva brata, koji će o svemu voditi brigu kao zreli i marljivi ljudi.

Zato je najvjerojatnije, da poglavari franjevačkoga reda nijesu više trpjeli nikakvoga odgađanja ovoga ponovnoga zaključka, pa zato već naredne godine 1676. pristupiše gradnji nove zgrade, koja u nešto nadograđenom obliku postoji još i danas. Ova zgrada, koju kasnije obično zovu rezidencijom, ima iznad prozora u prvom katu zabilježenu godinu 1676., iznad drugoga kata god. 1904., kada je temeljito obnovljena za đačko sjemenište te, konačno, iznad trećega kata g. 1940., koje je godine nadograđen treći kat. Doduše već i prije franjevački rukopis govori o njoj kao liepoj zgradi na tri kata, koja stoji posve zasebno te je tek spojnim hodnikom povezana sa samostanom, a ima oratorij ili kapelicu sv. Didaka, ali tu pisac računa već prizemlje kao prvi kat.[93] Profesor Gjuro Szabo tvrdi u svom rukopisu, da je na toj zgradi nadpis s godinom 1607., ali to nikako ne odgovara

[93]) *Imago Provinc. Scti Ladislai* str. 6. zapisuje: »Extat etiam in eodem Conventu Varasdinensi nobilissima, et elegantissima trium contignationum structurae Pharmacopaea, et Infirmaria una cum Oratorio, seu Capella S: Didaco sacrata«.

činjenicama.[94] Taj nadpis više ne postoji, a dvojim, da ga je prof. Szabo i sam vidio, nego citira Kukuljevića (Nadpisi str. 295.), koji je trebao zabilježiti godinu 1697., kada je sigurno ta ploča bila postavljena, budući da se u franjevačkom rukopisu izričito spominje, da je varaždinska franjevačka bolnica podignuta te godine.[95]

Lako je moguće, da je nevješti čitalac vidio ništicu, koja bijaše zapravo devetka, jer ta u to vrieme ima veoma trbušast oblik, a tek manji donji zavijutak tako, da se težko moglo razlikovati ništicu od devetke. Slično je i s urezanom godinom 1676., gdje su dvije šestice sasvim istoga značaja, koje se vide i sada na toj zgradi. Da je naš zaključak izpravan vidi se i po tomu, što je tek godine 1662. utvrđeno, da se ima graditi infirmarija, pa istom, kada je taj zaključak bio ponovljen 1675., došlo je narednoga ljeta do gradnje nove zgrade za bolnicu, odnosno ljekarnu. Prema tomu je sasvim očita pogrieška kod čitanja, pogotovu uzme li se u obzir, da to Ivan Kukuljević nije ni sam čitao, nego mu je to pročitao poznati Dragutin Jagić, brat velikoga slaviste, u godini 1872., što mu i javlja u listu zajedno s drugim nadpisima franjevačke crkve, koji su također pogriešni.[96]

[94]) *Gjuro Szabo:* Spomenici grada Varaždina (rukopis u muzeju) str. 32. veli, da se na rezidenciji vidi nadpis (danas ga uobće više nema!):

1607
IN HONOREM DEI
PRO COMMODO
ÆGROTORVM
EREXIT
RENOVATVM
1832.

[95]) »Relatio« na unutarnjoj strani korica bilježi: »facta est infirmaria Varasdinensis 1697.«

[96]) *Dragutin Jagić* list *Ivanu Kukuljeviću-Sakcinskom* od 27./XI. 1872. (nalazi se sada u muzeju).

Franjevački definitorij naređuje već godine 1677. dana 11. prosinca, da se što prije podigne u franjevačkom samostanu bolnica, a da magister bolestnika ima pod prietnjom kazne sve primitke davati sindikatu, jer će on jedino upravljati novcem.[97]

Doduše se u franjevačkom rukopisu u Varaždinu navodi godina 1678., kada je bila spojena infirmarija sa samostanom, ali time nije rečeno, da je zgrada bila posve uređena.[98] Međutim i tu pisac ovoga rukopisa nema pravo, kada veli, da se ta zgrada nazivala infirmarijom tek od 1773., budući da se ona tako zove od svoga početka.[99] Uostalom ta zgrada nije bila sasvim svršena ni 1685, jer je križevački samostan te godine bio posudio za ovu svrhu svotu od 1.000 forinti uz naplatu godišnjih kamata, a to bijaše provedeno za provincijalata otca Aleksija Buzjakovića. Kasnije (1708.) morao je križevački samostan odpisati cielu svotu bez naplate kamata po zapoviedi patra Celestina iz Milana »vice comisario generali Cismontano«, a zadužnicu će morati isti samostan izručiti otcu provincijalu, koji će znati, što mu je s njom učiniti.[100]

Zaista je ljekarna morala proraditi u godini 1677., jer je te godine 1. siečnja zaređen za fratra prvi ljekarnik varaždinske franjevačke ljekarne Ivan Đuro Korsichki dozvolom otca provincijala Maksimilijana Tkalčevića. Sam svetčani čin primanja u red obavljen je u Remetincu pred glavnim žrtvenikom.[101] Tada je, naime, još postojao

[97]) Decisiones Definitoriales concernentes Residentiam Franciscano-Varasdinensem, ex Provinciae Matricula excerptae fol. 198, Nro 7.

[98]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 39. kaže: »Anno 1678 tractus Conventui junctus, quique ab anno 1773. infirmaria appellari consuevit«.

[99]) Decisiones . . . . . od 1662. do 1740.

[100]) Ibid., Fol. 456, Nro 7.

[101]) Series et Cathalogus Novitiorum, str. 45.

franjevački samostan u Remetincu, koji je bio ukinut godine 1792. Odanle su tada bile prenešene u Varaždin mnoge knjige i rukopisi, koji se čuvaju u franjevačkoj knjižnici. Korsichki primio je redovničko ime po sv. Maksimilijanu iz zahvalnosti prema mnogo štovanom otcu provincijalu. Otac novoga franjevca zvao se prema zapisu Andrija, a majka Ana, rod. Jedlička. Kod primanja u red bilo mu je 28 godina, dakle bijaše razmjerno mlad čovjek. Time se najsigurnije podkrijepljuje naslućivanje Barléovo, da je varaždinska franjevačka ljekarna zaista započela radom u godini 1677.[102]

Dok se kod primanja u red prvi ljekarnik upisuje Korsichki, dotle mu na drugom mjestu pišu prezime Korziski, a na trećem Korsky. Mislim, da je ovo drugo pisanje najizpravnije, jer se znade, da je bio rodom Čeh, koji je najprije služio kod Karla Sardegne, gradskoga ljekarnika.[103] Taj Sardegna bijaše porietlom Talijan te je gradsku ljekarnu vodio oko polovice XVII. stoljeća, a onda mu dođe Korziski kao suradnik, preuze ubrzo od njega ljekarnu na odplatu, koju i izplati već nakon godinu dana. Prešavši u franjevački red, prenese ljekarnu u samostan te je smjesti za prvi početak u prostor kasnije kapelice sv. Josipa.[104] Bio je toliko obljubljen, da je svagdje dobivao pomoć i tako je mogao za godinu dana podpuno urediti ljekarnu, kako

[102]) *Janko Barlé:* Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda. Zagreb 1907., str. 15.

[103]) Dodatak u »Pro Memoria« na str. 39. spominje: quippe Pharmacopaeus quidam *Maximilianus Korziski* Bohaemus Pharmacopaeo Civitatis Carolo Sordana (!) in qualitate sodalis deserviens . . . . .«

[104]) Ibid., str. 39. veli: »pharmacopaeam ad Conventum PP. translatam, illocavit loco, in quo expost, etiamnunc existens, Capella S. Josephi formata est.«

bi započeo radom. Ipak rad oko nove ljekarne (izgradnja) bi završen tek godine 1687.[105] Ovo datiranje znači, da je tek tada bila ljekarna smještena u novoj zgradi, čije se dovršavanje odugovlačilo zbog nedostatnih novčanih sredstava.

Rukopis govori i o sposobnostima utemeljitelja ljekarne brata Maksimilijana Korziskoga i iztiče ga kao izvrstnoga u struci,[106] o čemu nema nikakve sumnje, jer se samo sposobni i energični stručnjak mogao upustiti u takvi zamašni i odgovorni posao. Da se ozbiljno bavio svojom strukom, govore rječito stručne knjige, kojih se neko desetak komada čuva još i sada u franjevačkoj knjižnici. Da je tomu bilo doista tako, vidjelo se ubrzo poslije njegove smrti, kada je ljekarna pod slabim ljekarnicima vidljivo propadala.

Kako i zašto nijesu mogli podpuno dovršiti bolnicu, gdje je trebalo i smjestiti ljekarnu, govori jasno zapisnik kapitula u godini 1685. U tom su kapitulu zaključili, da svaki gvardijan mora godišnje poslati dvije škude u pomoć bolnici i za njen opravak tadanjem varaždinskom gvardijanu, izuzevši ivanički samostan, koji spada pod Zagreb.[107] Slično se ponavlja i u zaključcima godine 1689., gdje se veli, da varažd. samostan ne može sam snositi sve troškove, jer ima popraviti i dovršiti sakristiju i samostan, pa su zato dužni i ostali samostani pomoći bolnicu, gdje je već i apoteka. Određeno bi, nadalje, da samostani u Ormužu, Čakovcu i Križevcu daju godišnje za svoju bolnicu jedan štertin vina.[108] Ujedno je zapovie-

[105]) Ibid., str. 39. nastavlja: »tantum apud omnes valebat gratia, ut plurium subsidio Apotheca erigi posse videretur: Opus hoc inchoatum est 1678. pleneque perfectum 1687.«

[106]) Ibid., str. 39. navodi: »ac in arte eximie proficiens«.

[107]) Decisiones . . . . , priepis ad annum 1685., fol. 218. Nro 1.

[108]) Ibid. za godinu 1689. -- priepis fol. 237 i 238.

đeno, da za bolnicu i njeno konačno posvršavanje imaju svi samostani dati novčanu podporu, kako sliedi: varaždinski 44 forinti, koprivnički 30, remetinečki 30, čakovečki 80, križevački 20, krapinski 20, i ormužki 24. Isto tako mora doprinieti i samostan u Ivaniću 20 forinti, jer nije za 6 godina ništa platio zagrebačkomu samostanu, te zagrebački gvardijan odpušta tu svotu varažd. bolnici.

Nadalje se sva skrb oko ljekarne prepušta bratu Maksimilijanu Korziskomu.[109]

Predsjednikom bolnice postavljen je 1694. otac Rafael Jambreković, kako bi odslije bolnicom upravljali njezini posebni upravitelji, koji su tako oslobođeni ovisnosti i poslušnosti mjestnom otcu gvardijanu.[110]

Upravitelj se mora brinuti za jelo, piće, posteljinu i sve druge potrebe, ali zato on, kao i drugi svećenici u bolnici, koji su toliko sposobni, moraju služiti plaćene sv. mise, čiji prihod mogu trošiti za bolnicu, kupujući si meso. Mogu vršiti i mendikaciju nakon varaždinskog samostana, ali nikako ne u samom gradu Varaždinu. Da ne stradaju na vinu, dodielio im je definitorij vinograd Kovač, ali brigu o njemu ne smije voditi ni upravitelj bolnice, ni ljekarnik, nego po o. provincijalu imenovani sindik. Dadoše im i vrt, zatim kola i dva konja, ali za konje i slugu brinut će se samostan, a ne bolnica. Nadalje se određuje, da nitko ne može ući u bolnicu, koji nije prije pregledan po liečniku i ljekarniku, kaošto ne može bez njihove dozvole ni izići. Isto tako ne smije sam

---

109) Ibid. za godinu 1689. — priepis fol. 274. veli: »Inspectio tamen sicut et Medicinarum praeparatio memorato Fratri intra eandem Pharmacopaeam indulgetur, et continuabitur«.

110) Decisiones . . . . . . za godinu 1694., priepis fol. 279. veli: »In Infirmaria Varasdinensi. Praesidens M. V. P. *Raphael Jambrekovich* factus Anno 1694.«

ljekarnik davati liekove, nema li liečničkoga propisa. Nema li uobće liečnika, može u opasnosti za zdravlje i život i ljekarnik dati bolestnicima liekove.[111] Godine 1695. postavljen je magistrom bolnice fr. Maksimilijan, ljekarnik,[112] dakle je prema tomu još živ te godine, premda nam drugi franjevački rukopis govori, da je umro već godine 1692.[113] To međutim, ne stoji, jer su odluke definitorialnih kapitula točne i vjerodostojne. Kako se o. Rafael Jambreković zbog bolesti zahvalio na časti upravitelja infirmarije, imenovan je na njegovo mjesto godine 1696. otac Maksimilijan Sedlmayr.[114]

Nadalje je zaključeno 1696., da ljekarnik mora sav novac primljen za liekove odmah izručiti sindiku, a cielu obskrbu primat će u samostanu zajedno sa svojim pomoćnikom.[115] Ipak gvardijan nema prava baš ničim razpolagati u ljekarni, a ljekarnik bit će dužan davati račun o prihodima i izdatcima, kadgod to otac provincijal zatraži. Svi patri u bolnici, koji mogu hodati, moraju zajedno s ljekarnikom biti kod samostanskoga stola. Da se ne bi bolnica zapustila, bilo je pred nekoliko godina zaključeno, da pojedini samostani imaju varaždinskom gvardijanu davati godišnje 4 rajnska forinta. Budući da već dvije godine nijesu ništa platili, zapoviedi otac provincijal godine 1701., da to samostani odmah izvrše pod prietnjom kazne.[116] Ali čini se, da sve prietnje nijesu mnogo

---

111) Ibid. za god. 1694., fol. 280.

112) Ibid. veli: »NB: hoc tempore Anno videlicet 1695. Infirmariae Magister institutus est F: *Maximilianus Korsky* (!) Pharmacopaea.«

113) Dodatak u »Pro Memoria« zapisuje: Post annos 14 id est 1692. decedente F. Maximiliano . . . . . . «

114) Decisiones . . . . . za godinu 1696., fol. 295, Nro 2.

115) Ibid. za godinu 1696., fol. 298 i 306. Nro 7.

116) Ibid. za godinu 1701. upisano u fol. 347, Nro 7.

koristile, jer nešto kasnije opet opominju samostane na njihovu dužnost podpomaganja infirmarije. Jedini remetinečki samostan platio je odredenu svotu za tu godinu.[117] Ljekarna je, medutim, početkom XVIII. vieka imala što dalje to manje liekova tako, da je sve trebalo obnoviti i iznova kupovati, a nije bilo novaca. Bezuvjetno je poslije smrti ljekarnika M. Korziskoga bilo vrlo slabo gospodarstvo! Da se toj nevolji odmogne, zaključio je definitorij jednoglasno, da svi samostani, koji šalju bolestne članove u varaždinsku bolnicu, moraju dati veće svote novca i to: varažd. samostan 30 forinti, križevački 15, ormužki 15, koprivnički 15, krapinski 10, remetinečki 10, čakovečki 10, te rezidencija virovitička 10. Ovaj novac moraju što prije poslati apostolskom sindiku rečene ljekarne, za koju će svrhu i sama provincija iz svojih milodara pridonieti također svotu od 150 forinti, a dodielit će je za franjevačku ljekarnu po varaždinskom gvardijanu,[118] dok se za naredne godine mora plaćati određena taksa za uzdržavanje bolestnika.

Među nasljednicima brata Maksimilijana Korziskoga, za čije je doba ljekarna liepo radila i napredovala, bijaše prvi o. Ivan Gartner iz češke provincije, o kojemu govori franjevački rukopis kao o direktnom nasljedniku br. Korziskoga.[119] No taj je već nakon četiri godine potajno ostavio

[117]) Ibid. za godinu 1703. upisano u fol. 360, Nro 7.

[118]) Ibid. zabilježeno je u fol. 452, Nro 9.: »in quem finem ipsa Provincia ex suis consimilibus Eleemosynis vi debiti Conventus Varasdinensis 150 flor. concessit, et eidem Apothecae per Guardianum Varasdinensem tribuantur. Pro aliis autem futuris annis maxime ad sustentandos infirmos in cibo, et aliis necesariis taxa olim solita mandabitur«.

[119]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 39. bilježi, da je poslije smrti br. Korziskoga ljekarna upravljana »per Patrem Joannem Gartner Provinciae Bohaemiae post annos 4 furtive descedente«.

Varaždin (valjda g. 1700.), a nasljednikom mu bijaše, po istom rukopisu, drugi neki otac franjev. provincije, koga nasliediše dva ljekarnika svjetovnjaka. Oni svi da su upravljali ljekarnom oko 21 godinu, ali ta je za njih težko nastradala.[120] Prema Barléu[121] ja bih ovamo smjestio iza Gartnera o. Antuna Utrina, što odgovara gornjem rukopisu, a onda bi sliedila dva svjetovnjaka: Josip Plum i Josip Frölich. Ta su dvojica temeljito oštetila i opljačkala ljekarnu, a osobito zadnji tako, da su ga franjevci tužili sudu, ali nakon dvije godine parničenja nijesu ništa postigli. Josip Frölich si je čak pod vojničkim okriljem otvorio svoju civilnu ljekarnu godine 1713. u Varaždinu, kao franjevcima uprkos, a svakako pokradenim novcem.

Godine 1713. odredila je franjevačka provincija, da se ljekarna spoji sa samostanom, što smo već prije uglavili, i to zato, da se nad njom vrši stalni nadzor, kako se ne bi više mogle događati takve bezsramne malverzacije. Samostan je morao odsada davati ljekarniku i njegovom pomoćniku te bolestnicima u bolnici hranu, piće i ostale potrebštine. Ljekarnikom je od godine 1713. morao biti bezuvjetno brat Damjan Puecher,[122] a njegov pomoćnik o. Beno Bunthsam. Doduše Barlé govori o bratu Damjanu Stogi kao ljekarniku,

[120]) Ibid., str. 39. veli: »item alium alterius Provinciae Patrem, ac tandem per duos sibi succedentes saeculares in suma annis 21 administrata diversas, et funestas subiit vicissitudines. Anno 1713. authoritate Superiorum juncta est Conventui«.

[121]) *Janko Barlé* op. cit., str. 18.

[122]) Series et cathalogus Novitiorum . . . . . na str. 103. zapisuje za godinu 1712.: »Item eodem die (naime 6./X. 1712.), in Conventu Ormosdinensi indutus fuit pro Laico *Michael Puccher* Pharmacopola Carniolus Krainburgensis annorum 23, sacramento Confirmationis munitus, nomen ei datum *S. Damiani*«.

ali to je valjda P u e c h e r, kojega on kasnije navodi pod imenom brata D o m i n i k a P u e c h e r a, što ne odgovara činjenicama, jer se P u e c h e r zove D a m j a n, a ne D o m i n i k. Zanimljivo je, da je on rodom iz Kranja, dakle vjerojatno Slovenac i da je u Ormužu primljen u franjevački red. Da je on zaista vodio ljekarnu od g. 1713. dalje, potvrđuje nam i bilježka o njegovoj smrti, koja veli, da je 8. srpnja 1727. umro č. brat D a m j a n P u e c h e r, udaren kapljom, mnogogodišnji ljekarnik.[123] Znači, da je mnogo godina vodio ljekarnu, dakle cielo vrieme od 1713. — 1727. te je u Varaždinu umro i pokopan u franjevačkoj grobnici. Njemu bijaše pomoćnikom o. B e n o B u n t h s a m, sigurno Niemac, koji radi u ljekarni sve do svoje smrti 23. srpnja 1725.,[124] dakle je umro dvije godine prije nego brat D a m j a n i to od vrućice. Izgleda, da su obojica morali biti boležljivi, a napose P u e c h e r, koji je umro razmjerno mlad u 38 godini života. To je valjda bilo uzrokom, da se nijesu mogli dovoljno brinuti za ljekarnu, koja nije bila na potrebnoj visini, a i bolnica nije funcionirala, nego je bila u vrlo jadnom stanju. To vidimo iz neprestanih briga definitorijalnih kapitula, koji već neznaju, kako bi tomu nezgodnom stanju odmogli.

U to vrieme bio je sigurno kirurgom i ljekarnikom brat K u z m a H a g n, koji je umro 9. ko-

[123]) Catalogus mortuorum, str. 2. zapisuje: »Die 8. Julii obiit in Domino R. Frater *Damianus Puecher* Laicus conversus et Apothecarius multis annis apoplexia tactus«.

[124]) Catalogus mortuorum in ecclesia aut coemeterio nostro franciscano Varasdinensi sepultorum . . . . . bilježi kao prvoga mrtvaca upravo o. Benu: »1725. die 23. Julii mortuus est V. P. *Benno Bunczam* (po našem tadanjem pravopisu) Apothecarius calidis febribus oppressus«.

lovoza 1754.,[125] a uz njega već odprije otac V u k-W o l f f g a n g F r a u n d i e n s t. Taj K u z m a H a g n, rodom je Bavarac, a primljen je u red 14. studenoga 1728. u Pečuhu. Bijaše mu tada 26 godina, a po zanimanju bio je kirurg. Svoje krstno ime Nikola promieni u Kuzma.[126]

Dakle ni K u z m a H a g n nije doživio velike starosti, jer je umro u 52. godini života. Vjerojatno je više radio kao kirurg, a pomagao je u ljekarni, dok ga u knjizi umrlih zovu ljekarnikom.

W o l f f g a n g u s F r a u n d i e n s t primljen je kao klerik 28. listopada 1725., a bio je tada već ljekarnikom. Krstno ime bilo mu je H e n r i k, rodom iz Ptuja, a star bijaše tek 20 godina.[127] Kraj ljekarničkoga zvanja uči i teologiju te postaje svećenikom. Još za vrieme študija mora pomagati u ljekarni, kada je 1727. umro D a m j a n P u e c h e r. Njemu bi kasnije podpuno predana ljekarna, koju on podigne i uredi, kao i bolnicu, kojoj je također upraviteljem. Izprvice nedostajahu mu sredstava za uređenje ljekarne pa se, valjda poučen izkustvom, obratio provinciji za pomoć, koju mu definitorialni kapitul i daje, a u novcu moraju mu dati pomoć samostani, kako sliedi: zagrebački, ormužki, križevački, remetinečki, krapinski, koprivnički, virovitički, sigetski, pečujski, šikloški, čakovečki i još neki mađarski samostani te

[125]) Catalogus mortuorum . . . na str. 4. veli: »9. Augusti 1754. Frater *Cosmas Hogn* (!) Apothecarius«.

[126]) Series et cathalogus Novitiorum . . . . . str. 116. spominje: »Anno 1728. 14. Novembris hora 9. *Nicolaus Hagn* Chyrurgus Bavarus, annorum 26 vocatus à S. Cozma«.

[127]) Series et cathalogus Novitiorum . . . . . str. 115. veli: »Eodem anno (1725), die 28. octobris pro Clerico hora nona indutus est honestus Juvenis *Henricus Fraundienst*, Apothecarius, annorum 20, Poetoviensis Styrus, vocatus à S. Wolffgango Episcopo«.

kostajnička i hrastovička rezidencija.[128] To se zbilo godine 1730., kada je infirmarija i ljekarna opet odvojena od samostana zauzimanjem generalnog komesara Josipa Jankovića, a upraviteljem bolnice i ljekarne imenovan naš poznanik Wolffgangus Fraundienst.[129] Znači, da je on, zazapravo, zadržao svoje mjesto, jer je bio osoba povjerenja, ali kao energičan čovjek trebao je slobodu i podporu u radu, koju mu je sigurno samostan stezao. Možda, da mu je, upravo sada, dodieljen ljekarnik o. Jakob Kopriva kao pomoćnik, jer je za jednoga čovjeka bilo previše brige i posla voditi bolnicu, brinuti se za živežne potrebštine, ogrjev i čistoću, a kraj svega biti i savjestnim ljekarnikom. Takvo nešto nije se, zaista, moglo tražiti od jednoga čovjeka, pogotovu ne u ovom slučaju, gdje je sve bilo tako zapušteno i zanemareno.

Barlé navodi ljekarnika Koprivu za godinu 1741., što posve odgovara stanju stvari.[130] Doduše o. Fraundienst je u najboljim godinama, ali ne može sam svladati toliki posao. Njegov pomoćnik otac Kopriva primljen je u red 13. prosinca 1729. i to u ormužkom samostanu. Zapisano je za nj, da je Štajerac, a star tek 19 godina. Krstnim imenom zvao se Antun, a kao redovnik primio je ime po sv. Jakobu.[131] Nema pravo Barlé, kada

[128]) Decisiones deffinitoriales za godinu 1740...... fol. 651, § 8.

[129]) Dodatak u »Pro Memoria« bilježi na str. 39/40.: »Anno 1740. authoritate Comissarii Generalis Josephi Jankovich à Conventu segregata, ac instituto P. Wolffgango Fraundienst (Pharmacopaeo) Praesidente, in Residentiam formata est, perseveravitque usque A. 1773. quo instantibus pharmacopaeis saecularibus hujus Civitatis apud Majestatem M. Theresiam, interdicta, et clausa est«.

[130]) *J. Barlé* op. cit., strana 17.

[131]) Series et cathalogus Novitiorum..... str. 118. zapisuje: »Eodem anno (1729.) die 13. decembris hora nona matutina ibidem (Ormuž) pro Clerico honestus Juvenis Antonius Copriva Styrus Mariensis Apothecarius annorum 19 vocatus à S. Jacobo Marchia. Hicque Crisium translatus ibidem Coronam deposuit, et Laicatum assumpsit«.

ga zove bratom, budući da uči za svećenika, a to je sigurno postao, kao i o. Fraundienst. Vjerojatno, da je bio dulje vrieme u Varaždinu, ali neznamo, da li je ostao do smrti o. Fraundiensta. Otac Wolffgang ostao je na čelu bolnice i apoteke sve do svoje prerane smrti 14. listopada 1754.[132] Umro je iste godine kao i njegov pomoćnik brat Kuzma Hagn. I on je, dakle, doživio jedva 49 godina, a s njim je, zapravo, pala u grob varaždinska franjevačka ljekarna, jer ono životarenje od 19 godina, koje joj još preostade, ne znači ništa nego stalno propadanje. O tom razdoblju nema u arhivu franjev. samostana nikakvih podataka, jedino da se, možda, traženjem još nešto nađe. Prema Barléu[133] bili bi ljekarnici između 1754.—1773 ovi: brat Damjan Vendtl (7. VI. 1757.), brat Josip Anonymus (28. XII. 1763.), brat Elzearij Ruedl (1. I. 1764.), brat Remigije Perger (1767.) te brat Ignacije Hanak (26. VII. 1769.). Možda je baš brat Hanak bio posljednjim ljekarnikom.

Kada se varaždinski ljekarnici obratiše na samu kraljicu Mariju Tereziju i zamoliše, da se franjevačka ljekarna kao suvišna konkurencija ukine, bude toj molbi udovoljeno i godine 1773. bi samostanska ljekarna zabranjena i zatvorena.[134]

Josip Oppitz, tadanji varaždinski gvardijan zatražio je god. 1773., a ne 1792., kako navodi Barlé, gradsko poglavarstvo, da ono posreduje kod vlade, da bi se samostanu dao duži rok, kako

[132]) Catalogus mortuorum . . . . ., str. 4. spominje: »14. octobris (1754.) M. V. Pater Wolffgangus Fraundienst, Apothecarius«.

[133]) *Barlé*, op. cit., strana 17.

[134]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40.

bi mogli bolje prodati ljekarnu. Napokon o. Josip Oppitz nije ni mogao g. 1792. predati tu molbu, kada znademo, da je umro već 12. ožujka 1773.[135] Kada i komu je prodana ljekarna nije nam baš ništa poznato. Šteta je, da su ti stari ljekarnički predmeti nestali iz Varaždina, jer je slabo vjerojatno, da su varaždinski ljekarnici kupili stvari kraj opreka, koje su vladale izmedu njih i franjevaca. Na kraju ćemo spomenuti, da je o. Vuk Fraundienst ne samo podigao i uredio bolnicu i ljekarnu, nego je imao i mnogo smisla, da mu ljekarna bude umjetnički dotjerana. Zato se sigurno obratio na ondašnjega poznatoga slikara — pavlina Ivana Rangera, koji je već prije oslikao svetište lepoglavske crkve, crkvu u Belcu te kapelicu u Purgi nad Lepoglavom.

Sasvim je jasno, da se morađahu poznavati od prije, pa je tako. o. Fraundienst nagovorio Rangera, da mu oslika njegovu ljekarnu. Ova fresko slikarija nije bila sve do najnovijega vremena poznata, a i pisac je odkrije tek 1923. godine, kada je prigodom kulturno-poviestne izložbe pretraživao prostorije franjevačkoga samostana. Prostorija nekadašnje ljekarne nalazi se u prizemlju rezidencije druga vrata desno te ima jedan prozor u dvorište samostana prema sjeveru. Kasnije su razbili zid susjedne sobe i tako uredili oveći dački refektorij. Prietila je opasnost, da tom prigodom ne nastrada i fresko slikarija stropa u nekadanjoj ljekarni, no, opomenuti na umjetničku vriednost, pazili su franjevci kod toga preinačivanja i tako se na sreću nije ništa pokvarilo, ni uništilo.

Prostorija ima ove razmjere: visinu (do najviše

[135]) Catalogus mortuorum . . . . . str. 7. bilježi: »1773. die 12 Martii R. P. *Josephus Oppitz* Guardianus Loci ac Ex Definitor Provinciae«.

točke svoda) 3 m. 95 cm, dužinu 6·80 m, te širinu od 6·20 metara. Svođena je dosta dobro, a zapravo je samo oslikan taj svod, budući da su stiene bile izpunjene policama s ljekarničkim posudama. Dojam je te fresko slikarije u ovako izpunjenoj prostoriji morao biti daleko veći i bolji, nego sada u pustoj i deformiranoj prostoriji. Srednja glavna slika prikazuje alegorično četiri kontinenta, za koje se onda znalo: Evropu, Afriku, Aziju i Ameriku. Prikazuju ih ljudski (mužki) likovi u tipičnoj nošnji pojedinih kontinenata, jedino Evropu prikazuje ženski lik. Čista sredina je zodiak i na njemu kraljica svemira (Majka Božja), dok nebeske sile predočuju tri anđelka. Nešto niže nalaze se četiri medaljona, koji prikazuju proroke: Jonu (nad vratima), kako ga izbacuje delfin s anđelom (Neptun), Iliju s anđelom — grom i striele, Ezekiela s anđelom, koji oživljuje i sastavlja kosti (dah — Eol) te Daniela, koga vuku iz lavske jame. Nad dvorištnim prozorom je u kićenom baroknom okviru zabilježena rimskim brojkama godina MDCCL. (1750). Upravo ta godina najčvršćim nam je dokazom, da je ovu fresko slikariju zaista izradio Ivan Ranger, koji je rođen u Tirolu godine 1700., a umro kao pavlin u Lepoglavi 27. siečnja 1753. Upravo 1750. slikao je i kapelu u Purgi,[136] ali je još uvijek dospio izraditi fresko varaždinske franjevačke ljekarne. Način slikanja je napadno Rangerov i tko je jednom vidio njegove slikarije u Belcu, Lepoglavi i Purgi, ne će biti ni najmanje u dvojbi, da i to ne bi bilo njegovo djelo. Pokreti osoba su vrlo živi, sve leprši, boje djeluju svježe još i danas, a sve se temelji kao veoma dobra dekoracija. Kao što smo ustanovili, moralo je djelova-

[136]) *Gjuro Szabo:* Spomenici kotara Ivanec (otisak iz »Vjesnika arheološkoga društva«, svezak XIV. 1915.—1919.), strana 13.

*

nje u zasebnoj, odieljenoj prostoriji biti daleko snažnije. Iako R a n g e r nije prvorazredni slikar umjetnik, ipak posjeduje mnogo umjetničke nadarenosti te slika dobro i velikom lakoćom. Možemo, bez pretjerivanja, uztvrditi, da je ta fresko slikarija uspjelo djelo, koje imade dosta umjetničke vriednosti. Na sreću je slikarija prilično sačuvana, a trebalo bi, da je se i nadalje pazi najvećom pažnjom, kako bi se potomstvu spasila u sadašnjemu stanju.

Ukoliko žalimo, da nam se nijesu spasile ostale stvari iz franjevačke ljekarne, možemo biti sretni, da nam je sačuvana najvriednija: d o b r o R a n g e r o v o s l i k a r s k o d j e l o.

Opis franjevačke crkve, sakristije i grobnice.

Na mjestu današnje franjevačke crkve stajale su prije toga najmanje tri crkve: ona križarskoga reda ivanovaca, koju su porušili Mongoli 1242., zatim malena crkvica franjevaca, kada su došli u Varaždin te konačno oveća franjev. crkva, koja je bila zidana negdje koncem XIV. ili početkom XV. vieka. I ova posljednja nastradala je požarom godine 1582. tako, da je malo što od nje ostalo.

Nakon što se franjevci ponovo vratiše u naš grad, oni je nešto popraviše, koliko su mogli, ali im nije više nikako odgovarala pa su zato neprestano nastojali sagraditi novi Božji hram. Dokgod nijesu uredili novi samostan te podigli novi crkveni zvonik u roku od 1617.–1641., ne mogahu se odlučiti na najveći i najteži korak — gradnju nove velike crkve, kakvu si zamišljahu, a koja nije smjela zaostati za isusovačkom crkvom.

Kako su isusovci našli dobročinitelja u osobi grofa G a š p a r a D r a š k o v i ć a, koji se materijalno upropastio gradeći njihovu veliku i skladnu crkvu, tako se već odprije nadahu franjevci, da su našli takvoga benefaktora u osobi S i g i s m u n d a g r o f a T r a u t m a n n s d o r f a. Koliko li bijaše njihovo razočaranje, kada su poslije njegove smrti ostali praznih ruku te se morahu boriti s isusovcima za ono par hiljada forinti, što su im s mukom iztisnuli.

Današnja crkva, zapravo četvrta, započeta bi god. 1650., kada je u taj odgovorni posao snažno zahvatio otac Matija Jantolović, da ga nakon pet godina uztrajnoga rada privede sretnom završetku.[137] Kako se iz pribilježke, upravo na ovom mjestu, vidi, gradio je crkvu neimenovani gradački zidarski majstor, jer sigurno nije bilo domaćega majstora, koji bi se bio odvažio preuzeti tako veliku i odgovornu gradnju.[138] Na dan sv. Jakoba, dakle 25. srpnja 1657., posvetio je novu crkvu zagrebački biskup Petar Petretić kao i sedam žrtvenika. koji su u taj čas bili podignuti u crkvi, a to bijahu: veliki žrtvenik u čast sv. Ivana Krstitelja, u kapelicama s lieve strane žrtvenici sv. Franje Serafinskoga, sv. Antuna Padovanskoga te sv. Didaka te s desne strane sv. Ladislava, Majke Božje od Uzašašća i sv. Klare.[139] To je stvarno današnja crkva, premda je 6. travnja 1665. dosta nastradala od požara, spašena ipak najvećim dielom od uništenja.[140]

Crkva je duga 40 metara, širina joj je 11 metara, dok njezina visina iznosi 15 metara. Samo svetište vanredno je prostrano, jer je uistinu nastavak same crkvene lađe, iste širine i visine, dakle čini s njom punu i neodieljenu cjelinu upravo onako, kako je to slučaj i u varaždinskoj isusovačkoj crkvi.

Svetište ima dubinu od 15·70 metara, čiju pozadinu izpunja ogromni žrtvenik, koji gospoduje čitavim prostorom.

Pokraj glavnoga broda nalaze se s obje strane kapelice (njih 6 na broju), koje razčlanjuju ponutricu,

[137]) Dodatak u »Pro Memoria«, strana 36.
[138]) Ibid., str. 36. veli: »Datis Murariorum Magistro Graecensi 2.120 fl. pro labore impenso«.
[139]) Dodatak u »Pro Memoria«, strana 36 i 37.
[140]) Ibid., strana 37.

ali ne mogu nikako nadomjestiti pokrajnih lađa. Razumljivo je, da se moralo štediti, te na taj način nije bilo moguće provesti gradnju onako, kako bi je bili željeli imati. Dok su u drugim bogatijim zemljama crkvene stiene obložene kamenom ili mramorom, izkićene fresko slikama te bogatim štukom i pozlatom, dotle je ova naša crkva skromna barokna gradevina s nešto iztaknutijim pilovima i priličnim svođenjem, priprosto ožbukana i vapnom obieljena. A ipak je ona značajna gradevina, kako ih podizahu u to vrieme, premda u cjelosti nosi jednostavno, provincijsko obilježje. Ne možemo si utvarati, da su naše varaždinske crkve neke prvorazredne građevine, jer se one ne mogu ni izdaleka mjeriti s bogatim, umjetničkim baroknim crkvama u stranim zemljama (Il Gesù u Rimu, samostan i crkva u Mölku, crkva sv. Nikole i strahovska crkva u Pragu, Maria della Sallute u Mletcima i t. d.), ali one znače kraj svega toga, mnogo za našu siromašnu sredinu. One dobivaju na vriednosti, pomislimo li, koliko je trebalo napora i žrtava, dok je i njih uspjelo podići. Kraj sve svoje skromnosti daju te barokne crkvene građevine gradu Varaždinu njegov osebujni značaj, kojim se toliko odvaja od drugih naših hrvatskih gradova.

Ponutrica franjevačke crkve ima pjevalište ugrađeno u cjeloj širini prvog polja crkvene lađe, koje drže dva kamena stupa, dakle isto rješenje kao i u isusovačkoj crkvi. Time, kao i dvodielnim prozorima (biforama) iznad kapelica u blizini stropa i nad pjevalištem, pojačali su potrebnu razčlanjenost velike prostorije, samo su, nažalost, te bifore ubrzo zazidali u dòba, kada su htjeli pojedine kapelice ukrasiti štukom. Nema sumnje, da je to bio sasvim krivi zahvat, premda ti prozori nijesu u ovoj crkvi nikada imali onu funkcionalnu zadaću, kao u isusovačkoj crkvi,

gdje je bila izgrađena podpuna galerija povezana sa samostanom, a obje strane spojene drvenim mostom. U franjevačkoj crkvi bile su bifore jedino potrebno olakšanje glomaznih gornjih česti, dok galerija nije nikada ni postojala. Držim, da ne bi bilo zgorega otvoriti te bifore, izuzevši one nad kapelicama sv. Antuna Padovanskoga te M. B. Škapularske, gdje se to više ne može učiniti zbog štuko ukrasa, koji su tu provedeni, a danas nemamo opravdanja, da ih uništavamo.

Proporcije crkvene ponutrice su dobre; crkva kao cjelina djeluje skladno, iako ne u onoj mjeri kao varaždinska isusovačka, ipak mi se čini, da je nekako mnogo intimnija i mističnija.

Već smo spomenuli da je ponutrica bila dugo vremena samo obieljena, a tek znatno kasnije obojadisana bojom, a istom koncem 19. stoljeća vrlo slabo i nevješto oslikana. O njezinom današnjem jadnom izgledu bolje da i ne govorimo! Svakako bi bilo najbolje dati crkvi jednostavni nalič u dva tona, pa bismo postigli daleko bolji utisak, nego s današnjim izbliedjelim šarenilom, jer se, bar zasada, ne može pomišljati na fresko slikanje.

Crkvena vanjština, koju vidimo tek s južne strane (Petrovićev trg) te sa zapadne (pročelje), pokazuje sasvim jednostavno rješenje, jer su zidne plohe tek djelomično razčlanjene ojačim pilastrima.

Pročelje je u gornjem zabatu izkvareno, glavna vrata su kao utonula — mnogo prenizka, a taj dojam pojačava još više limeni krović. Svetački kipovi lievo i desno u lunetama: sv. Franjo i sv. Antun Padovanski osrednje su radnje, kao i kip sv. Ivana Krstitelja u luneti u zabatu nad prozorom. Danas, zapravo, gospoduje pročeljem veliki liepi prozor, koji osvietljuje pjevalište. Šteta je, da nema više tornjića

koji bijaše zvučni završetak toga pročelja, pa bi trebalo, da se on obnovi prema starom stanju, kako ga vidimo na sačuvanim vedutama grada Varaždina.

Ostale dvije crkvene strane skrivaju zgrade samostana te Bužanova (danas Grimsova) kuća. Crkveni toranj je težka i suhoparna građevina, koju jedino oživljuje bolja kupola, dok je svakako najuspjelija lanterna s pokretnim franjevcem na samom vršku zvonika.

Kraj glavnoga ulaza (sa zapadne strane) postoje još dvoja manja crkvena vrata: s južne strane (Petrovićev trg) te vrata iz samostanskoga hodnika nasuprot prvima. Nekada bijahu i vrata izpod svetišta s južne strane nedaleko Bužanove kuće, koja su vodila u grobnicu. U crkvu može se unići i hodnikom te kroz kapelicu sv. Josipa, koja u prvom početku nije imala izravnu (direktnu) vezu s crkvom, nego su tek kasnije koncem XVII. vieka probijena vrata, kada je kapelicu dao podpuno preurediti D a n i e l P r a u n s p e r g e r, varaždinski trgovac.[141] Kako smo već ustanovili bijaše crkva u početku bez ukrasa, jednostavno obieljena, a tek kasnije htjedoše je bogatije uresiti štukom, u čemu su u to doba naročito uživali.

Da se to uzmogne provesti, trebalo je dobrotvora, koji bi financirali ukrašivanje. Prva je u tu svrhu dopriniela svotu od 100 rajnskih forinti A n a P a t a č i ć d e Z a j e z d a, udovica podbana B a l t a z a r a V r a g o v i ć a o d M a r u š e v c a s napomenom, da se novci upotriebe za štukaturni ukras kapelice Blaž. Djevice Marije. Bilo je to godine 1707., dana 20. prosinca, a trebalo je još par desetaka godina, da se njena želja provede u djelo.[142] U računima veoma agilnoga i zaslužnoga otca eksministra ladislavske provincije M a k s i m i l i j a n a K l a r i ć a, koji je stekao priznanje svojih suvremenika, spominje se ta svota uvijek posebno, ali još neupotriebljena. Nekoliko godina kasnije dala je za štukaturu kapelice sv. Franje grofica L a m b e r g e r, udovica F r a n j e V r a g o v i ć a najprije 60 forinti godine 1712., a onda je 27. rujna 1716. dodala još 60 forinti.[143]

Međutim su obje kapelice i to s v. A n t u n a P a d o v a n s k o g a i B l a ž e n e D j e v i c e M a r i j e Š k a p u l a r s k e ukrašene štukom oko godine 1740., Prva oslikana fresko slikama u 18 štuko medaljona, dok druga ima tek 4 fresko slike, a sve su slike još podnošljive radnje. Da su mjesto prije određene kapelice sv. F r a n j e ukrasili štukom kapelicu sv. A n t u n a P a d o v a n s k o g a, nimalo ne začuđuje, budući da je ona nasuprot kapelici B. D. M a r i j e, te su htjeli da bar srednje kapelice urede, kako bi djelovanje bilo bolje, ali u najboljoj nakani da će kasnije doći na red i sve ostale kapelice. Samo pomanjkanje novaca spriečilo je franjevce, da se nijesu mogli upustiti u daljnji rad, te su tako samo dvije kapelice bile ukrašene štukom. Slično se desilo i u isusovačkoj crkvi, gdje nisu pazili kao ovdje, da budu uređene dvije suprotne kapele, što dosta smeta promatrača — estetu.

[141]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40. veli: »Capella S. Josephi Patriarchae in quam primitus ex Ecclesia non patebat introitus, in hanc formam et statum posuit circa An: 1670. Praenobilis ac Generosus D. Daniel Praunsperger - - - - -«.

[142]) Piae aemulationis incitamentum seu non extinguenda Posteris, grata Eorum memoria qui, quoquo modo, ad decus et ornamentum tam Ecclesiae, quam Altaris maioris concurrerunt....«, strana 7.

[143]) Piae aemulationis incitamentum - - - - str. 29. i 46. bilježi »Anno 1716. die 27. septembris deposuit Vidua (misli se *comitissa Lamberger* kao nešto više na istoj strani) Rflor. 60«.

Prigodom požara podpuno je nastradao veliki žrtvenik i stoga ga najnuždnije urediše, to jest postaviše valjda samo menzu sa slikom zaštitnika crkve, pa je trebalo ozbiljno pomišljati, kako bi crkva dobila dostojni glavni žrtvenik. Velika je šteta, da nam nije nigdje u rukopisima zabilježena ma i najmanja viest o izgorjelom žrtveniku, te si o njemu ne možemo stvoriti ni približnu sliku.

Najveću brigu o gradnji novoga žrtvenika imao je godinama otac Maksimilijan Klarić, vrlo iztaknuta ličnost franjevačkoga reda, rodom Ludbrežanin, kojemu je konačno uspjelo provesti ovo djelo. Njemu imamo, također, zahvaliti bilježke o primitcima te izdatcima za veliki žrtvenik, uređenje sakristije te crkvena ukrašivanja, koje nam zorno predočuju njegovu požrtvovnost i uztrajni rad.[144]

Da se stvar pomakne s mrtve točke, trebalo je naći dobročinitelja, a taj se našao u osobi Ivana Gartnera, varaždinskog trgovca, koji bijaše poznat pod nadimkom »longhe Hanzl«.[145] Prema tomu bio je naročiti dugonja, kada ga tako nazivahu, ali sigurno i dobričina, koji je za spas duše ostavio oporučno 1.000 forinti, da omogući podignuće glavnoga žrtvenika. Izpravno je, kada otac Maksimilijan Klarić ustanovljuje, da je tako postavljen temelj i omogućen početak gradnje žrtvenika, jer tek sada odvažiše se na daljnje sabiranje prinosa u istu namjenu. Ustanovimo li, da su franjevci kasnije

[144]) Ibid. naslovna strana kaže, da su to njegove vlastoručne bilježke.

[145]) Ibid., str. 1. zapisuje: »Imprimis Anno 1698. pie in Domino defunctus *Johannes Gartner* vulgo longhe Hanzl dictus civitatis huius Varasdinensis Mercator in sua testamentaria dispositione legavit per eodem Altari, unde et suae extructionis sumpsit exordium . . . . . 1.000 Rflor«.

sabrali još samo oko 1.500 forinti, onda najbolje vidimo, što je značila Gartnerova ostavština od 1.000 forinti.

Kako je značajno i zanimljivo ovo sakupljanje donosim imena prinosnika točno po otcu Kliriću, kako sliedi:

	Rflor.	Gros.
1) Ivan Gartner, trgovac 1698. . . .	1.000	—
2) O. Raizer Angelus i brat Josip Herbicz sabrali u tvrđama	166	18
3) Isti franjevci predadoše 20./XII. 1698. novac sabran u križevačkom i ivanićkom kraju	119	7
4) Opet ovi franjevci donesoše 30./XII. 1698. iz koprivničkoga kraja . . .	41	19
5) God. 1699. primio je od njih vicesindik prinose iz Štajerske	88	7
6) God. 1700. sabraše spomenuti franjevci u gradu Varaždinu	69	11-2x
7) 10./IX. 1700. primio je vicesindik od o. Anselma Dollera te brata Josipa Herbića sabrane novce iz novo osvojenih krajeva	56	9
8) Od istih sakupljača iz Prekomurja 23./XII. 1700	43	2
9) Od strane samostana 28./XII. 1701.	40	—
10) Prepuštena zvonarina te iznos od prodanih sakristijskih ormara, koji bijahu požarom oštećeni, opet za glavni žrtvenik	60	—
11) Neimenovani dobrotvor	40	—
12) Ladislav Patačić	15	—
13) Zapis gospodina Gudlina nadglednika staja generala Caprare . .	200	—
14) Ana Patačić, udova Baltazara Vragovića 18./X. 1701.	50	—

15) Doroteja Vragović, udova protonotara Vagića 26./XI 1701.	100	—
16) Ostavština Szever	10	—
17) Ana Karlovary, udova Ruesz . . .	50	—
18) Grof Đuro Erdödy u dva maha 1703. i 1704.	50	—
19) Mihajlo Krajač, vinički župnik 19./I. 1705.	2	—
20) Neimenovani zagrebački dobročinitelj 12./XII. 1707.	300	—
Ukupni doprinosi iznieli su Rflor.: . .	2.502	13-2x

ili slovima: dvije hiljade pet stotina i dva forinta, 13 groši i dva krajcara (novčića),[146]

Žrtvenik bio je naručen godine 1698. kod mariborskih stolarskih majstora, kojima su franjevci 26. lipnja 1698. dali u ime predplate za rad iznos od 300 forinti.[147] Ubrzo im (2./VII. iste godine) poslaše opet 200 forinti na račun izradbe dielova žrtvenika i valjda ponajviše zbog nabave materijala.[148] Godine 1699., dana 29. srpnja primili su opet na račun 106 forinti, a kiparu su istodobno poslali 100 forinti. Međutim, ti se stolarski majstori u Mariboru posvadiše, pa su o. Maksimilijan i vicesindik samostana morali otići onamo, da urede tu neugodnu stvar te su za taj put potrošili 10 forinti i 16 groša.[149] Po svoj prilici uspjelo im je izmiriti stolare, jer su već

[146]) Piae aemulationis incitamentum - - - - - strane 1—7.

[147]) Piae aemulationis incitamentum - - - - - str. 12. zapisuje: »Anno imprimis 1698. die 26. Junii Dati sunt Magistris Arculariis pro Arhabone 300 Rflor«.

[148]) Ibid., str. 12.

[149]) Ibid., str. 12. bilježi: »Anno Eodem (1699.) die 4. Augusti, Dati sunt pro vectura et expensis, quibus ego et Dominus Vice Syndicus ratione dissidii Arculariorum Marpurgum ascendere debuimus - - - - - 10 flor. 16 gros«.

iste godine (1699.) splavari dopremili splavima prve dielove žrtvenika dne 22. rujna, a ne kako tvrdi dr. Fran Kovačić 23. rujna.[150] Među ostalim zove isti pisac otca Maksimilijana Ularich (Volarić?), premda je njegovo ime sasvim jasno zapisano Klarić, a to se lako može razumjeti, jer je dr. Kovačić u brzini pregledao rukopis u franjevačkoj knjižnici u Varaždinu 1923., kada je posjetio varažd. kulturno-poviestnu izložbu.

Izgleda, da su ti stolarski majstori bili prilično marljivi usprkos svađama, kada su prvi dielovi žrtvenika mogli biti dopremljeni u Varaždin već nakon 14 mjesečnoga rada.

Nažalost se ne navode imena tih majstora, ali bili su to isti oni, koji se spominju kod uređenja franjevačke sakristije, naime Herman Sultz i Matija Simon. Za Hermana Sultza, kojega prema Kovačiću spominje mariborska matrikula, znademo kao stolara u Mariboru, dok se M. Simon ne nalazi nigdje zapisan, ali je ipak morao biti tamošnji majstor. Prvoga susrećemo na mnogo mjesta u izdatcima za sakristiju, pa izgleda, da je on bio glavni majstor, a kraj njega, valjda kao pomoćnik, stolar Simon. Taj potonji zabilježen je tek dvaputa u izdatcima i to 6. srpnja 1704. te 3. travnja 1705., ali se izričito veli, da je mariborski stolar.[151] Izrađivao je sjedala za svećenike, koji služe svetčanu misu, koja sjedala kasnije u rukopisima zovu faldistorium.

Majstor Herman Sultz zabilježen je već 8. siečnja 1700. u izdatcima za nabavu sakristijskih ormara, kada mu franjevci dadoše na račun 50

[150]) *Dr. Fran Kovačić:* »Mariborska umetniška obrt v Varaždinu«, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 1924., leto XIX., strana 37.

[151]) Piae aemulationis incitamentum - - - - - str. 16.

forinti,[152] a istodobno, to jest drugi dan (9./I. 1700.) izplatili su stolarima za glavni žrtvenik 100 forinti.[153]

Po svoj prilici morali su tih dana biti mariborski stolari ovdje u Varaždinu, jer se nije moglo graditi sakristijske ormare, a da ne bi prije vidjeli i točno izmjerili cielu prostoriju, za koju su oni rađeni točno prema danom prostoru.

Najvjerojatnije je, da su i glavni žrtvenik izrađivali također Herman Sultz i Matija Simon te su im onda povjerili i druge radnje, kao na primjer Sultzu izradbu sakristijskih ormara u vrieme, kada još nije svršen veliki žrtvenik, koji je tek u travnju 1702. bio podpuno dovršen i postavljen. Onda je i stolarskom majstoru izplaćena zadnja svota za izrađeni žrtvenik.[154]

Posebno je mariborski kipar izrađivao kipove za oltar, koje su dovezli splavari, kao i dielove žrtvenika u tri maha. Žrtvenik su stručni radnici postavljali u ovim razmacima: doljnje dielove u rujnu 1699., srednje u studenom 1699., a preostale česti u rujnu 1700.[155] Tek poslije toga dovršavahu pojedinosti: kipove, tabernakul te relikviare tako, da je osim pozlate i naliča bilo sve dogotovljeno u proljeće 1702., kako je već bilo rečeno. Tko je bio taj kipar, koji je izrađivao velike svetačke figure, anđele i ukrase, ne spominje se nigdje, jedino znademo da je bio iz Maribora.

[152]) Ibid. str. 30. kaže: »Imprimis Anno Dni 1700 die 8 Januarii post factum contractum et conventionem pro armaribus Sacristiae cum Provido Viro *Hermano Sultz* Cive et Arculario Marpurgensi dati sunt Eidem pro Arhabone - - - - - 50 Rh flor«.

[153]) Ibid., str. 13. zapisuje: »Anno 1700. die 9 Januarii dati sunt Magistris Arculariis in eorum conventionem - - - - 100 Rh flor«.

[154]) Ibid., str. 15. bilježi: »Anno Eodem (1702.) die 29. Aprilis dati sunt Magistro Arculario Altaris in totalem et ultimam totius suae artis circa altare maius exhibitae exolutionem - - - - 22 Rh flor«.

[155]) Ibid., strana 12., 13. i 14.

Jedva što je bio glavni žrtvenik postavljen, već su godine 1703. dali izgraditi kamenite stepenice pred menzom, a 1708. su nabavili i veliki sag pred oltar. Napokon je 1715. godine bio žrtvenik oličen i pozlaćen u roku od četiri i po mjeseca, na što potrošiše samo u novcu 1.107 forinti, ne računajući hranu za radnike te ostali potrebni materijal.[156] Nije zabilježeno, tko je obavio taj zamašni posao, ali bi s velikom vjerojatnošću mogli uztvrditi, da je to mogao biti slikar Ivan Georg Miller, koji je u sakristiji te crkvi slikao već godine 1706. te je vjerojatno preuzeo i taj posao.[157]

Veoma je zanimljivo, da je nacrt za veliki žrtvenik izradio varaždinski franjevac otac Kristofor Zitl, po čijem su nacrtu izradili djelo mariborski majstori.[158] On je bio primljen za klerika u varaždinski samostan 27. listopada 1683. pred glavnim žrtvenikom po otcu Hilarionu Sviličiću. Bile su mu tada 24 godine, a bijaše rodom Bavarac; zvao se krstnim imenom Matija, a kao franjevac primio je ime po sv. Kristoforu.[159] Rođen bi, prema tomu, godine 1659. te je nacrt žrtvenika izradio u dobi od 39 godina.

Može se reći, da je, uglavnom, nacrt uspio, iako pater Zitl nije pokazao potrebni profinjeni ukus

[156]) Ibid., str. 53. spominje: »Summum Altare Deauratum Anno 1715. Spatio quatuor & medii Mensium, ex piis Fidelium eleemosynis hinc inde collatis, cuius deauratio, praeter intertentionem Sex Personarum, administrationem à Conventu cremati & ovorum, consistit fl. Rh. 1.107 una cum honorario ipsis Singulis respective collato«.

[157]) Ibid., str. 36. bilježi: »Anno 1706. die 29 Augusti dati sunt Pictori Joanni Georgio, qui tam imagines, quam fenestras in Sacristia depinxit - - - - 6 flor«.

[158]) Dodatak u »Pro Memoria«, strana 38.

[159]) Series et cathalogus Novitiorum - - - - - strana 59.

pa je neke dielove znatno prenatrpao. Ogromni žrtvenik, koji izpunja cielu crkvenu pozadinu, visok je 15 metara, a širok 11 metara te kao cjelina djeluje dosta težko, a naročito smetaju svinuti nadstavljeni vienci u gornjoj česti, na kojima sjede dva prilično glomazna anđela. Ti bi se vienci mogli maknuti, a anđeli posaditi na doljnji vienac iznad stupova, što bi izpravilo promašeni dojam gornjega diela žrtvenika, a dalo bi cjelini mnogo više potrebne lakoće. Barokni jednostavni stupovi djeluju ozbiljno, a možda da je donja čest žrtvenika nešto previsoka prema gornjemu dielu. Uzporedimo li taj žrtvenik s onim u isusovačkoj crkvi, što se tiče same građe i razdiobe, onda ćemo odmah dati prednost isusovačkom žrtveniku, koji djeluje lakše i izjednačenije, dok su mu svetačke figure, izuzev sv. Petra i Pavla, daleko slabije, nego kipovi žrtvenika u franjevačkoj crkvi. U glavnom polju žrtvenika nalazi se dugoljasta slika, koja predstavlja krštenje Isusovo po sv. Ivanu Krstitelju. To je zaštitnik crkve još iz vremena ivanovaca. Slika je osrednja radnja polovice 19. stoljeća, a slikao je Ivan Beyer iz Graza 1857.[160]

Prof. Gjuro Szabo bilježi, da je tu sliku navodno nabavio godine 1859. Martin Pavčec, zagrebački kanonik, a to bi se pokrivalo s godinom signature, koju prof. Szabo nije primjetio.[161] Doduše franjevački rukopis tvrdi,[162] da je nova slika sv. Ivana Krstitelja nabavljena za glavni žrtvenik godine

[160]) Slika je signirana na doljnjoj desnoj strani: JOHANN BEYER PINXIT GRATZ 1857.

[161]) *Gjuro Szabo:* Spomenici grada Varaždina, strana 28. (rukopis).

[162]) Liber Constitutionum Conventus Varasdinensis 1779-1898. veli za god. 1839.: »Imago B. M. in Ref: (ectorio) et S. Joann. Bapt. ad aram M: (ajorem) novae«.

1839., ali je vrlo lako moguće, da je slabija slika zamienjena znatno boljom, pa makar već nakon dvadeset godina. Prvotnu je sliku za glavni žrtvenik nabavio Juraj Plemić, prabilježnik hrvatskoga kraljevstva, a slikao je u Beču slikar Bernardo Weiteren za svotu od 400 forinti. Istodobno slikane su i četiri manje slike po neimenovanome slikaru u varaždinskom samostanu, koji je za nje dobio uz stan i hranu samo 50 forinti.[163] To je moralo biti 1702. ili 1703. godine, premda baš za slike nije označena godina, a cielu svotu od 450 forinti namirio je Juraj Plemić, što je bio neobično veliki dar. Izgleda po svemu, da je glavna slika morala biti dosta dobra umjetnina, kada je za nju u Beču plaćena tako velika svota, pa je velika šteta, da nam nije sačuvana. One četiri manje bit će još danas na žrtveniku, a to su dvije pokrajne, koje prikazuju desno sv. Ivana Kapistrana, a lievo sv. Bernardina neobično dugoljaste zbog uskog prostora, te dvije male u gornjem dielu žrtvenika: Navještenje Marijino (s lieva M. Božja, a s desna anđeo). Sudeći po tim manjim slikama, koje su u prilično slabom stanju, ali nijesu prelоše, iako ih nije slikao neki osobiti slikar, možemo pouzdano zaključiti, da je velika oltarna slika morala biti mnogo bolja umjetnina. Svjedoči nam o tomu najbolje, da je slikana u Beču, a da je naplaćena daleko veća svota novaca, nego za ove male. Zašto su je odstranili, težko bismo mogli ustanoviti, no najvjerojatnije morala je nekom nesrećom biti upropaštena.

[163]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 38. govori: »Pro quinque Altaris imaginibus contulit Peril: ac Gen.: D Georgius Plemich Prot: Notarius Reg. Dalm: Croat: et Sclavoniae 450 flor. Major Viennae à Bernardo Weiteren confecta, constitit fl. 400., quatuor minores in Conventu confectae, et formatae sunt, praestitis pictori fl. 50, et victu, ac hospitio 3. mensium spatio«.

*

U donjem dielu žrtvenika kraj slika nalazi se šest velikih svetačkih figura, koje su bile izrađene po mariborskom kiparu, a taj je već godine 1699. primio na račun za taj posao iznos od 100 forinti.[164] Godine 1700. bile su velike figure gotove te je brat Josip Herbić otišao u Maribor, gdje je nabavio daske za pakovanje statua, koje su splavari dovezli ovamo 30. srpnja 1700. uz naplatu od 3 forinta,[165] a sam kipar primio je 1. kolovoza iste god. (dva dana po dolazku) svotu od 100 forinti. Jasno je, da je i on sam došao u Varaždin, da postavi figure na žrtvenik, kako i dosada stoje.

Lievo od glavne slike nalaze se kipovi: sv. Petra, Zaharije i sv. Elizabete, a na desno: sv. Pavla, Joakima i sv. Ane. Kipovi ne predstavljaju neka naročita umjetnička djela, ali su poštene i pristojne umjetno obrtne radnje.

Iznad glavne slike u liepoj udubini prikazan je s dvie figure pohod Majke Božje Elizabeti; na već spomenutim težkim viencima sjede dva glomazna anđela, dok su uz stiene dvije franjevačke figure, koje predstavljaju: Razmatranje i Molitvu.

Sam žrtvenik bio je od prvoga početka tako uređen, da je imao jednu veliku i dvije manje menze i da su kod njega mogla istodobno misiti tri svećenika.[166] Godine 1908., kada su »popravljali« žrtvenik, odstranili su dvije manje menze bez ikakvog pravoga

[164]) Piae aemulationis incitamentum - - - - - str. 12.

[165]) Ibid, strane 12. i 13.

[166]) »Relatio seu Descriptio«, str. 8. bilježi: »Altare namque majus, quod Anno 1665. conflagravit, usque ad haec tempora pia fidelium ope, ac munificentia, necnon quorundam Patrum Superiorum singulari industria totaliter de novo, mirum in modum, una cum eleganti artificioso Tabernaculo factum est, ita quod idem majus Altare numeret tres aras, in quibus semper tres Sacerdotes simul sacrificare possunt et solent«.

razloga, a i čitav oltar bio je posve nepotrebno preličen po graditelju oltara iz Maribora Zorati-ju. Pisac poviesti ipak ističe, da je žrtvenik veoma ukusno(!) izbojadisan,[167] ali držim, da se on baš tako prevario u svome sudu, kako je i Zorati pokazao krajnji neukus i nepoznavanje čuvanja umjetnina. Danas žrtvenik pliva u neliepom šarenilu, a prije bijaše mirno crno bojadisan, dok su svi ukrasi, glavice stupova i svetački kipovi bili pozlaćeni.

Tako uređen stari žrtvenik neobično je i duboko djelovao na svakoga promatrača, čim je pogledao to veliko barokno djelo, vrlo dobro tonski usklađeno; crna boja s odličnom pozlatom.

Bez daljnjega može se reći i uztvrditi, da bi poznata latinska poslovica često morala glasiti: »De gustibus sit disputandum!«, a u našem slučaju vriedi to bez nekih posebnih opravdanja.

Dođe li, danas sutra, do obnove žrtvenika, neka ne zaborave mjerodavni, da treba provesti »restitutio in integrum« — povrat u prijašnje stanje, ne žaliti nikakvih troškova i ne bojati se nikakvih prigovora.

Istodobno maknuše i stari liepi tabernakul, izmieniše menzu, dodaše nad relikvijare dva neukusna tirolska anđela — i obnova bijaše »sretno« završena. Još je prava sreća, da nijesu još dublje zahvatili tom obnovom i pokvarili mnogo više na tom dobrom žrtveniku.

Nad slikom sv. Ivana Krstitelja nalazi se kronogram, koji glasi:

GLORIA MAGNO DEO LAVS CHRISTO
SITQVE IOANNI,

što označuje godinu 1715., kada je žrtvenik pozlaćen i prema tomu podpuno dovršen.

Unutar ograđenoga diela svetišta stoji na lievoj

[167]) »Historia domus« - - - - - za godinu 1908.

strani žrtvenik sv. Ane, za koji prof. Szabo nepravom tvrdi, da je to noviji oltar, na što ga navedoše slike sv. Alojzija u gornjoj česti, te strašna slika sv. Ane, kako poučava Mariju — od domaćeg »umjetnika« soboslikara Andrije Janešića. Ovaj žrtvenik datira, bezuvjetno, iz polovice XVIII. stoljeća, što se vidi već na prvi pogled, a spominje se i u franjevačkom rukopisu, koji završuje s g. 1796., ali mu ni pisac nezna benefaktora, ni pravo vrieme postanja.[168] Zapravo je sasvim suvišan, jedino služi kao protuteža faldistoriju na suprotnoj strani.

Svih šest žrtvenika u kapelicama izrađeno je nekako u istom vremenskom razdoblju 1725.—1748. Oni su dosta veliki, daleko zaostaju za glavnim žrtvenikom, svakako nešto pretežki i preomašni za prilično tiesne kapelice. Devedesetih godina (1890.—1894.) 19. vieka su dosta obnovljeni. Rukopis ih navodi i označuje ovim redom[169]: žrtvenik sv. Franje podignut je godine 1725. prinosima bratovštine sv. Franje: sv. Ladislava brigom varažd. cehovskih majstora g. 1748.; sv. Antuna Padovanskoga nastojanjem o. Kajetana Langerer-a po raznim dobročiniteljima 1739.; Bl. Djevice Marije postavljen je po škapularskoj bratovštini 1690., a obnovljen 1747.; sv. Didaka po grofici Tereziji Thurn, rođ. Patačić godine 1742. te sv. Klare po građaninu Ivanu Schwartzu 1744. Tako rukopis, a opet Kukuljević navodi druge godine prema kronogramima, kojih danas više nema,[170] pa ne možemo ta data uzporediti. Pitanje je međutim,

[168]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40. veli: Altaris S. Annae defacto existentis benefactor, et annus, quo errectum est ignoratur«.

[169]) Ibid., strana 40.

[170]) *Ivan Kukuljević-Sakcinski:* »Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih, privatnih zgradah i t. d. u Hrvatskoj i Slavoniji«. Zagreb 1891., str. 298. i 299.

da li su ti nadpisi bili dobro pročitani, jer svi ti brojevi variraju tek za nekoliko godina, pa ćemo radije vjerovati franjev. rukopisu.

Žrtvenici su u kapelicama sada ovi: Prvi lievo posvećen sv. Franji kao i prije; gore je figurica sv. Franje, kako prima stigmata, a dolje na platnu opet je prikazan sv. Franjo; slici na lievo je kip sv. Andrije, desno sv. Bernardin, a na menzi prilična slika Madone.

Drugi lievo je oltar sv. Antuna Padovanskoga s ovećom slikom na platnu, lievo kip sv. Ivana Nepomuka, desno sv. Franje Ksaverskoga, dok je u gornjem dielu figura M. Božje s malim Isusom.

Treći oltar na lievoj strani nije više posvećen sv. Didaku, nego sv. Ladislavu-kralju, čija je slika u donjem dielu, iznad nje Božje oko, lievo kip sv. Stjepana-kralja, desno sv. Emerika (mađarski svetci!), dok na menzi stoji u liepom baroknom okviru-stalku slika sv. Florijana. Prvi oltar desno posvećen je danas sv. Barbari sa slabom slikom na platnu, kojoj lievo stoji kip sv. Katarine, a desno sv. Apolonije. U gornjem dielu je kip sv. Ivana Krstitelja, a na menzi je strašna slika sv. Valentina, koju bi trebalo smjesta odstraniti. Sumnjam opravdano, da je i to „djelo“ varažd. soboslikara Janešića. Drugi na desno je žrtvenik M. B. Škapularske. U udubini stoji kip M. B. s Isusom, njoj na lievo je kip sv. Terezije, a desno Blaženi Simon Stock; povrh nje kip sv. Ilije na vatrenim kolima. Kapela kao i ona sv. Antuna Padovanskoga ukrašene su dosta dobrim, bujnim štukom, ali zato slabijim fresko slikama. Napokon u trećoj kapelici desno je žrtvenik sv. Klare. Gore

je kip sv. Mihajla, dolje u sredini slaba slika sv. Klare, njoj po strani lievo nalazi se kip sv. Paskala, a desno sv. Salvatora. Izpod glavne slike stoji na menzi u dobrom baroknom postamentu, istom kao i na suprotnom žrtveniku sv. Ladislava, slika sv. Lucije. Pod pjevalištem lievo bio je najprije žrtvenik posvećen sv. Vinku, koji podigoše varaždinski trgovci, ali godine 1766. smjestiše ovamo dosta dobru sliku M. B. Žalostne (Pietà), koju je iz Ormuža dala prenieti ovamo grofica Suzana Nádasdy, kada je tamo bio ukinut samostan. Slika sv. Vinka postavljena je iznad sakristijskih vratiju, ali je danas uobće više nema u crkvi.[171]

Taj oltarić M. Božje Žalostne služi sada i kao Božji grob, koji je, zapravo, iza te ovelike slike, koja se za tih nekoliko dana skine, a onda ponovo metne na svoje staro mjesto.

Suprotna kapelica sv. Križa podignuta je god. 1703. iz ostavštine Wolffganga Tedlera, upravnika varaždinske tvrđe.

Veliko i liepo razpelo slabo je postavljeno i mizerno osvietljeno, što je, doista, velika šteta, jer bi ga trebalo dobro vidjeti i to daleko prije, nego mnoge druge slike i kipove u crkvi.

Kupljeno bi godine 1890. od klesara Majera, a slikar Rihar ga je nešto popravio i oslikao.[172]

Sada imamo u franjevačkoj crkvi deset žrtvenika, dok je jedanaesti u kapelici sv. Josipa, o kojoj ćemo kasnije obširnije govoriti.

Izim glavnoga žrtvenika, koji se napadno iztiče, svaki će posjetilac odmah uočiti veliku i bogatu baroknu propovjedaonicu, koja se svojim oblikom rjeđe susreće u našim crkvama. Ona, naime, ima ulaz s

[171]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40.

[172]) Historia domus ..... za godinu 1890.

hodnika te zbog toga počinje od samoga zida kao dolaz do okruglastoga diela. Rukopis veli, da je izgrađena oko god. 1670.,[173] ali to nikako ne odgovara, budući da nam je na unutarnjem obodu krovića sačuvan nadpis: »VINEA DOMINI SERAPHICA 1657.« A tomu, ipak, možemo više vjerovati, jedino uzmemo li u obzir, da je bila požarom oštećena, mogao bi njezin popravak biti izvršen oko god. 1670., a istodobno izvedeni nalič i pozlata.

Nema sumnje, da je propovjedaonica rjeđe djelo već po svomu obliku, a mora se priznati, da ima i priličnu umjetničku vriednost, premda ne toliku, kako se to češće iztiče. Donji dio je pretežak i previše izkićen, razčlanjen baroknim stupićima, koji su izprepleteni vinovom lozom s grozdićima, da se izdigne simbol Božjega vinograda, o čemu govori i sam nadpis, a između grozdića iztiče se bieli nalič. Podnožje resi bogati ukras poput alga, dok je u malim udubinama balustrade, između već spomenutih stupića, smješteno jedanaest kipića apostola (bez Jude!) te s Kristovom figuricom u sredini. Kipići izpadaju dosta zgodno, iako nijesu bogzna kakve vriednosti. Izpod njih je još bogati pozlaćeni voćni ukras, a nad njima anđeoske glavice unutar pozlaćenih ornamenata. Krov (baldahin) nad propovjedaonicom previsok je i glomazan, završujući s pelikanom, koji svojom krvlju hrani mlade, isto kršćanski simbol, dok još na obrubu stoje četiri franjevačke figurice, za koje neznamo, koje svetce prikazuju, ali bit će to vjerojatno franjevački svetci — propovjednici. Sve u svemu ta je propovjedaonica dobro i zanimljivo barokno umjetno-obrtno

[173]) Dodatak u »Pro Memoria« je zabilježio: »Circa Annum 1670. errecta, et inaurata est, defacto existens Cathedra ex Legato 1,000 flor. Generosi, ac Nobilis Dni *Christophori Neystetter*, Civis ac Mercatoris Varasdinensis«.

djelo, koje se odvaja i iztiče od ostalih proizvoda sličnoga značaja u našim gornjo-hrvatskim krajevima.

Značajna je i nadgrobna ploča iz crvenkastoga mramora, koja je uzidana između sakristijskih vratiju i oltara sv. Ane. U gornjem dielu prikazan je oklopljeni vitez, a u pozadini vidi se utvrđeni grad s mnogim kulama, koji je nespretno izveden; u donjem dielu izklesan je kićeni barokni medaljon, a u njemu uklesan goticom ovaj nadpis:

»Hie Ligt Vnd Ruhet in Gott
der Wollgeborne Herr herr Gottfridt Freiherr
von vnd zu salmbhaubt auf Falbmegg
dornhoffen Rottenberger thurn und Müllhaussen
Rom: khays: Maij: I: O:
Hoffkriegs Raths praesident (samo ova riječ pisana latinicom)
Camerer obrister Stalbmaister vnd
obrister Welcher gestorben ist den 16 October
Ao cr. 1641.«

O tom govori i franjevački rukopiš, iztičući, da se taj mramorni epitaf nalazi uzidan pokraj sakristijskih vratiju u crkvi,[174] dakle je tamo bio od prvoga početka današnje crkve, a u staroj sigurno približno na istom mjestu, ako nije nešto kasnije podignut.

U predsvetištu uz desni zid prislonjena je veoma liepo izrađena barokna klupa iz orahova drva, koja pokazuje sve znakove konca XVIII. vieka, kada je izrađena po naručbi bana Franje grofa Nádasdy-ja.[175] Doista će to biti klupa iz godine 1780., jedino što više ne nosi banova grba, koji je morao biti pričvršćen na visokom naslonu te je kasnije bilo iz kojega uzroka odstranjen.

Početkom XVIII. stoljeća bile su u crkvi dvie statue: sv. Petra i Pavla, koje su stajale nad glavicama stupova, što drže pjevalište, dok je ostalih 10 apostola bilo prikazano na slikama, a te su resile crkvene pilove.[176] Dao ih je načiniti o. Maksimilijan Klarić, koji se toliko trudio oko uređenja crkve i sakristije, dakle bijahu gotove i postavljene u crkvi prije njegove smrti godine 1715.

Sigurno je, da su bile mnogo bolje, nego današnje slike križnoga puta, koje bi trebalo prvom zgodom maknuti i nadomjestiti fresko slikama na pilovima u obliku medaljona, koje bi odlično vršile istu zadaću. Ništa neznamo, kada su slike i figure apostola odstranjene iz crkve, ali je vjerojatno to čišćenje provedeno za crkvene obnove 1890—1894.

Kipovi sv. Sebastijana te sv. Roka na uglovima svetišta neobično smetaju, jer stvaraju preveliku natrpanost, što se osobito osjeća s lieve strane, gdje je bogata propovjedaonica, oltar sv. Franje ispovjedaonica, klupa, slabi kip sv. Terezije od maloga Isusa i još statua sv. Sebastijana. Zaista previše dobra najednom!

* * *

Nasuprot spomenutoj Nádasdy-jevoj klupi ulazi se ośirokim vratima iz predsvetišta u kapelicu sv. Josipa. Na kamenitom dovratniku, koji je neukusno preličen (nalič treba odstraniti!), vise vrlo liepa željezna vrata u baroknom stilu izrađena, a jedva se i primjećuju, jer su uvijek otvorena i prislonjena uza zid. Svako krilo razdieljeno je na dva polja: dolje koncentrična spirala četiri puta uzeta kao ukras, gore

[174]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 41. i 42. kaže: »Anno 1641. 16. Oct. Excl. D. Godefridus L. B. de Salmhaubt, Praeses Consilii bellici, et Colonellus Cujus Epitaphium exhibet tabula marmorea juxta portam Sacristiae in Ecclesia«.

[175]) Liber Constitutionum Conventus Varasdinensis za god. 1780. bilježi: »Subsellium novum affabre ellaboratum ex munificentia Suae Excellentiae Banalis cum Insigni ejusdem«.

[176]) Piae aemulationis incitamentum ..... str. 51.

priečkice sa zavijutcima, dok su i sami okviri bogato urešeni tučenim ukrasima. Još su ljepša i jedinstvenija jednokrilna vrata prema samostanskom hodniku, koja se sastoje iz dviju koncentričnih spirala vrlo bogato ukrašenih; istovremeni rad također je rešetka na malom prozoru iz hodnika u kapelicu te ona izpod oltarne menze.

Na svim prednjim dielovima također su utuckani ukrasi, a na prozornoj rešetki, osim toga, izrađene su i četiri mužke glave. Ova kapelica bijaše izgrađena odmah s novom crkvom, jer bi drukčije nastao nemogući kut, ali ovako uređena, kakvu je vidimo sada, bila je istom po bogatom varaždinskom trgovcu Danielu Praunspergeru, koji si je odabra za svoje zadnje počivalište. Prije toga služila je kraće vrieme kao ljekarna, a mogla je to tim više, jer još nije bila vratima spojena s crkvom.

U franjevačkom rukopisu se tvrdi, da je kapelicu u današnjem obliku dao urediti D. Praunsperger oko godine 1670., ali on se sam pobija, iznoseći, da je ovdje bila ljekarna sve do god. 1678.[177] Obnova i preuređenje moglo je usliediti tek oko god. 1680., ali nikako prije toga. Nadpis na nadgrobnoj ploči u podu kapelice u njemačkom jeziku je vrlo izlizan te se može tek djelomično pročitati. Međutim možemo ipak razabrati, da je D. Praunsperger bio ovdje pokopan kraj svoje druge žene Johane Kordule, rođ. Hailek, koja je umrla 16. veljače 1689. Podignemo li tu nadgrobnu, ploču, opazit

[177]) Dodatak u »Pro Memoria«, str. 40. bilježi: »Capella S: Josephi Patriarchae in quam primitus ex Ecclesia non patebat introitus, in hanc formam, et statum posuit circa Ann: 1670. Praenobilis ac Generosus Dominus Daniel Praunsperger: Civis Varasdinensis Senator, deposuitque pro Se, ac Suis posteris in ea Sepulchrum«.

ćemo tri do četiri vrlo visoke stepenice, koje vode u plitku grobnicu, gdje su od silne vlage posve iztruli svi liesovi, a sačuvalo se tek nešto većih kosti.

Kapelica je razmjerno visoka, a vanredno uska i kratka, koju još u gornjoj česti sužuje zatvorena drvena galerija. Na donjem dielu drvene galerije nalaze se u baroknim okvirima dvije na drvu slikane slike, a te prikazuju: »Put sv. obitelji u Egipat« i »Odmor sv. obitelji na tom putu«. Slike nemaju nikakve posebne vriednosti. Stisnuti žrtvenik izrađen je sav od sadre te djelomično mramoriran. Svetačke figure ostadoše biele, ali su upravo napadno loše u proporcijama, kao i u samom izrazu. Inače je oltar obilno natrpan festonima s voćem i pleteničama, a na njemu je sada novija slika sv. obitelji, koja je postavljena mjesto stare u godini 1874, kada je kapelica bila obnovljena.[178]

Strop kapelice je prebogato izkićen štukom, u čijoj su sredini unutar vienaca tri polja i to dva veća i jedno manje između njih. U prvom do žrtvenika prikazuje fresko slika: Poklonstvo sv. Triju kraljeva; u drugom: Porođenje Kristovo, dok je u srednjem malom slika: Put u Egipat. Osim toga izpunjaju zaobline stropa festoni s voćem, a onda opet odebeli vienci, koje drže bucmasti anđelići tako, da ta ciela dekoracija djeluje upravo nametljivo. Čini se, da Praunspergeru nije bilo nikada dovoljno ukrasa, kao ni bombastičnih rieči u vlastitu pohvalu, kako ćemo čitati na njegovom epitafu. Nažalost su fresko slike dosta oštećene te upravo viču za dobrim popravkom, ali po slikaru umjetniku, a ne po kakvom mazalu. Kada je godine 1692. umro Praunsperger, pokopaše ga u ovu grobnicu i staviše mu veoma neukusni nadpis, kako po izradbi, tako i po tekstu.

[178]) Liber Constitutionum Conventus Varasdinensis 1779—1898. — za godinu 1874. veli: »Capella Sancti Josephi nova pictura renovata item imagine nova decorata est«.

Izpod drvene galerije nasuprot žrtveniku razapet je sadreni plašt, a usred njega postavljen je nadpis. Nad njim u sadri smrt, koja drži u rukama strielu i klepsidru, dok je opet izpod njega prikazana smrt, kako žanje zrelo žito. Sa strane lebde dva debeljkasta anđela, držeći svieće; sve u svemu podpuno neuspjelo!

Nadpis pun pohvala, tipičan za svoje vrieme, upravo nas odbija podpunim pomanjkanjem mjere i objektivnosti, jer naš Praunsperger nije, ni izdaleka, bio ono, što se tu o njemu pripovieda, a daleko od uzora, koji bi valjalo nasliedovati. Nadpis glasi:

I.

DIVO IOSEPHO
MAGNO ORBIS CHRISTIANI THAVMATVR
GO NVTRICI CHRISTI DILECTO
PATRONO SVO EX VOTO ELECTO
HANC
ÆDEM EREXIT
IN EAQVE TVMVLVM SIBI
AC SVIS POSTERIS CONDIDIT
PRAENOBILIS ET GENEROSVS DOMINVS
DANIEL PRAVNSPERGER
LIB: REG: CIVIT. VARASDIN. SENATOR IVRATVS
ET INCLYTI REGNI DICAE EXACTOR
QVI
QVIA VIR IVSTVS ERAT
DANIEL IOSEPHO
IVSTVS IVSTO CONTVMVLARI VOLVIT
HVNC
PRVDENTIA CONSILIVM INDVSTRIA

II.

OMNIBVS ADMIRABILEM
CORNITAS MANSVETVDO ANIMI SVBMISSIO
VNIVERSIS AMABILEM
RELIGIO PIETAS CAELO TERRAEQVE
GLORIOSVM FECERVNT
CIRCVMTVLIT IS MERITA QVAE OPTIMI
DIGNITATVM ATTIGIT, QVAM RARISSIMI
PATER PAVPERVM
ORPHANORVM PERFVGIVM TVTOR MISERORVM
ET AVDIT ET DICI COMMERVIT
FAMA PROINDE FAVE, LIVOR SILE, TV
BONE LECTOR: TAM PIE DEFVNCTO BENE PRECARE
ET VT MORI DISCAS
HOC EXEMPLO VIVE.
OBIIT IMMORTALITATIS AVIDVS DIE 20 MARTII
ANNO AETATIS SVAE 57.
AERAE CHRISTI M. D. CXCII.

* * *

Sakristija franjevačke crkve vrlo je prostrana prostorija; strop joj je urešen štukom, a svođenje liepo izvedeno. Gotovo imate osjećaj, kao da ste ušli u manju crkvu. U nju, zapravo vode tri ulaza: iz samostanskoga hodnika, iz crkve kraj glavnoga žrtvenika te posredni izpod zvonika u dvorište samostana.

Najveća briga otca Maksimilijana Klarića bila je, osim uređenja crkve, dostojno urediti i sakristiju. Stoga je već 8. siečnja 1700. godine naručio nove sakristijske ormare kod istih majstora, koji su izrađivali veliki žrtvenik.[179] Izradbu tih ormara preuzeo je nama poznati mariborski majstor Herman Sultz te je u tu svrhu primio na račun

[179]) Piae aemulationis incitamentum - - - - - str. 30.

50 forinti. Da stvar što više požure, povjerili su također bravarske radnje jednomu mariborskom majstoru, čije se ime ne spominje u izdatcima za sakristiju.

Međutim dogodila se nesreća, jer su napola gotovi ormari nastradali od požara, te tako nije majstor Sultz bio u stanju udovoljiti svojoj obvezi. Videći ga u težkom položaju, odobriše mu varaždinski franjevci novčanu pomoć od 60 forinti, što ne bi bili dužni učiniti. Želeći dobiti liepe sakristijske ormare, odlučiše se ipak na taj znatni izdatak.[180] Bilo je to godine 1701., a od onda je prošlo još nekoliko godina, dok su ormari bili gotovi, dopremljeni u Varaždin i konačno postavljeni u sasvim uređenu i novo popođenu sakristiju. Prvi dio ormara dopremljen je, po svoj prilici, negdje u rujnu 1704., kada franjevci pošiljaju 15 forinti majstoru Hermanu po splavaru Đuri Voščniku, koji ih je dovezao po Dravi. Godine 1705. bili su i ostali dielovi gotovi i u Varaždinu, jer Herman Sultz toga ljeta postavlja pod u sakristiji.[181] Ipak se radovi nastavljaju i naredne godine (1706.) te konačno i dovršuju. Ormari stajali su zajedno s bravarskim poslovima 368 forinti — za ono vrieme respektabilnu svotu novaca, koje su bili doista vriedni. Oni su rađeni točno prema mjeri tako, da se točno priljubljuju svim zidnim udubinama.

Kao podnožje služe široki ormari s dvokrilnim vratima s pilastrima u sredini, a i sa strane; oko

[180]) Ibid., str. 30. bilježi: »Anno 1701. die 28 Februarij, combustis Armaribus Sacristiae iam semiplene perfectis ad huc apud Artificem existentibus dati sunt ex pecunia campanarum in Subsidium Altaris - - : - - 60 flor«.

[181]) Ibid., str. 35. zapisuje: »Anno 1705. die 7 novembris dati sunt Magistro Hermano Marpurgensi in totalem exolutionem pavimenti asseritij in Sacristia positi - - - - - 21 flor«.

pločnih umetaka izvija se bogati barokni okvir. Ovi dielovi služe za pospremanje misnoga ruha sa svojim uzkim i dubokim policama. Iznad temeljnoga diela dižu se mnogo uži ormarići s dva reda vratiju, dok su neposredno nad pločom doljnje česti male spremice (Laden). Cieli gornji dio razčlanjen je punim stupićima; vratašca ormarića su ukrašena isto kao i donja, obita majstorski izrađenim okovom; u udubinama stropnog svođenja izrađeni su i nadstavci ormarića, da izpune prazninu. Prozor prema sjeveru ostavljen je slobodan, ali su dielovi ormara povezani pod njim u cieloj dužini, dok se u obliku prozora diže rezbarijom ukrašeni okvir, koji povezuje prozorom raztavljene česti. Taj okvir drži u sredini razpelo s kipićima Majke Božje i sv. Ivana. Ovo umjetno-obrtno djelo izpunjuje dio sjeverne i zapadnu stranu sakristije, dajući joj sasvim posebni ugođaj. Kraj svega stoji još usred prostorije neko deset klupa, a kraj istočnih prozora i izpovjedaonice. Do pred kratko vrieme nalažahu se ovdje kraj vratiju u crkvu dva ogromna barokna ormara, koji su služili za crkvene potrebštine; maknuti su prije nekoliko godina zbog svoje glomaznosti, samo je šteta, da ih nijesu sačuvali, što je bilo lako moguće. Nadomješteni su, doduše, praktičnijim novim ormarima, ali se onaj dojam težine i stilske povezanosti posve izgubio.

Treba priznati, da su sakristijski ormari vapili za obnovom, jer su upotrebom od točno dviesta godina bili oštećeni. U proljeće 1906. godine zaključiše franjevci, da ih obnove, pa zato povjeriše taj veliki i odgovorni posao tvrtki »Dragutina Gogera nećaci« u Varaždinu. Nažalost su u tome poslu nešto pretjerali, jer je sjeverna strana ormara bila previše temeljito obnovljena tako, da su od staroga preostali

tek stupići i vrata.[182] Zapadni dio, popravljan u samoj sakristiji, ostao je gotovo čitav u izvornom stanju, što je bilo jedino izpravno. Moglo se i kod sjeverne česti postupati nešto opreznije. Sreća je bila ipak u tomu, da su ormari bili odprije poznati kao vrlo dobra i krasna obrtna radnja, jer bi inače bili vjerojatno odstranjeni i zauviek izgubljeni.

Sva troja vrata, što vode u sakristiju, također su djelo baroka te ih treba na svaki način sačuvati, premda nijesu neka naročita radnja.

Da sakristija bude podpuno uređena, načinjen je novi pod, te su tek tada postavljeni na svoja mjesta ormari, a napokon bijahu dogotovljeni i prozori. Ove je oličio varaždinski »pictor« (soboslikar) I v a n G e o r g M i l l e r, koji je ujedno izradio i slike u sakristiji (valjda u medaljonima i kraj štuko ukrasa).[183] Dr. F r. K o v a č i ć nazivlje ga u svomu članku I v a n G e o r g i o,[184] kao da mu je G e o r g prezime, ali to ne stoji, jer su mu to imena, a prezimenom zove se M i l l e r te nije mariborski, nego baš varaždinski slikar i pozlatar. On je već godine 1680. kupio u unutarnjem gradu kuću te je, prema tomu, odavno u Varaždinu.[185] Da je bio i pozlatar, vidimo

---

[182]) »Historia domus« — za god. 1906. veli: »Uz naporan rad od nekoliko mjeseci uspjelo je tvrdki *Goger* sjeverni dio ormara posve iznova (osim vratiju i stupića) učiniti — točno odgovarajući prijašnjemu djelu. Zatim bi i zapadni dio u samoj sakristiji prema potrebi obnovljen, novim ladicama providen i novo, zajedno sa starim impregniran«.

[183]) Piae aemulationis incitamentum - - - - - str. 36. kaže: »Anno 1706. die 29. Augusti Dati sunt Pictori Joanni Georgio qui tam imagines, quam fenestras in Sacristia depinxit - - flor. 6«.

[184]) *Dr. Fr. Kovačić,* op. cit., str. 38.

[185]) »Prothocollum fassionum 1674—1714.«, str. 189/190. govori o kupnji kuće, koju prodaje Marta Markovič »intra moenia civitatis« — *Joanni Georgio Miller* Pictori — za 100 forinti i 2 dukata »Laikoffa«. To je ubilježeno za dan 28. lipnja 1680.

*

iz računa plaćenog mu 18./VIII. 1705. u iznosu od 30 forinti za pozlatu faldistorija.[186] Napokon je trebalo i prozore osigurati željeznim krilima, koju radnju povjeriše franjevci svomu susjedu Filipu Jakobu Ternu godine 1706. te mu odmah na račun izradbe izplatiše 35 forinti.[187] On je odugovlačio s dovršenjem posla te ga svrši tek u proljeće godine 1708., a primio je za izradbu željeznih prozorskih krila priličnu svotu od svega 108 forinti.[188]

* * *

Samostan, nažalost, nema sačuvanog staroga misnog ruha, koje bi nas moglo zanimati; sigurno je propalo ili zamienjeno novim komadima, kako se to dogodilo i u drugim našim crkvama, gdje se donekle sačuvaše bar paramenta iz XVIII. stoljeća, dok ćemo i takva kod franjevaca uzalud tražiti. Najveću znamenitost i vriednost crkvenoga posuđa predstavlja velika pokaznica franjevačke crkve. Već je značajna po samoj veličini te svojoj težini. Visina joj do vrška križića iznosi 87 cm, širina kraj lunule 23 cm, dok je širina baroknoga podnožka 29·5 cm, ali tolika je širina podnožka ponajviše zbog stabilnosti težkoga komada. Pokaznica je izrađena u gotskomu stilu, a podnožak joj je tek kasnije izmienjen, budući da je stari gotski najvjerojatnije morao biti tako težko oštećen, da ga moradoše izmieniti novim baroknim. Da li se to oštećenje zbilo za velikoga požara 1582. ili kasnije (1665.?), danas nikako ne možemo ustanoviti.

[186]) Piae aemulationis - - - - - str. 16.

[187]) Ibid., str. 36. zapisuje: »Anno 1706. die 23 Octobris Dati sunt fabro serario *Philippo Jacobo Tern* post nostrum Conventum habitanti intuitu ferrearum valvarum ad Sacristiae fenestras faciendarum - - - - - 35 flor«.

[188]) Ibid., str. 37. bilježi: »Anno 1708. Martij Dati sunt lapicidae qui ferreas valvas Sacristiae intra postes fenestrarum adaptavit - - - - - 12 Gros«.

Ipak možemo postanje novoga baroknoga podnožka prilično sigurno datirati između 1680.—1690. godine.

Ne bi bilo pravo zaniekati i podnožku njegovu stanovitu umjetničku vriednost, ali on nas ipak smeta kao strano tielo i gledajući ga, moramo veoma žaliti, da se nije sačuvao stari gotski podnožak.

Sama monstranca (pokaznica) izrađena je sasvim pod konac XV. ili najkasnije početkom XVI. stoljeća. Prof. Đuro Szabo doduše tvrdi,[189] da je ona »po svoj prilici iz kraja XVII. vieka«, ali to nikako ne stoji. Nema sumnje, da je ona rad kasnije gotike, ali takva je ona već pod konac XV. i početkom XVI. stoljeća, a upravo je nemoguće, da bi gotski dio monstrance nastao gotovo istovremeno s baroknim podnožkom. Već to posve izključuje takovo datiranje.

Mi na sreću, međutim, razpolažemo čvršćim dokazom u tomu pravcu, kojega profesor Szabo nije poznavao. To je bilježka u gradskom »Liber fassionum« iz godine 1588., koja nam govori, da su 1583. godine 1. svibnja zaprimljene po gradskoj občini »srebrne stvari i pozlaćene ovoga samostana« (t. j. franjevačkoga, jer drugi nije postojao u ono vrieme u Varaždinu) u pohranu i to, među ostalim »monstrancija velika srebrna najbolja«.[190] Upravo ova pokaznica

[189]) Prof. *Đuro Szabo:* »Spomenici grada Varaždina« (rukopis), str. 32.

[190]) »Liber fassionum«, str. 254., za god. 1588. bilježi: »Res argenteae claustri huius. 1583 Ao 1. die Maij accepte sunt ad Civitatem Res argenteae et deauratae, huius Monasterij *Monstrantia Magna argentea optima,* turibulum cum conseratario thuris, ad modum Scutelle confecto, turicula vocata, crux una parva argentea, tres calices et una patena, ponderantes libras Intoto 23 minus duobus loth. hec revisa sunt per notarium civitatis *Michaelem Zerssych* officialem *Martinum czyk* vitricum Ecclesie, ac *Georgium* barberium Juratos cives, In anno domini 1588, feria sexta proxima post ascensionis domini«.

tako se iztiče svojom veličinom, da nam boljega dokaza ne treba, kako je to upravo naša gotska monstranca, a da je ona, uistinu, najbolja — misli se krasna, o tomu je suvišno trošiti mnogo rieči.

Napokon treba ustanoviti i činjenicu, da su u rečeno doba živjeli u Varaždinu veoma dobri zlatari njemačkoga, a kasnije i talijanskoga porietla. Oni su donieli ovamo ondašnje suvremeno stilsko shvaćanje tako, da je Varaždin po tim svojim vrstnim majstorima vremenski jedva nešto zaostao, a u svakom slučaju daleko manje, nego njegova pozadina. Naročito moramo iztaknuti, da je još godine 1464. sigurno u samom Varaždinu izrađeno žezlo gradskoga sudca, od kojega se sačuvao donji dio krasno sačuvan i datiran, te nas upravo ovaj rad upućuje na zaključak, da je to vrieme, kada se u Varaždinu izrađivalo više takvih predmeta. Nema, dakle, uzroka niekati i postanje franjevačke pokaznice u tom ili nešto malo kasnijem razdoblju.

Prema sudačkim zapisnicima grada Varaždina god. 1454.—1464. živjela su ovdje tri zlatarska majstora: Arrech, aurifaber, kojega zovu i Herricus (!) Goltschmit te Henricus aurifaber;[191] Georgius aurifaber inače i Jurg goldschmid,[192] koji se priženio u hrvatsku obitelj Pivarić,[193] te treći po redu ffranciscus aurifaber.[194]

Sva će trojica, bez sumnje, biti njemačkog porietla; došli su ovamo i rade ovdje oko polovice i u

[191]) „Sudački zapisnici grada Varaždina 1454—1464", strana 29., 35., 37., 63., 157., 207., 255., 282. i 329.

[192]) Ibid., str. 46., 54., 55. i 317.

[193]) Ibid., str. 54. bilježi: „Item provida Marga soror pywarich citavit Iwrg goldchmid vitricum suum - - - -";

[194]) Ibid., strana 251.

drugoj polovici XV. vieka. Jedan od njih sigurno je izradio žezlo gradskoga sudca u godini 1464., a moglo bi se s dosta sigurnosti uztvrditi, da je to bio Jurg goldschmid, rođak Andrije Pivarića, koji je bio gradskim sudcem u godinama 1462. i 1463.[195] Vjerojatno je i naravno, da ga je on preporučio, jer u sva vremena vriede veze mnogo više, nego išta drugo, pa je tako sigurno bilo i u našem slučaju. Pivarić je veoma ugledni građanin, koji je i prije tih godina bio sudcem u nekoliko navrata, a bez dvojbe i poslije toga, iako o tomu nemamo nikakvih viesti. Da li je koji od ove trojice majstora izradio i franjevačku pokaznicu, to ne možemo sasvim stalno reći, ali ukoliko nijesu bili oni, mogao joj je biti izrađivačem Bartolomeus aurifaber, kojega susrećemo kao gradskoga sudca 1522. i 1523. godine.[196]

Ova krasna pokaznica izrađena iz pozlaćenoga srebra majstorski je izdjelana. Njezin dojam morao je biti još mnogo veći s izvornim gotskim podnožkom, jer je bila za nekoliko centimetara viša, što za potrebnu lakoću znači veoma mnogo. Poslije preinačenja propala je nešto u barokni stalak i postala znatno težom već na prvi pogled.

Iz baroknoga podnožka izvija se gotski prilično jaki nodus i prikazuje šest dosta ukrašenih gotskih prozorčića, zatim se gubi u onizki krović, iz čijega šiljka se lako proširuje dio, koji drži sam trup monstrance. Ovaj trup razpada se u dvie česti: donju nešto širu, u kojoj je okrugla lunula sa svake strane s po jednim gotskim prozorčićem, a povrh njih sliede bogato ukrašena kruništa; gornju čest, koja izlazi iz

[195]) *Krešimir Filić*: „Gradski suci (načelnici)" (Spomenica varažd. muzeja 1935), str. 10.

[196]) Ibid, strana 11.

tih većih prozorčića u manje vitkije, a ti završuju trećim najsitnijima, gubeći se u šiljatim tornjićima s fialama. Sredina gornjega diela leži, uglavnom, na kućici lunule i prikazuje tornjić sa šest gotskih prozorčića, čiji lukovi pokazuju više zaobljeni značaj, možda već upliv renesanse. Iznad njih čitav niz fialica tvori malu galeriju, iza koje se diže šesterostrani šiljak tornjića s nekom vrsti krune na samom vršku. Konačni završetak monstrance je slabiji križić, vjerojatno kasnije nadomješten, kaošto su bili dometnuti i barokni ukrasi s obje strane, koji su posve suvišni i ne treba ih više stavljati na monstrancu. Mi prikazujemo istu bez tih ukrasa u opisu, kao i na slici pozadi teksta.

Spomenemo li, da se i biskup S t r o s s m a y e r zanimao za tu pokaznicu, kada je boravio u Varaždinu god. 1877.[197] te je želio nabaviti za svoju zbirku umjetnina, podcrtavamo njenu vriednost, koja mora odmah djelovati na svaku umjetničkiju prirodu. Nije, dakle, čudo, da se za nju i naš slavni biskup smjesta oduševio, tek njegova želja nije bila izpunjena, jer je franjevci s pravom ne htjedoše prodati, ni zamieniti drugom.

Franjevačka crkva posjeduje i manju baroknu pokaznicu bez osobite vriednosti, koja služi za svakodnevnu upotrebu. Ima i drugoga crkvenoga posuđa, koje ne vriedi opisivati osim dva komada, a to su: gotski pacifikal (križ za blagoslov), koji nosi ovaj nadpis na rubu podnožka:

CRUX CONVENTUS VARASDIENSIS SANCTI IOANNIS BAPTISTAE ANNO DOMINI 1632.,

zatim bogato urešeni rokoko kalež s emajljnim sličicama. Pacifikal ima tipični gotski stalak; nodus mu je

[197]) »Pučki prijatelj« — varažd. tjednik od 26./VII. 1877.

splošnjena ukrašena kugla, a sam križ osrednja radnja, izpod kojega na tankim pločicama stoje nešto podalje (možda i previše odmaknuti) kipić M. Božje te sv. Ivana.

Franjevački samostan posjeduje još jedan veći križ, koji služi u svečanim zgodama te ga franjevci nose u procesijama ili sprovodima, a čuvaju ga u svojoj knjižnici.

Visina mu je 118 cm, a širina 60 centimetara. U tvrdo drvo uloženi su komadići sedefa i kosti izmjenično i to tako, da pokrivaju cielu njegovu površinu. Tri gornja vrška križa završuju trolistom, a u svakom od njih (nešto podalje!) prikazan je po jedan evanđelista: u srednjoj najvišoj sv. L u k a, u desnoj sv. M a t e j, u lievoj sv. M a r k o, a izpod Kristova tiela četvrti od njih sv. I v a n. Stražnja strana križa također je bogato izkićena: u sredini je Immaculata, gore sv. Petar, dolje u držku obraćenje sv. Pavla, lievo sv. Franjo, te napokon desno sv. Antun Padovanski. Iznad Immaculate prikazan je Duh Sveti, a između njega te slike sv. Petra izrađeni su grbovi franjevačkoga reda i svete zemlje. Križ je vrlo liepa umjetnička radnja, nažalost djelomično oštećena, a bit će rad iz početka XVIII. stoljeća.

U sobi domaćega gvardijana ima još mali zgodni drveni križ, na kojem je dobro izrezbareni korpus Krista, iznad njega prikazan je Bog otac, a izpod njega Majka Božja.

* * *

Veoma zanimiva je dosta velika polukružna slika »Posljednjega suda«, koja visi u samostanskom hodniku kraj crkve odmah do maloga ulaza u taj hodnik. Nije, zaista, nikakva umjetnina, nego priprosti domaći rad bez ikakvih pretenzija (na lievom rubu urisana su dva slova E. B.), ali tko je autor slike neznamo.

U nagruvanim oblacima »lebde« Krist — lievo Majka Božja — desno sv. Ivan Krstitelj. Izpod oblaka prikazan je vrlo nespretno Arkanđeo Gabrijel s mačem i vagom u rukama, koji je sam začuđen, što još nije pao na ljude izpod sebe.

Na lievoj strani postavljen je i poredan po časti kler: papa, kardinal, biskup, redovnici i redovnice, a među njima i starac velikaš, po svoj prilici član trećega reda.

Desno su grupirani: kralj, kraljica, velikašice i plemići te napokon građani, dok za puk nije bilo više mjesta! A ipak »mors omnia aequat«, pa bar tamo ne bi smjelo biti nikakvih časti, ni razlika!

Plemićka nošnja na toj slici je još naša domaća, kako je mužko plemstvo nosi u XVII. vieku, dok su njihove gospođe pošle čvrsto za francuskom modom Ljudevita XIV. Okvir iz masivnoga drva stara je barokna radnja. Sliku možemo datirati oko godine 1700. Najzanimljiviji od svega su nadpisi u latinskom, njemačkom i hrvatskom jeziku, koji stoje u istom pravcu jedan do drugoga. Prvi lievo je latinski:

»Omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi«

»Ut referat Unusquisque prout gessit,«

u sredini stoji:

»Opera Eorum sequuntur illos«, Apoc. 14.

»Vor Gottes Iüngsten gericht alles offenbahr muss werden,

Was du guttes oder böss gethan hast hier auf Erden«,

te napokon desno hrvatski u zgodnim kajkavskim stihovima:

»Pazi dobro ó Chloveche, vszaki szvoga Sakla vleche,

nesze mochi tam zlagati, vszeh rachuna bude dati«.

Tkogod je autor tih stihova, pogodio je vrlo dobro pučki način izražavanja, te se dobro sjećam, kako smo još kao mali dječaci te stihove rado čitali i zapamtili ih za cieli svoj viek.

Svakako je taj hrvatski nadpis daleko uspjeliji od onih u latinskom i njemačkom jeziku, koji su silno suhoparni.

U prvom katu franjevačkoga samostana nalazi se na zidu prije ulaza na pjevalište velika fresko slika, koja prikazuje sv. Franju, kako dobiva oprost od vremenitih kazni. Slika je dobro samostalno djelo vrstnoga slikara Josipa W. Konratha, koji je izradio i drugu istu sliku na platnu. Boje su veoma dobro usklađene, figure pune života, a osobito je izražajna glava sv. Franje. Slika na platnu od istoga majstora visi visoko u sakristiji, što je velika šteta, budući da je to najljepša slika, koju posjeduje varažd. franjev. samostan. Obje slike rađene su godine 1824., kako nam govori nadpis na zidnoj slici,[198] a prva je dar dr. Antuna Alojzija Lueffa, županijskoga fizika u Varaždinu. Isti slikar J. W. Konrath izradio je godine 1826. i tri slike na platnu, koje je župa Biškupec poklonila zagrebačkom diecezanskom muzeju.[199] Vrlo je vjerojatno, da je Konrath bar tih godina (1824.—1826.) morao boraviti u Varaždinu.

* * *

Još pod starom crkvom bile su grobnice, kako znademo iz raznih oporuka, zapisa te bilježki u franjevačkim rukopisima; one su proširene i prezidane u novoj većoj crkvi te su primile u svoje okrilje mnogobrojne redovnike, odličnike, građane i građanke.

Izpod čitave glavne lađe nalazi se velika kripta

[198]) Den 12ten Junii 1824. pinxit I. W. Konrath.

[199]) Dr. *Kamilo Dočkal:* »Diecezanski muzej nadbiskupije zagrebačke« II. dio, str. 108.

razdieljena pojedinim hodnicima na nekoliko čestí, da uzmognu izgraditi što više mjesta za liesove (columbaria). Ulaz u ovu glavnu grobnicu bio je s desne strane svetišta s Petrovićeva trga, koji se više s ulične strane ne vidi, ali je zato podpuno sačuvan s unutarnje strane grobnice zajedno sa stepenicama. Liesove spuštahu i direktno iz same crkve otvorima, koje pokrivahu debele kamene ploče, no te su danas zazidane i prekrite novim pločnikom. Sada više ne možemo ući u taj dio grobnice, koji je najznačajniji, jer je zazidan i onaj ulaz sa strane svetišta. Možda će to uspjeti poslije rata!

Godine 1942. uspjelo nam je s tadanjim gvardijanom velečastnim o. dr. Gotthardom Goričancem te g. Julijem Merlićem proći veliki dio grobnice izpod svetišta i sakristije, kada smo uz pomoć električne razsvjete pregledali grobnicu i snimili svjetlopisno neke značajne nadpise. Može se reći, da je to čitavi mali labirint, daleko zgodniji i zanimiviji, nego što je bila grobnica izpod župne crkve sv. Nikole. Što je glavno, ovdje je gotovo sve sačuvano, a tek iznimno probito nekoliko grobnica iz znatiželje, ali nije nigdje ništa opljačkano i uništeno, kaošto je bio slučaj u grobnici sv. Nikole. Pokapalo se u tu grobnicu sve do godine 1864., a poslije si franjevci sagradiše novu grobnicu na varažd. groblju.[200] Među svjetlopisima pozadi teksta prikazujemo grob gospođe Katarine Vuković, prije Jaccomini, kćerke poznatog varaždinskoga trgovca Ivana Fridrika. Bila je žena franjevačkog vicesindika Josipa Jaccominija, što je vidljivo i na samom nadpisu.

Osim ovih dviju najvećih grobnica ima još i dosta manjih: grobnica Daniela Praunspergera

[200]) Catalogus mortuorum . . . . . str. 13. i 219.

u kapelici sv. Josipa, šest daljnjih — u svakoj kapelici po jedna, samo što su u ovim liesovi pa i kosti zbog vlage gotovo sasvim iztrule, dok to u grobnici izpod svetišta i sakristije nije nikako bio slučaj. Tamo su neke vidljive lješine dobro sačuvane; a i liesovi su prilično uzdržani. Mnogo se u rukopisima spominje velika grobnica kapele sv. Križa pod pjevalištem te ona pred oltarom sv. Vinka, ali u njih se ne može ući poslije velike crkvene obnove devedesetih godina prošloga stoljeća.

I oko same crkve bijaše groblje opasano zidom, gdje zakapahu prema njihovoj posljednjoj želji siromašnije varažd. građane, a koje je odstranjeno i izravnano, poput ostalih groblja usred grada, godine 1773. Tada su osnovana dva nova groblja izvan gradskog naselja: sv. Florijana na zapadu, to je današnje liepo varažd. groblje te ono sv. Vida pred južnijim dielom grada (Jalkovečka ulica), koje već odavno ne postoji.

U staroj grobnici franjevačke crkve bio je pokopan član slavne hrvatske porodice otac Petar Zrinski, franjevac — propovjednik, koji je prema rukopisu, nadahnut prorekao varažd. građanima 1581. godine strašni požar i kaznu, koja će ih stići. Uistinu je 1582. planuo požar, koji je uništio veliki dio grada, ali toga on već nije doživio.[201] Između mnogobrojnih ostalih sahranjeni su u crkvenoj grobnici u dugom nizu godina mnogi odlični i iztaknuti redovnici.

Godine 1678. pokopan je ovdje zaslužni otac Timotej Međurečki, bivši ministar i osnivač ladislavske provincije; zatim godine 1715. naš znanac otac Maksimilijan Klarić, koji je

[201]) Descriptio Conventuum Provinciae Observantis S: Ladislai in Sclavonia . . . . . ., str. 8.

stekao toliko zasluga za franjevačku crkvu, a bio je isto u tri navrata ministar provincije. Sliedili su: god. 1730. o. Ambrozije Sakačić, 1732. o. Daniel Ključarić, 1734. o. Aleksije Putz, 1749. o. Aleksandar Negovec, 1751. o. Elzear Thausis, 1763. o. Franjo Rogec, 1771. o. Cecilije Oppitz te 1773. o. Josip Oppitz, ex definitor i tadanji gvardijan samostana.[202] Od kasnije umrlih franjevaca, pokopanih u varažd. grobnici, koji se bilo kako iztaknuše, navodimo: o. Petra Perka, čakovečkoga gvardijana (†1806.), varažd. mladoga gvardijana Nikolu Marinovića, koji je 1815. umro u 33. godini života, zatim otca Jukundiana Jagića (†1849.) 29 godina starog, zaslužnoga otca za samostan i franjevačku provinciju Josipa Večkovića (†1854.), te konačno zadnjega redovnika, koji je pokopan u kripti 27. veljače 1864. otca Maksima Studena.[203]

Među pokopanim svjetovnjacima spominju se: Barun Makar, general poznat iz borbe s Turcima, god. 1641. barun Gottfried de Salmhaubt, čiji smo nadgrobni nadpis napried opisali; god. 1729. grof Josip Barbo, 1738. Barbara de Kauch, 1746. Adam Ivan Drach, predstojnik pošte i dobročinitelj samostana, 1749. njegova žena Ana Marija Drach, 1752. pukovnik Pavao Ratković, 1756. Mihajlo Drach, također predstojnik pošte, 1761. podban Adam Najšić, poznati »maximus potator regni«, 1770. grof Leopold Erdődy, 1776. grof Franjo Patačić, varažd. velikaš, 1783. grofica Ana Erdődy, rođena Szécheny, 1787. pukovnik Justus Pichler i barunica Josipa Patačić, rođ. Miseroni, a 1791. 21. svibnja Daniel Jaccomini, sindik franjevačkoga samostana kroz 32 godine.[204]

[202]) Dodatak u »Pro Memoria«, strana 41.
[203]) Catalogus mortuorum in Ecclesia aut Coemeterio nostro franciscano Varasdinensi sepultorum - - - - str. 10, 11 i 13.

U devetnaestom vieku sliedili su: godine 1805. Josip Daniel Jaccomini, samostanski sindik, umro u 44. godini života, god. 1806. trgovac duhanom Đuro Markić te grof Jodok Auersperg; god. 1822. Katarina Vuković prije Jaccomini, 1824. liečnik Adam Orišek, 1838. čazmanski kanonik Franjo Mederi, 1839. županijski fizik Alojzije Lueff 75 godina star. Nadalje bijahu pokopani: god 1843. Emerik Markić, gradski i županijski prisjednik, vicesindik i veliki dobrotvor samostana, godine 1847. Klara de Busan, rođ. Bedeković de Komor, 1850. trgovac Đuro Fink, a kao posljednji svjetovnjak sahranjen je u crkvenoj grobnici 29. prosinca 1864. Emerik pl. Forko.[205] Od toga vremena ne pokapaju više nikoga u grobnici pod crkvom, a jedinim varaždinskim grobljem ostade ono sv. Florijana na zapadnom dielu grada.

* * *

Čitav skup franjevačkih zgrada ima svoje pravo središte u kvadratu samostana, dakle u unutarnjem malom dvorištu, čiju južnu stranu zatvara velika crkva.

U prvom početku bilo je dvorište mnogo slikovitije, prizemlje samostanske zgrade razčlanjeno otvorenim lukovima, koje moradoše pod konac XVIII. vieka zazidati zbog opasnosti rušenja zidova, a i stiene zgrade bijahu liepo oslikane. Ukusni kameni doprozornici danas su ružno ožbukani, mjesto da se ističe liepi kamen, koji bi građevini dao daleko plemenitiji izgled.

[204]) Dodatak u »Pro Memoria«, strana 42.
[205]) »Catalogus mortuorum - - - - -«, str. 199, 200, 206, 207, 215 do 219.

Kraj svega toga djeluje unutarnje dvorište prilično skladno, zasadeno cviećem, a u samoj sredini njegovoj stoji spomenik sv. Franje. Na jednostavnom kamenom podnožku uzdiže se ovisoki barokni stup s glavicom ukrašenom s prednje strane malim anđelkom, a s druge tri strane cvietovima iznad akantova lišća. Slaba figura sv. Franje stoji na vrhu stupa, dok je prije tamo morala biti statua Majke Božje, kako možemo pouzdano zaključiti prema nadpisu na petici stupa, koji je sačuvan:

AD HONOREM DEI PARAE ERECTA
1 6 6 9.

Prema dobro izrađenom stupu s bogato ukrašenom glavicom mogli bismo sa stalnošću uztvrditi, da je prvobitni kip Majke Božje morao biti mnogo bolji. Kako je u to vrieme (1669.) živio u Varaždinu kipar Ivan Jakob Altenbach,[206] koji je već god. 1675. građaninom varaždinskim, dakle je sigurno od prije morao boraviti u našem gradu, dosta je vjerojatno, da je on izradio taj kip Majke Božje. Možda da je on gradio žrtvenike ili bar izrađivao za njih kipove za franjevačku crkvu prije požara 1665., odnosno bar izvodio popravke na tim žrtvenicima poslije katastrofe.

Zašto i kada je odstranjen kip Majke Božje iz kvadrata, ne možemo za sada ustanoviti, jer nam o tom manjkaju potrebni podatci. Abstrahirajući slabi kip sv. Franje, koji će se zbog trošnosti morati i onako zamieniti drugim boljim, djeluje taj spomenik

[206]) *Dr. Rudolf Horvat:* »Zanimljivosti iz staroga Zagreba“, »Nova Hrvatska« od 16./IV. 1944., str. 9. s podnaslovom: „Izradba kipova za oltar sv. Apoštola u crkvi sv. Katarine g. 1675“. — donosi račun varaždinskoga kipara, koji počinje: »Ja Hans Jakov Altenpacher, pildhauer i purgar vu Varaždinu stojeći - - - - -“ (čuva se u arhivu u Budimpešti — Acta jesuitica irregistrata Collegii Zagrabiensis fasc. VIII., broj 156).

ipak kao neko olakšanje u pritješnjenom prostoru, iz kojega se lako izvija, da u visokom crkvenom zvoniku dobije svoj naravni i jači nastavak.

Kolikogod je taj zvonik težak i suhoparan, bez lakoće, potrebne razčlanjenosti i dobrih razmjera, on je, ipak, toliko značajan za franjevačku crkvu i samostan, da bismo si ih bez njega vrlo težko mogli predstaviti.

Sve do godine 1917. postojali su u zvoniku liepi i skladni zvonovi, koji padoše žrtvom ratnom podavanju. Najveća šteta bijaše, da su razbili veliko zvono, koje je, kraj onoga iz isusovačke (pavlinske) crkve, bilo najljepše i najzvučnije u Varaždinu.

Danas su nekadanja zvona našla mnogo slabiju i, još uviek, nepodpunu zamjenu, a nađu li je, neka svojim blagoglasjem opet zabruje nad starim varaždinskim krovovima, noseći pozdrav utjehe i mira, ljubavi i razumievanja ljudima dobre volje!

Prikaz slika u tiskanom dielu knjige.

1) Vanjska naslovna strana prikazuje unutarnje dvorište varaždinskog franjevačkoga samostana, čije je središte kip sv. Franje, iza kojega se izdiže uz samostansku zgradu visoki franjevački zvonik. Kliše je izrađen prema akvarelu Pavla Vojkovića, akad. slikara.

2) Molitva sv. Antunu na 35: strani odtisnuti je stari bakropis, koji je nađen među rukopisima u knjižnici franjev. samostana. Bio je izrađen negdje oko godine 1670., budući da se na drugoj strani bakrene ploče nalaze urezani pojedini mjeseci iz godine 1660. i 1661. Molitva i stihovi u staroj našoj kajkavštini vrlo su originalni.

3) Upisni list bratovštine sv. Franje iz druge polovice XVIII. stoljeća reproduciran na 39. strani knjige djelo je poznatoga umjetnika Johanna Veita Kaupertz-a iz Graza. I ovaj bakropis nađen je među starim spisima franjevačke knjižnice. Nadpis je također hrvatski, kao i na molitvi sv. Antunu.

4) Pogled u ponutricu franjevačke crkve. Kliše izrađen po tonskom crtežu Pavla Vojkovića (strana 87.).

5) Liepa barokna jednokrilna vrata u kapelici sv. Josipa. Izrađeno po crtežu olovkom akad. slikara Pavla Vojkovića.

Popis imena i djela, koja se spominju u knjizi.

Niz gvardiana varaždinskog franjevačkoga samostana od 1662.—1944.*

Series patrum gvardianorum venerabilis conventus Varasdinensis, ab exordio provinciae sancti Ladislai regis.

1662. P. Antonius Alpinus praed., lec. gen.
1665. P. Raphael Ciboczy, conc. gen.
1668. P. Paulus Pentich, conc.
1669. P. Benignus Buziakovich, conc.
1670. P. Ludovicus Turkovich, praed., conc. gen. actualis
1671. P. Ferdinandus Zelniczay, conc.
1673. P. Ludovicus Turkovich, praed., lec., conc. gen. actualis.
1674. P. Elias Jambrussich, praed., lec. gen. et prov. pater.
1677. P. Fridericus Ztolnichich, conc. gen. et prov. p.
1678. P. Paulus Pentich, praed., def. hab.
1680. P. Fridericus Ztolnichich, conc. gen. et prov. p.
1681. P. Fortunatus Lindvay, conc.
1684. P. Hilarion Szvilichich, conc. gen., lec.
1685. P. Elias Jambrussich, praed., lec. gen. et prov. p.
1687. P. Vincencius Babonoszich, praed. et def. hab.
1688. P. Chrisostomus Keiser, conc.
1689. P. Elzearius Koren, praed., lec. gen. et custos hab.
1690. P. Antonius Parklecz, praed., lec.

*U tom popisu nalaze se ove kratice: praed. = praedicator, lec. = lector, lec. gen. = lector generalis, conc. = concionator, conc. gen. = concionator generalis, prov. p. = provinciae pater, def. hab. = definitor habitualis, c. hab. = custos habitualis, lec. th. = lector theologiae, prov. sec. a. = provinciae secretus actualis, cons. prov. a. = consultor provinciae actualis, P. i p. = Pater.

1691. P. Fortunatus Lindvay, praed. et def. hab.
1692. P. Maximilianus Szedlmeyer, praed., lec. et prov. secretus actualis
1693. P. Elias Jambrussich, praed., lec. gen. et prov. p.
1696. P. Fortunatus Lindvay, praed. et def. hab.
1697. P. Elias Jambrussich, praed., lec. gen. et prov. p.
1698. P. Hilarion Szvilichich, praed. et excustos
1699. P. Josephus Zeiner, conc.
1700. P. Maximilianus Klarich, praed., lec. gen. et prov. p.
1702. P. Capistranus Turkovich, praed., lec. th.
1703. P. Paulus Levachich, conc.
1705. Maximilianus Klarich, praed., lec. gen. et prov. p.
1708. P. Stephanus Klarich, praed., lec. th., conc. gen et def. hab.
1710. P. Josephus Zeiner, praed., def. hab.
1711. P. Paulus Jahich, conc.
1712. P. Maximilianus Szedlmeier, praed., lec. def. hab.

1713. P. Elzearius Beszedichek, praed., lec.
1714. P. Capistranus Stiber, praed., lec.
1715. P. Godefridus Mauser, praed., lec.
1716. P. Antonius Fabsich, praed., lec.
1719. P. Ignatius Balesz, praed., lec.
1720. P. Capistranus Stiber, praed., lec.
1721. P. Gabriel Novak, conc.
1723. P. Antonius Horvath, conc.
1724. P. Antonius Gorness, praed., lec.
1725. P. Bernadinus Hajak, praed., lec.
1727. P. Fortunatus Kesser, praed., lec. th.
1730. P. Sylvester Empl, lec. gen., def. hab.
1733. P. Augustinus Musar, conc.
1735. P. Dominicus Pallyak, praed, prov. secretus actualis
1736 P. Dominicus Jagussich; conc.
1738. P. Calistus Ballatinczi, praed., lec. th.
1740. P. Ignatius Budich, conc.
1741. P. Simeon Peklar, conc.
1742. P. Laurentius Klaudi, conc.

1744. P. Arsenius Csaklecz, praed., ex-def. ac lec. jubilatus.
1745. P. Placidus Valthleitner, praed., lec. th., prov. ex-def.
1747. P. Gorgonius Kamenyak, conc.
1749. P. Maximus Oblak, praed., lec., def. hab.
1750. P. Augustinus Musar, praed, lec., def. hab.
1752. P. Godefridus Szöllmayer, praed., lec, th., gen., sexennarius
1753. P. Ignatius Junak, conc.
1756. P. Gratus Berke, conc.
1759. P. Adalbertus Bellay, praed., lec. th.
1762. P Amandus Vuchak, conc.
1765. P. Josephus Opicz, praed, def. hab.
1768. P. Adalbertus Bellay, praed., lec. th., gen., sexenarius.
1769. P. Eugenius Klimpacher, praed., lec. th.
1770. P. Antonius Simunarich, praed., lec. jubilatus et ex-custos.
1771. P. Josephus Opicz, praed., def. hab.
1773. P. Amandus Vuchak, praed., ex-def.

1776. P. Petrus Jakopchich, conc.
1778. P. Leonardus Potochnyak, praed., lec. gen., sexennarius.
1780. P. Rochus Borovnyak, conc. gen.
1781. P. Eugenius Klimpacher, praed., lec. jubilatus
1783. P. Cajetanus Aucher, conc. Magister novitiorum, sexenarius.
1785. P. Eugenius Klimpacher, praed., lec. jubilatus.
1788. P. Stanislaus Viziak, conc.
1791. P. Eugenius Klimpacher, praed., lec. jubilatus.
1794. P. Pacificus Veszelko, praed., lec.
1797. P. Joannes Damascenus Czendef, praed., lec., conc. emeritus
1798. P. Pacificus Veszelko, praed., lec.
1800. P. Venantius Turek, conc.
1803. P. Pacificus Veszelko, praed., lec.
1806. P. Eugenius Klimpacher, praed., lec jubilatus, ex-minister immediatus
1809. P. Maximus Kovachich, praed., lec.

1810. P. Innocentius Kovach, praed., lec.
1812. P. Nicolaus Marinovich, praed., lec.
1815. P. Josephus Vechkovich, conc.
1816. P. Pacificus Gaspar, conc.
1818. P. Nepomucenus Turban, praed., lec.
1824. P. Josephus Vechkovich, praed., consultor prov. actualis
1848. P. Nepomucenus Turban, praed., lec., bis provincialis, decanus prov.
1849. P. Josephus Večković, praed., consultor prov., senior prov.
1854. P. Marianus Martinović, praed., lec., consultor prov. actualis
1855. P. Marianus Marinović, praed., lec., def., 19./V. relectus.
1857. P. Aloysius Posavec, consultor emeritus
1859. P. Paulinus Vutić, conc.
1872. P. Gregorius Gregorics, praed., lec.
1875. P. Paulinus Vutić, praed., lec., ex-minister, ex-commissarius, visitator gen. prov. Capistranae
1877. P. Dionysius Bedeković, conc.
1878. P. Paulinus Vutić, praed., ex-commissarius, visitator gen. prov. Scti Joannis Capistrani, ex-minister, prov. p. et alterum def. actualis
1879. P. Carolus Pakor, conc. emeritus
1887. P. Kornelius Kopčić, def.
1893. P. Stanislaus Šalković, praed., lec. philosophiae
1897. P. Gabriel Dolinac, praed., lec. th.
1898. P. Mansuetus Horvatek, conc.

Ab exordio provinciae Sanctorum Cyrilli et Methodii.

1900. P. Mansuetus Horvatek, praed., conventus
1903. P. Rafael Rodić, ex-custos, def. actualis
1906. P. Casimirus Vajdić, actualis def.
1912. P. Michael Troha, actualis def.
1915. P. Clarus Horvat, conc.
1917. P. Benvenutus Habjan, actualis def.
1924. P. Casimirus Vajdić, ex-def-

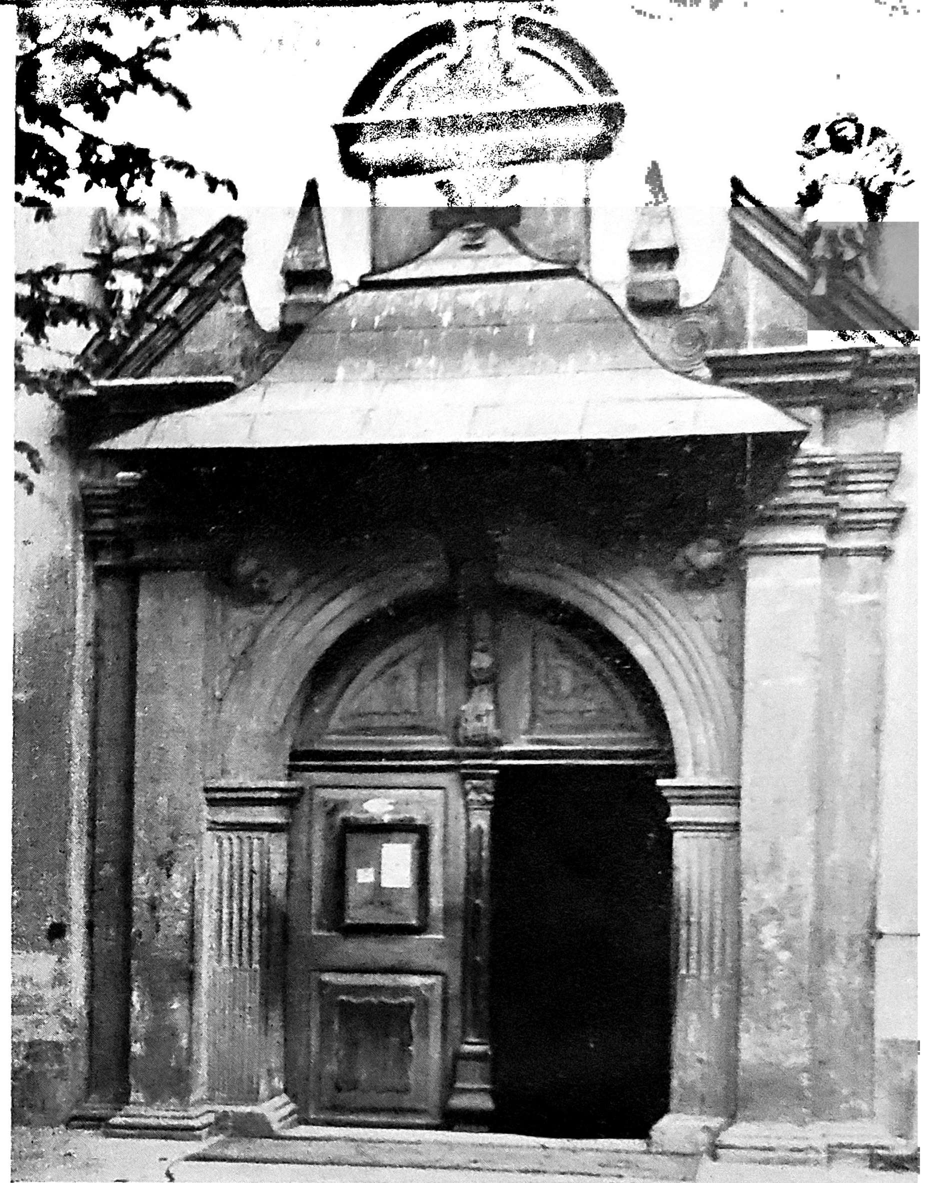
1925. P. Alphonsus Andrašec, lec.
1927. P. Clarentius Klarić, lec.
1930. P. Aloysius Pišpek, phil. doctor
1930. P. Augustinus Šlibar, praeses
1931. P. Callistus Medved
1932. P. Ladislaus Harapin, lec.
1933. P. Gothardus Goričanec, Ss. th. et juris canonici doctor
1936. P. Gregorius Vampovac, lec. gymnasii
1939. P. Gothardus Goričanec, Ss. th. et juris canonici doctor
1942. P. Alfonsus Andrašec
1944. P. Jucundus Jug, def. actualis.

Između godina 1824.—1848. bezuvjetno je praznina, jer se ne može predmievati, da je o. Josip Večković bio gvardianom 24 godine. Isto tako je preveliki vremenski razmak od godine 1859. do 1872., prema kojemu bi o. Paulinus Vutić morao biti gvardianom 12 godina, a to nije vjerojatno. To će se morati kasnijim iztraživanjem utvrditi.

SADRŽAJ.

NAKLADA PISCA

TISKARA VIKTOR SULIGOJ VARAŽDIN.

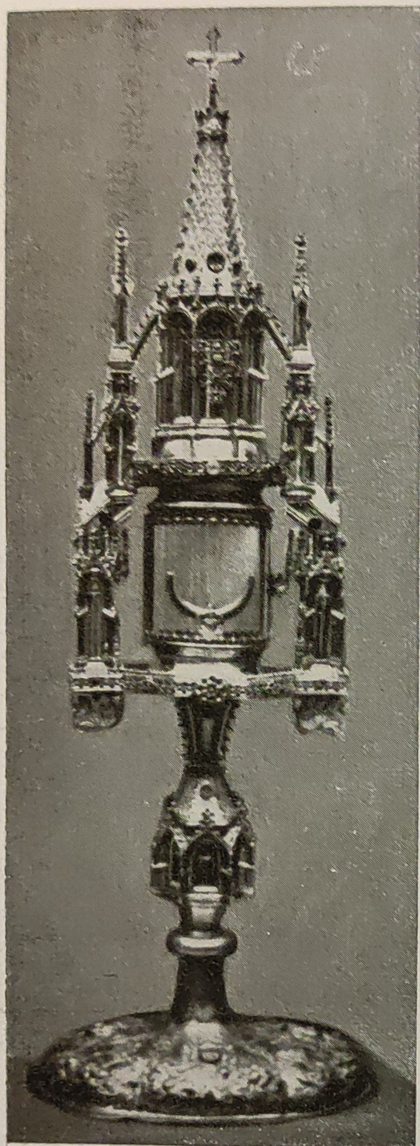

Glavna ulazna vrata franjevačke crkve
Foto: M. Szabo, Zagreb

Veliki žrtvenik u franjevačkoj crkvi • Lievo: Barokna propovjedaonica u istoj crkvi • Foto: M. Szabo, Zagreb

Željezna vratna rešetka na ulazu u kapelicu sv. Josipa • Desno: Bogati štuko strop s fresko slikama u toj kapelici • Foto: M. Szabo, Zagreb

Gotska pokaznica franjevačke crkve u Varaždinu • Foto: Mr. Ph. A. Jovan, Varaždin

Rokoko kalež i gotski pacifikal franjevačkog samostana u Varaždinu
Foto: Mr. Ph. Andrija Jovan, Varaždin

Rangerova fresko slika u franjevačkoj ljekarni Foto: M. Szabo, Zagreb • Lievo: Nadgrobna ploča baruna Gottfrieda Salmhaubta iz god. 1641. Foto: † prof. Đuro Szabo, Zagreb

Barokni ormari u franjevačkoj sakristiji

•

Lievo: Rangerova fresko slika (četiri kontinenta) u franjevačkoj ljekarni

•

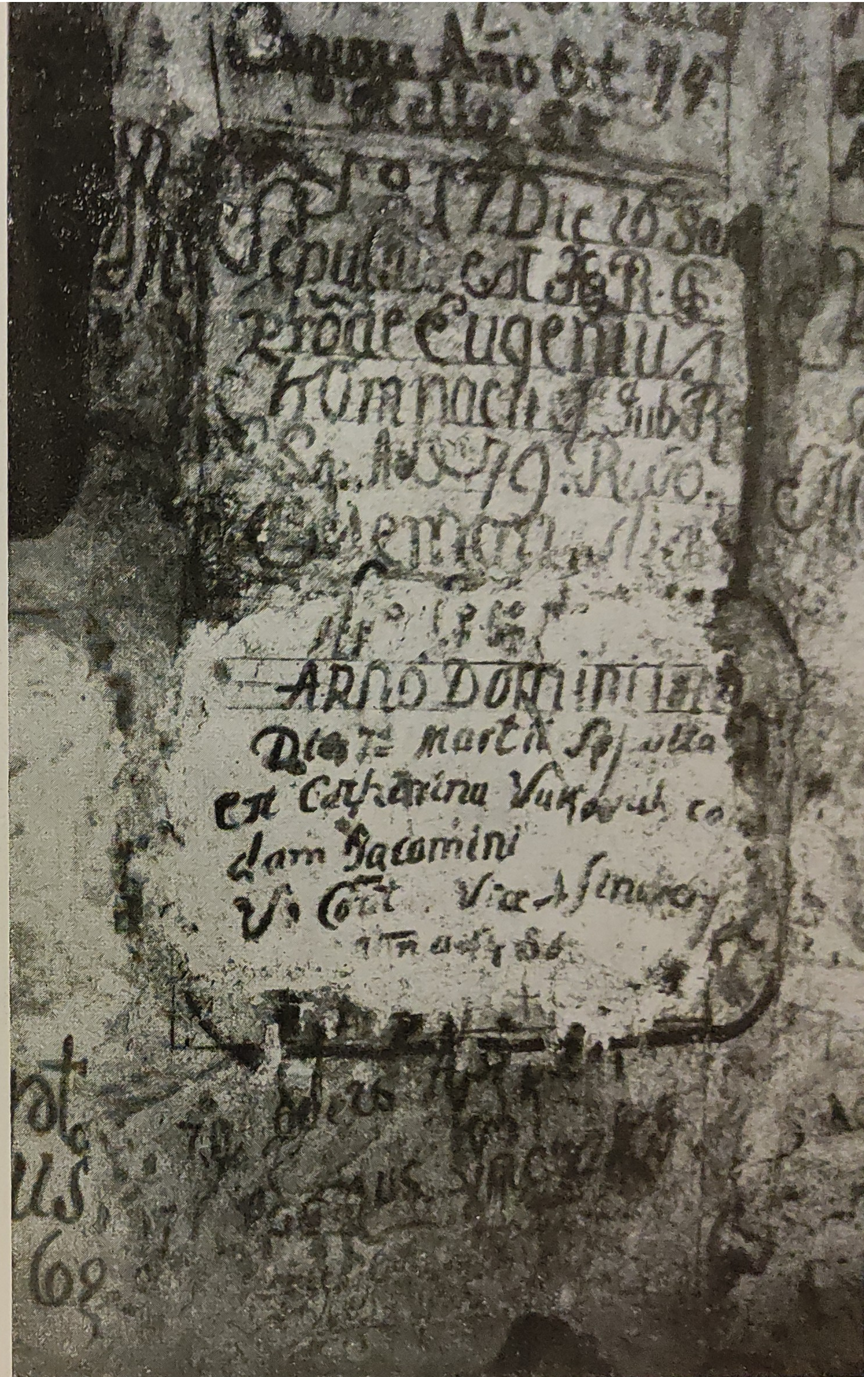
Foto: Marijan Szabo, Zagreb

Refektorij varažd. franjevačkoga samostana
Foto: M. Szabo, Zagreb

•

Desno: Grobni nadpis iz franjevačke kripte
(Catharina Vukovich, nekoć Jaccomini)
Foto: Julije Merlić, Varaždin

Slika posljednjega suda u franjevačkom hodniku do crkve • Foto: M. Szabo, Zagreb

Klišeje izradila tvrdka
Jerele, Zagreb
•
eja i naslovne strane
»Narodna Tiskara« Varaždin